

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

Ιστορία Οικονομικών Θεωριών

Ενότητα 2: Αρχαία ελληνική και σχολαστική
οικονομική σκέψη
Νίκος Θεοχαράκης

Σχολή Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών
Τμήμα Οικονομικών Επιστημών

Σκοποί ενότητας

- Να περιγράψει συνοπτικά την αρχαία ελληνική οικονομική σκέψη
- Να εξηγήσει σε τι διαφέρει από την σύγχρονη πολιτική οικονομία
- Να δείξει πως επηρέασε τη μεταγενέστερη οικονομική σκέψη
- Να περιγράψει και αναλύσει την οικονομική σκέψη των σχολαστικών θεολόγων του μεσαίωνα
- Να καταδείξει την επιρροή της στην μετέπειτα πολιτική οικονομία

Περιεχόμενα ενότητας

- **Αρχαία ελληνική οικονομική σκέψη**
 - Πλάτων *Πολιτεία*
 - Ξενοφών *Κύρου Παιδεία, Πόροι ή Περί Προσόδων, Οικονομικός*
 - Αριστοτέλης *Πολιτικά, Ηθικά Νικομάχεια*
 - Επικούρειοι, Στωικοί
- **Σχολαστική οικονομική σκέψη**
 - Αγ. Αλβέρτος Μέγας
 - Αγ. Θωμάς Ακινάτης
 - San Bernardino da Siena, Sant' Antonino da Firenze
 - Σχολή Σαλαμάνκας

Αρχαία ελληνική και σχολαστική οικονομική σκέψη

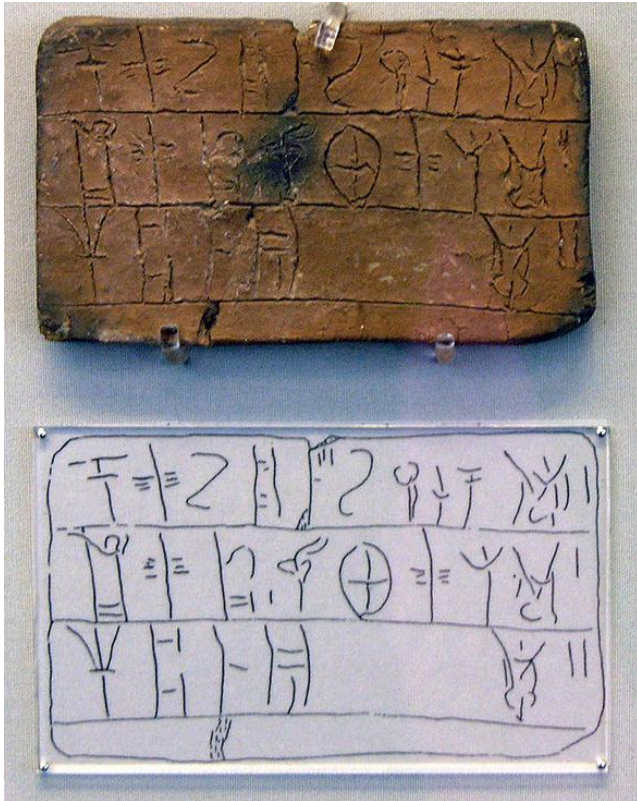
Αρχαία ελληνική οικονομική σκέψη

Αρχαία ελληνική οικονομική σκέψη

- Ήδη πριν από την αρχαϊκή και κλασική περίοδο υπήρχαν «κείμενα» που αφορούσαν οικονομικά ζητήματα.
- Στη μυκηναϊκή περίοδο [17^{ος} - 13^{ος} αι. π.Χ.] επιγραφές καταγράφουν την οικονομική δραστηριότητα
- Αυτό βεβαίως δε συνιστά οικονομική σκέψη

Αρχαία ελληνική οικονομική σκέψη

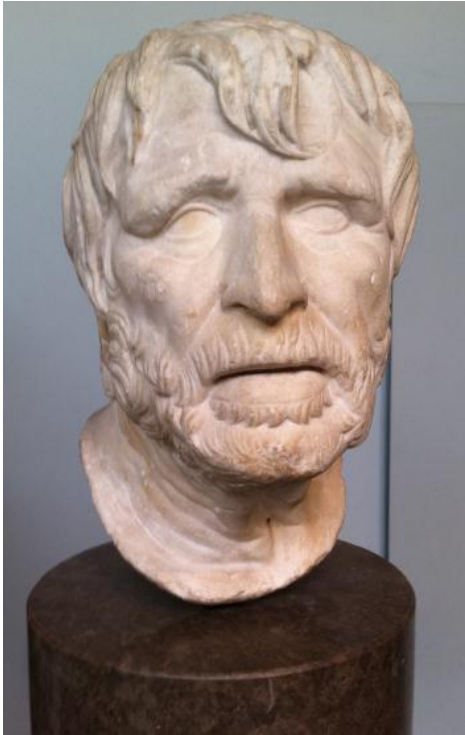
άνδρας/γυναίκα/τροχός/αμφορέας/σίτος/ύφασμα
κρασί/ορείχαλκος/μαλλί/κριθάρι/ελαιόλαδο/χρυσός

Λογογράμματα Γραμμικής Β που αναφέρονται σε
αντικείμενα οικονομικής σημασίας

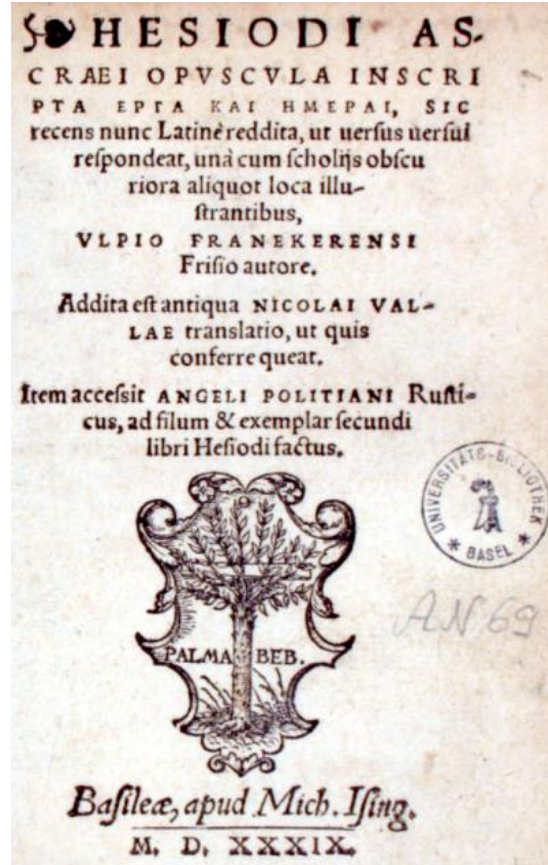
<http://www.ancientscripts.com/linearb.html>

Μυκήνες: Πήλινη πινακίδα γραμμικής Β. 1250 π.Χ.
Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Αθήνα. 7671
Αναφέρεται σε ποσότητα μαλλιού που πρόκειται να βαφεί.

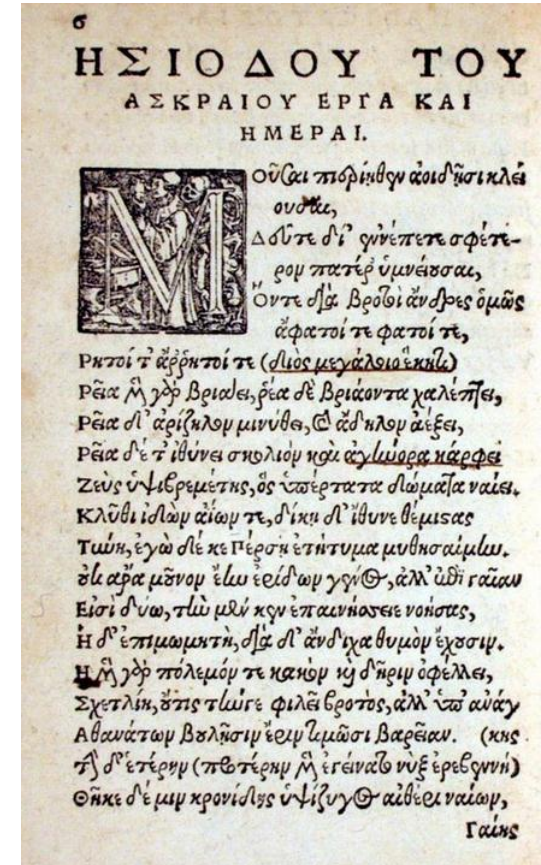
Αρχαία ελληνική οικονομική σκέψη

Ησίοδος (π. 750-650 π.Χ.)
Προτομή στο Βρετανικό Μουσείο

Έργα και Ημέραι, έκδοση Βασιλείας 1539, Michael Isingrin

οὐκ ἄρα μοῦνον ἔην Ἑρίδων γένος, ἀλλ' ἐπὶ γαῖαν
εἰσὶ δύω: τὴν μὲν κεν ἐπαινέσσειε νοήσας,
ἢ δ' ἐπιμωμητή: διὰ δ' ἄνδιχα θυμὸν ἔχουσιν.
ἢ μὲν γὰρ πόλεμόν τε κακὸν καὶ δῆριν ὀφέλλει,
σχετλίη: οὔτις τὴν γε φιλεῖ βροτός, ἀλλ' ὑπ' ἀνάγκης
ἀθανάτων βουλῆσιν Ἑριν τιμῶσι βαρεῖαν.
τὴν δ' ἑτέρην προτέρην μὲν ἐγείνατο Νύξ ἔρεβεννή,
θῆκε δέ μιν Κρονίδης ὑψίζυγος, αἰθέρι ναίων,
γαίης ἐν ῥίζησι, καὶ ἀνδράσι πολλὸν ἀμείνω:
ἢ τε καὶ ἀπάλαμόν περ ὁμῶς ἐπὶ ἔργον ἔγειρεν.
εἰς ἕτερον γὰρ τίς τε ἰδὼν ἔργοιο χατίζει
πλούσιον, ὃς σπεύδει μὲν ἀρώμεναι ἠδὲ φυτεύειν
οἶκόν τ' εὖ θέσθαι: ζηλοῖ δέ τε γείτονα γείτων
εἰς ἄφενος σπεύδοντ': ἀγαθῇ δ' Ἑρις ἦδε βροτοῖσιν.

καὶ κεραμεὺς κεραμεῖ κοτέει καὶ τέκτωνι τέκτων,
καὶ πτωχὸς πτωχῷ φθονέει καὶ αἰοιδὸς αἰοιδῷ.

Ἡσίοδος: Ἔργα και Ημέραι, στίχοι 11-26

Ἔτσι δεν εἶναι μόνο ένα εἶδος ἀπὸ Ἑριδες στη γη, ἀλλὰ δύο. Την πρώτη θα την ἐπαινέσεις ἀν την καταλάβεις. Η ἄλλη εἶναι ἀξιοκατάκριτη. Και εἶναι ἐντελῶς διαφορετικές στη φύση τους. Η μὲν εἶναι σκληρή και φέρνει τον κακό πόλεμο και την ἀμάχη. Αυτὴν κανεῖς θνητός δεν ἀγαπά ἀλλὰ την τιμοῦν ἐπειδὴ το θέλουν οι θεοί. Την ἄλλη πρώτη τη γέννησε η σκοτεινὴ Νύχτα, και ο γιός του Κρόνου που κάθεται ψηλά και κατοικεῖ στον αἰθέρα την ἔβαλε στις ρίζες της γης. Αυτὴ εἶναι πολὺ καλύτερη στους ἀνθρώπους. Παρακινεῖ ἀκόμα και τον οκνό να δουλέψει. Γιατί ἀν κάποιος δεῖ το γείτονά του να εἶναι πλούσιος ἐπειδὴ οργώνει και φυτεύει και βάζει το σπίτι του σε τάξη: ζηλεύει ο ἕνας γείτονας τον ἄλλον και τρέχουν και οι δυο να πλουτίσουν. Η Ἑριδα αὐτὴ εἶναι ἀγαθὴ στους θνητούς. Και ο ἀγγειοπλάστης θυμῶνει με τον ἀγγειοπλάστη και ο οἰκοδόμος με τον οἰκοδόμο και ο ζητιάνος ζηλεύει τον ζητιάνο και ο αἰιδός τον αἰιδό.

Οὐκ ἄρα μῶνον ἔην Ἑρίδων γένος, ἀλλ' ἐπὶ γαίαν
εἰς δὴ τὴν μὲν κεν ἐπαινέσσειε νοήσας,
ἢ δ' ἐπιμωμητὴ· διὰ δ' ἀνδρα θυμὸν ἔχουσιν.
ἢ μὲν γὰρ πόλεμόν τε κακὸν καὶ δῆριν ὀφέλλει,
15 χρετλίη· οὐ τις τὴν γε φιλεῖ βροτός, ἀλλ' ὑπ' ἀνάγκης
ἀθανάτων βουλήσιν Ἑριν τιμῶσι βαρεῖαν.
τὴν δ' ἑτέραν προτέρην μὲν ἐγείνατο Νύξ ἐρεβεννή,
θῆκε δέ μιν Κρονίδης ὑψίζυγος, αἰθέρι ναίων,
γαίης τ' ἐν ῥίζῃσι καὶ ἀνδράσι πολλὸν ἀμείνω.
20 ἢ τε καὶ ἀπάλαμόν περ ὄμωσ ἐπὶ ἔργον ἐγείρει·
εἰς ἕτερον γάρ τις τε ἰδὼν ἔργοιο χατίζων
πλούσιον, ὃς σπύδει μὲν ἀρόμμεναι ἠδὲ φυτεύειν
οἶκόν τ' εὖ θέσθαι, Ζηλοῖ δέ τε γείτονα γείτων
εἰς ἄφενον σπύδοντ'· ἀγαθὴ δ' Ἑρις ἦδε βροτοῖσι.
25 Καὶ κεραμεὺς κεραμεῖ κοτέει καὶ τέκτονι τέκτων,
καὶ πτωχὸς πτωχῷ φθονεῖ καὶ ἀοιδὸς ἀοιδῷ.

ΗΣΙΟΔΟΥ

ΕΡΓΑ ΚΑΙ ΗΜΕΡΑΙ.

HESIODEA QUAE FERUNTUR CARMINA

AD CODICUM MANUSCRIPTORUM
ET ANTIQUORUM TESTIUM FIDEM

RECENSUIT

CRITICORUM CONJECTURAS ADJECIT

ARMINIUS KOECHLY

LECTIONIS VARIETATEM SUBSCRIPSIT

GODOFREDUS KINKEL

LIPSIAE
IN AEDIBUS B. G. TEUBNERI
MDCCLXX

Χορός

πολλάκις γ' ἡμῖν ἔδοξεν ἢ πόλις πεπονθέναι
ταῦτόν ἔς τε τῶν πολιτῶν τοὺς καλοὺς τε κάγαθοὺς
ἔς τε τάρχαϊον νόμισμα καὶ τὸ καινὸν χρυσίον.
οὔτε γὰρ τούτοισιν οὔσιν οὐ κεκιβδηλευμένοις,
ἀλλὰ καλλίστοις ἀπάντων, ὡς δοκεῖ, νομισμάτων
καὶ μόνοις ὀρθῶς κοπεῖσι καὶ κεκωδωνισμένοις
ἐν τε τοῖς Ἑλλησι καὶ τοῖς βαρβάροισι πανταχοῦ
χρώμεθ' οὐδέν, ἀλλὰ τούτοις τοῖς πονηροῖς χαλκίοις
χθές τε καὶ πρόην κοπεῖσι τῷ κακίστῳ κόμματι.
τῶν πολιτῶν θ' οὐς μὲν ἴσμεν εὐγενεῖς καὶ σώφρονας
ἄνδρας ὄντας καὶ δικαίους καὶ καλοὺς τε κάγαθοὺς
καὶ τραφέντας ἐν παλαιστραῖς καὶ χοροῖς καὶ μουσικῇ,
προσελοῦμεν, τοῖς δὲ χαλκοῖς καὶ ξένοις καὶ πυρρῆαις
καὶ πονηροῖς κακ πονηρῶν εἰς ἅπαντα χρώμεθα
ὑστάτοις ἀφιγμένοισιν, οἷσιν ἢ πόλις πρὸ τοῦ
οὐδὲ φαρμακοῖσιν εἰκῆ ῥαδίως ἐχρήσατ' ἄν.
ἀλλὰ καὶ νῦν ἀνόητοι μεταβαλόντες τοὺς τρόπους
χρῆσθε τοῖς χρηστοῖσιν αὐθις: καὶ κατορθώσασι γὰρ
εὐλογον, κἂν τι σφαλῆτ', ἐξ ἀξίου γοῦν τοῦ ξύλου,
ἦν τι καὶ πάσχητε, πάσχειν τοῖς σοφοῖς δοκῆσετε.

Aristophanes. Aristophanes Comoediae, ed. F.W. Hall and W.M. Geldart, vol. 2.
F.W. Hall and W.M. Geldart. Oxford. Clarendon Press, Oxford. 1907.

Χορός

720

Πολλές φορές μας φαίνεται ότι έχει πάθει η πόλη με τους πολίτες τους καλούς ότι παθαίνει κανείς με το παλαιό και το νέο χρυσό νόμισμα. Γιατί αυτοί που δεν είναι κίβδηλοι αλλά οι πιο καλοί από όλους και από τα νομίσματα τα μόνα που κόπηκαν σωστά και είναι δοκιμασμένα στους Έλληνες και στους βαρβάρους δεν τους χρησιμοποιούμε καθόλου. Αλλά χρησιμοποιούμε τα κακά χάλκινα που κόπηκαν μόλις χθες ή λίγο πριν με το χειρότερο τρόπο. Έτσι, το ίδιο καταντά με τους πολίτες: αυτούς που ξέρουμε ότι είναι ευγενείς και σώφρονες και δίκαιοι και καλοί κ' αγαθοί που μεγάλωσαν στην παλαιστρα και στους χορούς και στη μουσική τους κακομεταχειριζόμαστε, και τους χάλκινους και τους ξένους και τους κοκκινομάλληδες, που κακοί και από κακή καταγωγή, μόλις έλθουν σε αυτή τη γη τους τα προσφέρουμε όλα, ενώ πριν ούτε για φόλα δε θα άξιζαν. Μα τώρα, ανόητοι, αλλάξτε τους τρόπους σας και πάλι πάρτε τους τίμιους ανθρώπους. Αν θα το κάνετε αυτό, θα ήταν άξιο επαίνου. Μα και αν σφάλετε τουλάχιστον θα σας κρεμάσουν από άξιο δέντρο. Έτσι τουλάχιστον θα νομίσουν οι γνωστικοί, αν κάτι σας συμβεί.

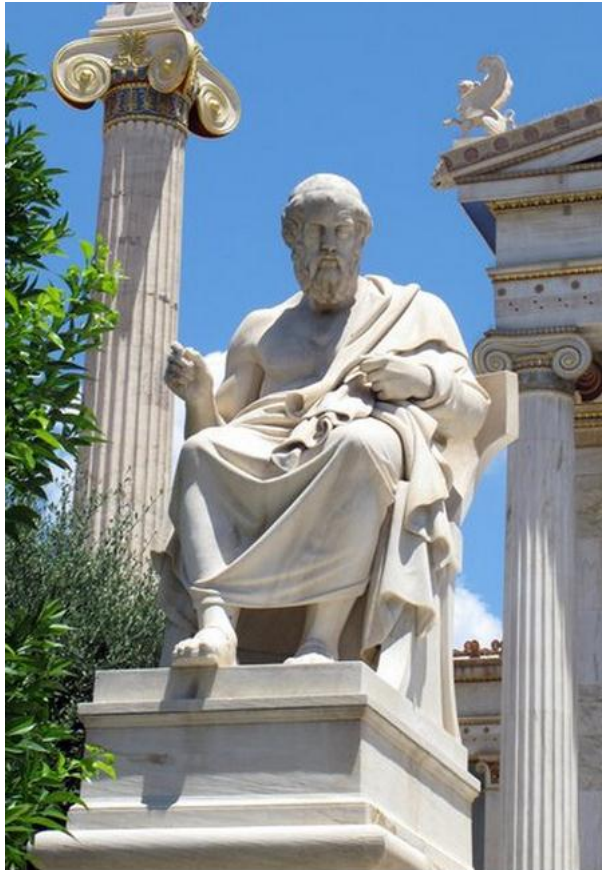
735

Βάτραχοι, στίχοι 718-737

Πρόκειται για το νόμο του

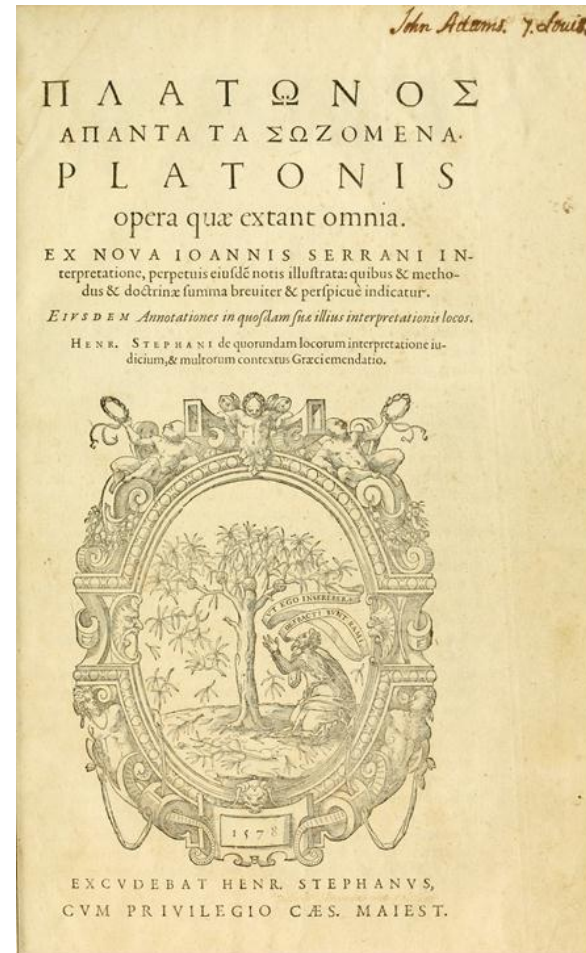
Gresham.

Αρχαία ελληνική οικονομική σκέψη

Πλάτων (427 π.Χ.–347 π.Χ.)

Έργο Λεωνίδα Δρόση
Ακαδημία Αθηνών

Η έκδοση των απάντων του Πλάτωνος από τον Ερρίκο
Στέφανο, Γενεύη 1578.

5 Γίγνεται τοίνυν, ἣν δ' ἐγώ, πόλις, ὡς ἐγῶμαι, ἐπειδὴ
τυγχάνει ἡμῶν ἕκαστος οὐκ αὐτάρκης, ἀλλὰ πολλῶν (ῶν)
ἐνδεής· ἢ τίν' οἶει ἀρχὴν ἄλλην πόλιν οἰκίσειν;

Οὐδεμίαν, ἢ δ' ὅς.

c Οὕτω δὴ ἄρα παραλαμβάνων ἄλλος ἄλλον, ἐπ' ἄλλου, τὸν
δ' ἐπ' ἄλλου χρεῖα, πολλῶν δεόμενοι, πολλοὺς εἰς μίαν
οἰκισμῶ ἀγείραντες κοινωνοὺς τε καὶ βοηθοὺς, ταύτη τῇ
συνοικίᾳ ἐθέμεθα πόλιν ὄνομα· ἢ γάρ;

5 Πάνυ μὲν οὖν.

Μεταδίδωσι δὴ ἄλλος ἄλλῳ, εἴ τι μεταδίδωσιν, ἢ μετα-
λαμβάνει, οἰόμενος αὐτῷ ἄμεινον εἶναι;

Πάνυ γε.

Ἴθι δὴ, ἣν δ' ἐγώ, τῷ λόγῳ ἐξ ἀρχῆς ποιῶμεν πόλιν·
10 ποιήσει δὲ αὐτήν, ὡς ἔοικεν, ἢ ἡμετέρα χρεῖα.

Πῶς δ' οὐ;

d Ἄλλὰ μὲν πρώτη γε καὶ μεγίστη τῶν χρεῶν ἢ τῆς τροφῆς
παρασκευὴ τοῦ εἶναί τε καὶ ζῆν ἔνεκα.

Ἡ ἀνάγκη δημιουργεῖ
τὴν πόλιν

Ἡ μεγαλύτερη ἀνάγκη
εἶναι ἡ τροφή

Παντάπασί γε.

Δευτέρα δὴ οἰκήσεως, τρίτη δὲ ἐσθήτος καὶ τῶν τοιούτων.

Ἔστι ταῦτα.

Φέρε δὴ, ἦν δ' ἐγώ, πῶς ἢ πόλις ἀρκέσει ἐπὶ τοσαύτην
 παρασκευήν; ἄλλο τι γεωργὸς μὲν εἷς, ὁ δὲ οἰκοδόμος, ἄλλος
 δέ τις ὑφάντης; ἢ καὶ σκυτοτόμον αὐτόσε προσθήσομεν ἢ
 τι' ἄλλον τῶν περὶ τὸ σῶμα θεραπευτήν;

Πάνυ γε.

Εἴη δ' ἂν ἢ γε ἀναγκαιοτάτη πόλις ἐκ τεττάρων ἢ πέντε
 ἀνδρῶν.

Φαίνεται.

Τί δὴ οὖν; ἓνα ἕκαστον τούτων δεῖ τὸ αὐτοῦ ἔργον
 ἅπασι κοινὸν κατατιθέναι, οἷον τὸν γεωργὸν ἓνα ὄντα παρα-
 σκευάζειν σιτία τέτταρσι καὶ τετραπλάσιον χρόνον τε καὶ
 πόνον ἀναλίσκειν ἐπὶ σίτου παρασκευῇ καὶ ἄλλοις κοινωνεῖν,
 ἢ ἀμελήσαντα ἑαυτῷ μόνον τέταρτον μέρος ποιεῖν τούτου τοῦ
 σίτου ἐν τετάρτῳ μέρει τοῦ χρόνου, τὰ δὲ τρία, τὸ μὲν ἐπὶ
 τῇ τῆς οἰκίας παρασκευῇ διατρίβειν, τὸ δὲ ἱματίου, τὸ δὲ
 ὑποδημάτων, καὶ μὴ ἄλλοις κοινωνοῦντα πράγματα ἔχειν,
 ἀλλ' αὐτὸν δι' αὐτὸν τὰ αὐτοῦ πράττειν;

Καὶ ὁ Ἀδείμαντος ἔφη· Ἄλλ' ἴσως, ὦ Σώκρατες, οὕτω
 ῥᾶρον ἢ κείνως.

Οὐδέν, ἦν δ' ἐγώ, μὰ Δία ἄτοπον. ἐννοῶ γὰρ καὶ αὐτὸς
 εἰπόντος σοῦ, ὅτι πρῶτον μὲν ἡμῶν φύεται ἕκαστος οὐ πάνυ
 ὅμοιος ἐκάστῳ, ἀλλὰ διαφέρων τὴν φύσιν, ἄλλος ἐπ' ἄλλου
 ἔργου πράξει. ἢ οὐ δοκεῖ σοι;

Ἔμοιγε.

Τί δέ; πότερον κάλλιον πράττοι ἂν τις εἷς ὢν πολλὰς
 τέχνας ἐργαζόμενος, ἢ ὅταν μίαν εἷς;

Ὅταν, ἢ δ' ὅς, εἷς μίαν.

Ἵστερα η κατοικία και η
 ένδυση και η υπόδηση

Ἄρα χρειαζόμεστε
 τουλάχιστον 4-5 άνδρες
 για την πόλη

Εἶναι καλύτερο να
 ασχολείται κανείς
 με ένα μόνο
 αντικείμενο και ο
 καθένας μας
 ταιριάζει για ένα
 πράγμα

Καλύτερα να έχει ο
 κάθε εργαζόμενος
 μόνο μια τέχνη

Ἄλλὰ μὴν οἶμαι καὶ τόδε δῆλον, ὥς, ἐάν τις τινος παρῆ
ἔργου καιρόν, διόλλυται.

Δῆλον γάρ.

10 Οὐ γὰρ οἶμαι ἐθέλει τὸ πραττόμενον τὴν τοῦ πράττοντος
σχολὴν περιμένειν, ἀλλ' ἀνάγκη τὸν πράττοντα τῷ πρατ-
C τομένῳ ἐπακολουθεῖν μὴ ἐν παρέργου μέρει.

Ἄνάγκη.

Ἐκ δὴ τούτων πλείω τε ἕκαστα γίγνεται καὶ κάλλιον καὶ
ῥᾶον, ὅταν εἷς ἐν κατὰ φύσιν καὶ ἐν καιρῷ, σχολὴν τῶν
5 ἄλλων ἄγων, πράττη.

Παντάπασιν μὲν οὖν.

Πλειόνων δὴ, ὦ Ἀδείμαντε, δεῖ πολιτῶν ἢ τεττάρων ἐπὶ
τὰς παρασκευὰς ὧν ἐλέγομεν. ὁ γὰρ γεωργός, ὥς ἔοικεν,
οὐκ αὐτὸς ποιήσεται ἑαυτῷ τὸ ἄροτρον, εἰ μέλλει καλὸν εἶναι,
d οὐδὲ σμινύην, οὐδὲ τᾶλλα ὄργανα ὅσα περὶ γεωργίαν. οὐδ'
αὐτὸ οἰκοδόμος· πολλῶν δὲ καὶ τούτῳ δεῖ. ὥσαύτως δ' ὁ
ὑφάντης τε καὶ ὁ σκυτοτόμος· ἢ οὐ;

Ἀληθῆ.

5 Τέκτονες δὴ καὶ χαλκῆς καὶ τοιοῦτοί τινες πολλοὶ
δημιουργοί, κοινωνοὶ ἡμῖν τοῦ πολιχνίου γιγνόμενοι, συχνὸν
αὐτὸ ποιούσιν.

Πάνυ μὲν οὖν.

Ἄλλ' οὐκ ἂν πῶ πάνυ γε μέγα τι εἶη, εἰ αὐτοῖς βουκόλους
10 τε καὶ ποιμένας τοὺς τε ἄλλους νομέας προσθεῖμεν, ἵνα οἱ τε
e γεωργοὶ ἐπὶ τὸ ἄροῦν ἔχοιεν βοῦς, οἱ τε οἰκοδόμοι πρὸς τὰς
ἀγωγὰς μετὰ τῶν γεωργῶν χρῆσθαι ὑποζυγίαις, ὑφάνται δὲ
καὶ σκυτοτόμοι δέρμασιν τε καὶ ἐρίοις.

Οὐδέ γε, ἢ δ' ὅς, σμικρὰ πόλιν ἂν εἶη ἔχουσα πάντα ταῦτα.

5 Ἄλλὰ μὴν, ἦν δ' ἐγώ, κατοικίσει γε αὐτὴν τὴν πόλιν εἰς

Καλὸ εἶναι να μην
αφήνουμε ἄσκοπο
χρόνο μεταξύ των
ἔργων

Ὅσοι εργάζονται
δεν πρέπει να
κατασκευάζουν τα
εργαλεία τους

Ἄρα χρειαζόμαστε και
αυτοὺς που θα
φτιάχνουν τα εργαλεία

Και τους βοσκούς που θα
παρέχουν ζῶα στους
γεωργούς και υποζύγια
στους τεχνίτες και
δέρματα και μαλλιά
στους τσαγκάρηδες και
στους υφαντές

τοιούτου τον τρόπον οὐ ἐπεισαγωγίμων μὴ δεήσεται, σχεδόν τι ἀδύνατον.

Ἄδύνατον γάρ.

Προσδεήσει ἄρα ἔτι καὶ ἄλλων, οἳ ἐξ ἄλλης πόλεως αὐτῇ κομιούσιν ὧν δεῖται. 10

Δεήσει.

Καὶ μὴν κενὸς ἂν ἴη ὁ διάκονος, μηδὲν ἄγων ὧν ἐκείνοι δέονται παρ' ὧν ἂν κομίζονται ὧν ἂν αὐτοῖς χρεία, κενὸς ἄπεισιν. ἦ γάρ; 371

Δοκεῖ μοι.

Δεῖ δὴ τὰ οἴκοι μὴ μόνον ἑαυτοῖς ποιεῖν ἱκανά, ἀλλὰ καὶ οἷα καὶ ὅσα ἐκείνοις ὧν ἂν δέωνται. 5

Δεῖ γάρ.

Πλειόνων δὴ γεωργῶν τε καὶ τῶν ἄλλων δημιουργῶν δεῖ ἡμῖν τῇ πόλει.

Πλειόνων γάρ.

Καὶ δὴ καὶ τῶν ἄλλων διακόνων που τῶν τε εἰσαζόντων καὶ ἐξαζόντων ἕκαστα. οὗτοι δέ εἰσιν ἔμποροι· ἦ γάρ; 10

Ναί.

Καὶ ἐμπόρων δὴ δεησόμεθα.

Πάνυ γε. 15

Καὶ ἔαν μὲν γε κατὰ θάλατταν ἡ ἐμπορία γίγνηται, συχῶν καὶ ἄλλων προσδεήσεται τῶν ἐπιστημόνων τῆς περὶ τὴν θάλατταν ἐργασίας. 20

Συχῶν μέντοι.

Τί δὲ δὴ; ἐν αὐτῇ τῇ πόλει πῶς ἀλλήλοις μεταδώσουσιν ὧν ἂν ἕκαστοι ἐργάζονται; ὧν δὴ ἕνεκα καὶ κοινωνίαν ποιησάμενοι πόλιν ᾤκισαμεν. 5

Δῆλον δὴ, ἦ δ' ὅς, ὅτι πωλοῦντες καὶ ὠνούμενοι.

Επειδὴ καμία πόλη
δεν εἶναι αὐτάρκης
χρειαζόμαστε να
εισάγουμε ἀπὸ ἄλλες
πόλεις

Ἄρα χρειαζόμαστε
καὶ ἐμπόρους

Καὶ επειδὴ το ἐμπόριο
γίνεται ἀπὸ τῆ
θάλασσα
χρειαζόμαστε
ναυτικούς καὶ
ναυπηγούς

Ο καταμερισμός
τῆς ἐργασίας
ἀπαιτεῖ
ανταλλαγῆ:
ἀγοραστὲς καὶ
πωλητὲς

Ἄγορὰ δὴ ἡμῖν καὶ νόμισμα σύμβολον τῆς ἀλλαγῆς ἕνεκα γενήσεται ἐκ τούτου.

10 Πάνυ μὲν οὖν.

c Ἄν οὖν κομίσας ὁ γεωργὸς εἰς τὴν ἀγορὰν τι ὧν ποιεῖ, ἢ τις ἄλλος τῶν δημιουργῶν, μὴ εἰς τὸν αὐτὸν χρόνον ἦκη τοῖς δεομένοις τὰ παρ' αὐτοῦ ἀλλάξασθαι, ἀργήσει τῆς αὐτοῦ δημιουργίας καθήμενος ἐν ἀγορᾷ;

5 Οὐδαμῶς, ἢ δ' ὅς, ἀλλὰ εἰσὶν οἱ τοῦτο ὀρώντες ἑαυτοὺς ἐπὶ τὴν διακονίαν τάττουσιν αὐτήν, ἐν μὲν ταῖς ὀρθῶς οἰκουμέναις πόλεσι σχεδόν τι οἱ ἀσθενέστατοι τὰ σώματα καὶ ἀχρεῖοί τι ἄλλο ἔργον πράττειν. αὐτοῦ γὰρ δεῖ μένοντας d αὐτοὺς περὶ τὴν ἀγορὰν τὰ μὲν ἀντ' ἀργυρίου ἀλλάξασθαι τοῖς τι δεομένοις ἀποδόσθαι, τοῖς δὲ ἀντὶ αὐτῷ ἀργυρίου διαλλάττειν ὅσοι τι δέονται πρίασθαι.

Αὕτη ἄρα, ἢν δ' ἐγώ, ἢ χρεῖα καπήλων ἡμῖν γένεσιν 5 ἐμποιεῖ τῇ πόλει. ἢ οὐ καπήλους καλοῦμεν τοὺς πρὸς ὠνήν τε καὶ πρᾶσιν διακονοῦντας ἰδρυμένους ἐν ἀγορᾷ, τοὺς δὲ πλανήτας ἐπὶ τὰς πόλεις ἐμπόρους;

Πάνυ μὲν οὖν.

e Ἔτι δὴ τιες, ὡς ἐγῶμαι, εἰσὶ καὶ ἄλλοι διάκονοι, οἱ ἂν τὰ μὲν τῆς διανοίας μὴ πάνυ ἀξιοκοινῶνῆτοι ὦσιν, τὴν δὲ τοῦ σώματος ἰσχὺν ἰκανὴν ἐπὶ τοὺς πόρους ἔχωσιν· οἱ δὲ πωλοῦντες τὴν τῆς ἰσχύος χρεῖαν, τὴν τιμὴν αὐτὴν μισθὸν 5 καλοῦντες, κέκληνται, ὡς ἐγῶμαι, μισθωτοί· ἢ γάρ;

Πάνυ μὲν οὖν.

Πλήρωμα δὴ πόλεως εἰσιν, ὡς ἔοικε, καὶ μισθωτοί.

Δοκεῖ μοι.

Ἄρ' οὖν, ὦ Ἀδείμαντε, ἤδη ἡμῖν ἠϋξῆται ἡ πόλις, ὥστ'

10 εἶναι τελέα;

Ἴσως.

Ἄρα χρειαζόμεσθε
ἀγορά και νόμισμα

Χρειαζόμεσθε
λιανέμπορους που θα
ἀγοράζουν με χρήμα
ἀπό τους πωλητές και
θα πωλοῦν στους
ἀγοραστῆς

Χρειαζόμεσθε και
μισθωτοὺς που εἶναι
μεν διανοητικά
κατώτεροι ἀλλά
αντέχουν στην
ταλαιπωρία και εἶναι
δυνατοί

Ποῦ οὖν ἂν ποτε ἐν αὐτῇ εἴη ἢ τε δικαιοσύνη καὶ ἡ ἀδικία;
καὶ τίτι δμα ἐγγενομένη ὦν ἐσκέμμεθα;

Ἐγὼ μὲν, ἔφη, οὐκ ἐννοῶ, ὦ Σώκρατες, εἰ μὴ που ἐν 37a
αὐτῶν τούτων χρεῖα τιτὶ τῇ πρὸς ἀλλήλους.

Ἄλλ' ἴσως, ἦν δ' ἐγὼ, καλῶς λέγεις· καὶ σκεπτέον γε καὶ
οὐκ ἀποκνητέον.

Πρῶτον οὖν σκεψώμεθα τίνα τρόπον διαιτῆσονται οἱ οὕτω 5
παρεσκευασμένοι. ἄλλο τι ἢ σῖτόν τε ποιῶντες καὶ οἶνον
καὶ ἱμάτια καὶ ὑποδήματα; καὶ οἰκοδομησόμενοι οἰκίας, θέρους
μὲν τὰ πολλὰ γυμνοὶ τε καὶ ἀνυπόδητοι ἐργάζονται, τοῦ δὲ
χειμῶνος ἡμφιεσμένοι τε καὶ ὑποδεδεμένοι ἱκανῶς· θρέ- b
ψονται δὲ ἐκ μὲν τῶν κριθῶν ἄλφιστα σκευαζόμενοι, ἐκ δὲ
τῶν πυρῶν ἄλευρα, τὰ μὲν πέψαντες, τὰ δὲ μάζαντες, μάζας
γενναίας καὶ ἄρτους ἐπὶ κάλαμόν τινα παραβαλλόμενοι ἢ
φύλλα καθαρά, κατακλινέντες ἐπὶ στιβάδων ἐστρωμένω 5
μῖλακί τε καὶ μωρρίναις, εἰωχῆσονται αὐτοὶ τε καὶ τὰ παῖδια,
ἐπιπίνοντες τοῦ οἴνου, ἐστεφανωμένοι καὶ ὑμνοῦντες τοὺς
θεοὺς, ἠδέως συνόντες ἀλλήλοις, οὐχ ὑπὲρ τὴν οὐσίαν ποιού-
μενοι τοὺς παῖδας, εὐλαβοῦμενοι πενίαν ἢ πόλεμον. c

Καὶ ὁ Γλαύκων ὑπολαβὼν, Ἄνευ ὄψου, ἔφη, ὡς ζοικας,
ποιεῖς τοὺς ἄνδρας ἐστιωμένους.

Ἄληθῆ, ἦν δ' ἐγὼ, λέγεις. ἐπελαθόμεν ὅτι καὶ ὄψον
ἐξουσιω, ἄλας τε δῆλον ὅτι καὶ ἐλάας καὶ τυρόν, καὶ βολβοὺς 5
καὶ λάχανά γε, οἷα δὴ ἐν ἀγροῖς ἐψήματα, ἐψήσονται.
καὶ τραγήματά που παραθήσομεν αὐτοῖς τῶν τε σύκων καὶ
ἐρεβίνθων καὶ κυάμων, καὶ μύρτα καὶ φηγοὺς σποδιοῦσιν
πρὸς τὸ πῦρ, μετρίως ὑποπίνοντες· καὶ οὕτω διάγοντες τὸν d
βίον ἐν εἰρήνῃ μετὰ ὑγιείας, ὡς εἰκόσ, γηραιοὶ τελευτῶντες
ἄλλον τοιοῦτον βίον τοῖς ἐκγόνοις παραδώσοισιν.

Δεν αρκεί όμως η βασική τροφή. Χρειαζόμαστε και άλλες νοστιμιές, αλάτι, ελιές, τυρί, όσπρια κλπ.

Καὶ ὅς, Εἰ δὲ ὑὼν πόλιω, ὦ Σώκρατες, ἔφη, κατεσκευάζεις,
5 τί ἂν αὐτὰς ἄλλο ἢ ταῦτα ἐχόρταζεις;

Ἄλλὰ πῶς χρή, ἦν δ' ἐγώ, ὦ Γλαύκων;

Ἄπερ νομίζεται, ἔφη· ἐπὶ τε κλιῶν κατακεῖσθαι οἶμαι
τοὺς μέλλοντας μὴ ταλαιπωρεῖσθαι, καὶ ἀπὸ τραπεζῶν
e δειπνεῖν, καὶ ὄψα ἄπερ καὶ οἱ νῦν ἔχουσι καὶ τραγήματα.

Εἶπεν, ἦν δ' ἐγώ· μανθάνω. οὐ πόλιω, ὡς ἔοικε, σκοποῦμεν
μόνον ὅπως γίγνεται, ἀλλὰ καὶ τρυφῶσαν πόλιω. ἴσως οὖν
οὐδὲ κακῶς ἔχει· σκοποῦντες γὰρ καὶ τοιαύτην τάχ' ἂν
5 κατῴδοιμεν τήν τε δικαιοσύνην καὶ ἀδικίαν ὅπη ποτὲ ταῖς
πόλεσι ἐμφύονται. ἢ μὲν οὖν ἀληθινὴ πόλις δοκεῖ μοι
εἶναι ἢν διεληλύθαμεν, ὥσπερ ὑγιῆς τις· εἰ δ' αὖ βούλεσθε,
καὶ φλεγμαίνουσαν πόλιω θεωρήσωμεν· οὐδὲν ἀποκωλύει.
373 ταῦτα γὰρ δὴ τισιν, ὡς δοκεῖ, οὐκ ἐξαρκέσει, οὐδὲ αὐτῇ ἢ
δίαιτα, ἀλλὰ κλῖναί τε προσέσονται καὶ τράπεζαι καὶ τᾶλλα
σκεύη, καὶ ὄψα δὴ καὶ μύρα καὶ θυμιάματα καὶ ἑταῖραι καὶ
πέμματα, καὶ ἕκαστα τούτων παντοδαπά. καὶ δὴ καὶ ἃ τὸ
5 πρῶτον ἐλέγομεν οὐκέτι ἀναγκαῖα θετέον, οἰκίας τε καὶ
ἱμάτια καὶ ὑποδήματα, ἀλλὰ τήν τε ζωγραφίαν κινητέον
καὶ τὴν ποικίλιαν, καὶ χρυσὸν καὶ ἐλέφαντα καὶ πάντα τὰ
τοιαῦτα κτητέον. ἢ γάρ;

b Naί, ἔφη.

Οὐκοῦν μείζονά τε αὖ τὴν πόλιν δεῖ ποιεῖν· ἐκείνη γὰρ
ἢ ὑγιεινὴ οὐκέτι ἱκανή, ἀλλ' ἤδη ὄγκου ἐμπληστέρα καὶ
πλήθους, ἃ οὐκέτι τοῦ ἀναγκαίου ἐνεκά ἐστιν ἐν ταῖς πόλεσι,
5 οἷον οἱ τε θηρευταὶ πάντες οἱ τε μιμηταί, πολλοὶ μὲν οἱ περὶ
τὰ σχήματά τε καὶ χρώματα, πολλοὶ δὲ οἱ περὶ μουσικὴν,
ποιηταὶ τε καὶ τούτων ὑπηρέται, ῥαψωδοί, ὑποκριταί, χορευταί,
ἐργολάβοι, σκευῶν τε παντοδαπῶν δημιουργοί, τῶν τε ἄλλων

Χρειαζόμεστε και εἶδη
πολυτελείας και τις
τέχνες και κοσμήματα
και μουσική και
θέατρο και χορό, κλπ.

καὶ τῶν περὶ τὸν γυναικείον κόσμον. καὶ δὴ καὶ διακόνων c
 πλειόνων δεησόμεθα· ἢ οὐ δοκεῖ δεήσει παιδαγωγῶν, τειθῶν,
 τροφῶν, κομμωτριῶν, κουρέων, καὶ αὐτοψοποιῶν τε καὶ
 μαγείρων; ἔτι δὲ καὶ συβωτῶν προσδεησόμεθα· τοῦτο γὰρ
 ἡμῖν ἐν τῇ προτέρᾳ πόλει οὐκ ἐνήν—ἔδει γὰρ οὐδέν—ἐν δὲ 5
 ταύτῃ καὶ τούτου προσδεήσει· δεήσει δὲ καὶ τῶν ἄλλων
 βοσκημάτων παμπόλλων, εἴ τις αὐτὰ ἔδεται· ἢ γάρ;

Πῶς γὰρ οὐ;

Οὐκοῦν καὶ ἰατρῶν ἐν χρεῖαις ἐσόμεθα πολὺ μᾶλλον οὕτω d
 διαιτώμενοι ἢ ὡς τὸ πρότερον;

Πολύ γε.

Καὶ ἡ χώρα γέ που, ἢ τότε ἱκανῆ τρέφει τοὺς τότε,
 σμικρὰ δὴ ἐξ ἱκανῆς ἔσται· ἢ πῶς λέγομεν; 5

Οὕτως, ἔφη.

Οὐκοῦν τῆς τῶν πλησίον χώρας ἡμῖν ἀποτμητέον, εἰ
 μέλλομεν ἱκανῆν ἔξειν νέμειν τε καὶ ἀροῦν, καὶ ἐκείνοις αὐ
 τῆς ἡμετέρας, ἐὰν καὶ ἐκεῖνοι ἀφῶσιν αὐτοὺς ἐπὶ χρημάτων
 κτήσῃ ἀπειρον, ὑπερβάντες τὸν τῶν ἀναγκαίων ὄρον; 10

Πολλὴ ἀνάγκη, ἔφη, ὦ Σώκρατες. e

Πολεμήσομεν δὴ τὸ μετὰ τοῦτο, ὦ Γλαύκων; ἢ πῶς ἔσται;
 Οὕτως, ἔφη.

Καὶ μηδὲν γέ πω λέγωμεν, ἦν δ' ἐγώ, μήτ' εἴ τι κακὸν
 μήτ' εἰ ἀγαθὸν ὁ πόλεμος ἐργάζεται, ἀλλὰ τοσοῦτον μόνον, 5
 ὅτι πολέμου αὐτὴν γένεσιν ἠυρήκαμεν, ἐξ ὧν μάλιστα ταῖς
 πόλεσιν καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ κακὰ γίνονται, ὅταν γίνηται.

Πάνυ μὲν οὖν.

Ἔτι δὴ, ὦ φίλε, μείζονος τῆς πόλεως δεῖ οὐ τι σμικρῶ,
 ἀλλ' ὄλη στρατοπέδῳ, ὃ ἐξεληθὸν ὑπὲρ τῆς οὐσίας ἀπάσης 374
 καὶ ὑπὲρ ὧν νυνδὴ ἐλέγομεν διαμαχεῖται τοῖς ἐπιούσιν.

Αν γίνουμε όμως
 τόσοι πολλοί δε θα
 μας φθάνει η γη. Το
 ίδιο και στις
 γειτονικές μας
 πόλεις. Άρα θα
 πρέπει να
 πολεμήσουμε

Τί δέ; ἢ δ' ὅς· αὐτοὶ οὐχ ἱκανοί;

Οὐκ, εἰ σύ γε, ἦν δ' ἐγώ, καὶ ἡμεῖς ἅπαντες ὁμολογήσαμεν
5 καλῶς, ἠνίκα ἐπλάττομεν τὴν πόλιν· ὁμολογοῦμεν δέ που,
εἰ μέμνησαι, ἀδύνατον ἓνα πολλὰς καλῶς ἐργάζεσθαι τέχνας.

Ἄληθῆ λέγεις, ἔφη.

b Τί οὖν; ἦν δ' ἐγώ· ἢ περὶ τὸν πόλεμον ἀγωνία οὐ
τεχνικὴ δοκεῖ εἶναι;

Καὶ μάλα, ἔφη.

Ἦ οὖν τι σκυτικῆς δεῖ μᾶλλον κήδεσθαι ἢ πολεμικῆς;

5 Οὐδαμῶς.

Ἄλλ' ἄρα τὸν μὲν σκυτοτόμον διεκωλύομεν μήτε γεωργὸν
ἐπιχειρεῖν εἶναι ἅμα μήτε ὑφάντην μήτε οἰκοδόμον ἀλλὰ
σκυτοτόμον, ἵνα δὴ ἡμῖν τὸ τῆς σκυτικῆς ἔργον καλῶς
γίγνοιτο, καὶ τῶν ἄλλων ἐνὶ ἐκάστῳ ὡσαύτως ἐν ἀπεδιδόμεν,
10 πρὸς ὃ ἐπεφύκει ἕκαστος καὶ ἐφ' ᾧ ἔμελλε τῶν ἄλλων
c σχολὴν ἄγων διὰ βίου αὐτὸ ἐργαζόμενος οὐ παριεῖς τοὺς
καιροὺς καλῶς ἀπεργάσεσθαι· τὰ δὲ δὴ περὶ τὸν πόλεμον
πότερον οὐ περὶ πλείστου ἐστὶν εὖ ἀπεργασθέντα; ἢ οὕτω
ῥᾶδιον, ὥστε καὶ γεωργῶν τις ἅμα πολεμικὸς ἔσται καὶ
5 σκυτοτομῶν καὶ ἄλλην τέχνην ἠντινοῦν ἐργαζόμενος, πετ-
τευτικὸς δὲ ἢ κυβευτικὸς ἱκανῶς οὐδ' ἂν εἰς γένοιτο μὴ
αὐτὸ τοῦτο ἐκ παιδὸς ἐπιτηδεύων, ἀλλὰ παρέργῳ χρώμενος;
d καὶ ἀσπίδα μὲν λαβῶν ἢ τι ἄλλο τῶν πολεμικῶν ὄπλων τε
καὶ ὀργάνων αὐθημερὸν ὀπλιτικῆς ἢ τινος ἄλλης μάχης
τῶν κατὰ πόλεμον ἱκανὸς ἔσται ἀγωνιστής, τῶν δὲ ἄλλων
ὀργάνων οὐδὲν οὐδένα δημιουργὸν οὐδὲ ἀθλητὴν ληφθὲν
5 ποιήσει, οὐδ' ἔσται χρήσιμον τῷ μήτε τὴν ἐπιστήμην
ἐκάστου λαβόντι μήτε τὴν μελέτην ἱκανὴν παρασχομένῳ;

Πολλοῦ γὰρ ἂν, ἢ δ' ὅς, τὰ ὄργανα ἦν ἄξια.

Δεν μπορούμε όμως να πολεμήσουμε μόνοι μας διότι χρειαζόμαστε άτομα ειδικευμένα στον πόλεμο.

Οὐκοῦν, ἦν δ' ἐγώ, ὅσφ μέγιστον τὸ τῶν φυλάκων ἔργον,
τοσοῦτφ σχολῆς τε τῶν ἄλλων πλείστης ἂν εἴη καὶ αὐτὸς e
τέχνης τε καὶ ἐπιμελείας μεγίστης δεόμενον.

Οἶμαι ἔγωγε, ἦ δ' ὄς.

Ἄρ' οὖν οὐ καὶ φύσεως ἐπιτηδείας εἰς αὐτὸ τὸ ἐπιτήδευμα;

Πῶς δ' οὐ;

Ἡμέτερον δὴ ἔργον ἂν εἴη, ὡς ἕοικεν, εἴπερ οἰοί τ'
ἔσμεν, ἐκλέξασθαι τίνες τε καὶ ποῖαι φύσεις ἐπιτήδεια εἰς
πόλεως φυλακῆν.

Ἡμέτερον μέντοι.

Μὰ Δία, ἦν δ' ἐγώ, οὐκ ἄρα φαῦλον πρᾶγμα ἠράμεθα· 10
ὁμως δὲ οὐκ ἀποδειλιατέον, ὅσον γ' ἂν δύναμις παρέικη.

Οὐ γὰρ οὖν, ἔφη.

375

Οἷε οὖν τι, ἦν δ' ἐγώ, διαφέρειω φύσιν γενναίου σκύλακος
εἰς φυλακῆν νεανίσκου εὐγενοῦς;

Τὸ ποῖον λέγεις;

Οἷον ὀξύν τέ που δεῖ αὐτοῖν ἐκάτερον εἶναι πρὸς αἰσθησῶν 5
καὶ ἐλαφρὸν πρὸς τὸ αἰσθανόμενον διωκάθειν, καὶ ἰσχυρὸν
αὐτῶν, ἐὰν δέη ἐλόντα διαμάχεσθαι.

Δεῖ γὰρ οὖν, ἔφη, πάντων τούτων.

Καὶ μὴν ἀνδρείων γε, εἴπερ εὖ μαχεῖται.

Πῶς δ' οὐ;

10

Ἀνδρείος δὲ εἶναι ἄρα ἐβελήσει ὁ μὴ θυμοειδῆς εἶτε
ἵππος εἶτε κύων ἢ ἄλλο ὄτιοῦν (ῥῶν; ἢ οὐκ ἐννευόηκας ὡς
ἄμαχόν τε καὶ ἀνίκητον θυμός, οὐ παρόντος ψυχῆ πᾶσα b
πρὸς πάντα ἀφοβός τέ ἐστι καὶ ἀήττητος;

Ἐννευόηκα.

Τὰ μὲν τοίνυν τοῦ σώματος οἷον δεῖ τὸν φύλακα εἶναι,
δῆλα.

5

Οι φύλακες της
πόλης ὁμως πρέπει
να ἔχουν
ξεχωριστές
ικανότητες

ΠΛΟΥΤΟΛΟΓΙΑ

ΥΠΟ

I. A. ΣΟΥΤΣΟΙ

Καθηγητοῦ τῆς πολιτικῆς Οἰκονομίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ
Πανεπιστημίῳ.

—
ΤΟΜΟΣ Α΄.

—
ΕΚΔΟΣΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

Μετὰ διορθώσεων, εὐρυτέρων ἐξηγήσεων καὶ προσθηκῶν.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Ν. Γ. ΠΑΣΣΑΡΗ

—
1882.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ.

Περὶ τῆς ἐργασίας κατ' ἴδιαν θεωρουμένης
καὶ περὶ τῶν ὄρων καθ' οὓς αὕτη
καθίσταται δραστηριωτέρα.

§ 2. Περὶ ἐνεργείας τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων.

— 96 —

Ὁ Πλάτων ἐν Βιβλ. Β'. Κεφ. ια'. τῆς Πολιτείας αὐτοῦ λέγει·

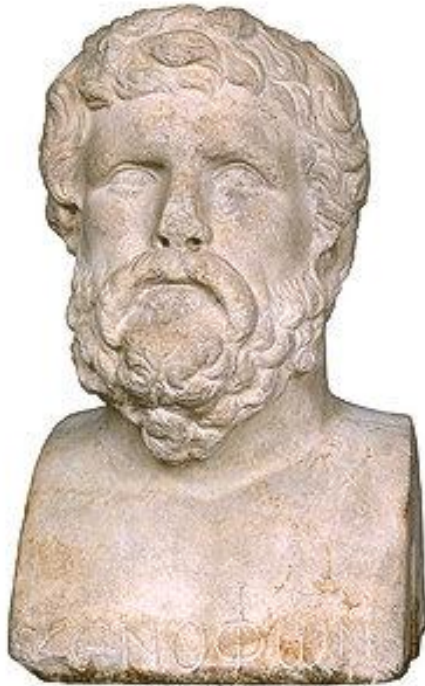
«Γίγνεται τοίνυν, ἦν δ' ἐγώ, πόλις, ὡς ἐγ' ᾔμαι, ἐπειδὴ τυγχάνει ἡμῶν ἕκαστος οὐκ αὐτάρκης, ἀλλὰ πολλῶν ἐνδεής, ἢ τιν' οἶει ἀρχὴν ἄλλην πόλιν οἰκίζειν; Οὐδεμίαν, ἦ δ' ἔες. Οὕτω δὴ ἄρα παραλαμβάνων ἄλλος ἄλλον ἐπ' ἄλλου, τὸν δ' ἐπ' ἄλλου χρεία, πολλῶν δεόμενοι, πολλοὺς εἰς μίαν οἴκησιν ἀγείραντες κοινωνοὺς τε καὶ βοηθοὺς ταύτῃ τῇ ξυνοικίᾳ ἐθέμεθα πόλιν ὄνομα· ἢ γάρ; Πάνυ μὲν οὖν. Μεταδίδωσι δὴ ἄλλος ἄλλῳ εἴ τι μεταδίδωσιν, ἢ μεταλαμβάνει, οἰόμενος αὐτῷ ἄμεινον εἶναι. Πάνυ γε. Ἴθι δὴ, ἦν δ' ἐγώ, τῷ λόγῳ ἐξ ἀρχῆς ποιῶμεν πόλιν, ποιήσει δὲ αὐτήν, ὡς εἴοικεν ἢ ἡμέτερα χρεία. Πῶς δ' οὐ; Ἀλλὰ μὴν πρώτη γε καὶ μεγίστη τῶν χρεῶν ἡ τῆς τροφῆς παρασκευῆ τοῦ εἶναι τε καὶ ζῆν ἕνεκα. Παντάπασί γε. Δευτέρα δὲ οἰκίσεως, τρίτη δ' ἐσθῆτος καὶ τῶν τοιούτων. Ἔστι ταῦτα. Φέρε δὴ, ἦν δ' ἐγώ, πῶς ἢ πόλις ἀρκέσει ἐπὶ τσσαύτην παρασκευήν; ἄλλο τι γεωργός μὲν εἷς, ὁ δὲ οἰκοδόμος, ἄλλος δὲ τις ὑψάντης; ἢ καὶ σκυτοτόμον αὐτόσε προσθήσομεν ἢ τιν' ἄλλον τῶν περὶ τὸ σῶμα θεραπευτήν; Πάνυ γε. Εἴη δ' ἂν ἢ γε ἀναγκαιοτάτη πόλις ἐκ τεττάρων ἢ πέντε ἀνδρῶν. Φαίνεται. Τί δὴ οὖν; Ἐνα ἕκαστον τούτων δεῖ τὸ αὐτοῦ ἔργον ἅπασιν κοινὸν κατατιθέσθαι· οἶον, τὸν γεωργὸν ἕνα ὄντα παρασκευάζειν σιτία τέτταρσι καὶ τετραπλάσιον χρόνον τε καὶ πόνον ἀναλίσκειν ἐπὶ σίτου παρασκευῇ καὶ ἄλλοις κοινῶν; ἢ ἀμελήσαντα ἑαυτῷ μόνῳ τέταρτον μέρος ποιεῖν τούτου τοῦ σιτίου ἐν

Ξενοφών (430 – 344 π.Χ.)

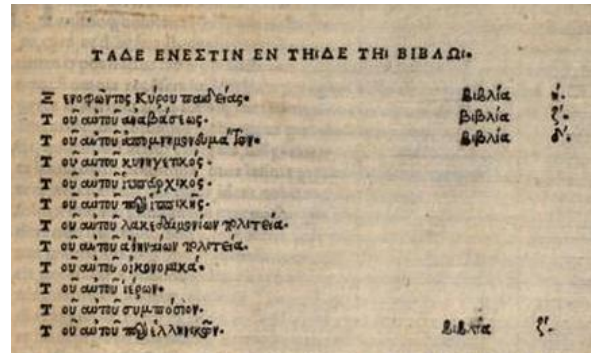
- Κύρου παιδεία
- Οικονομικός
- Πόροι ή περί προσόδων

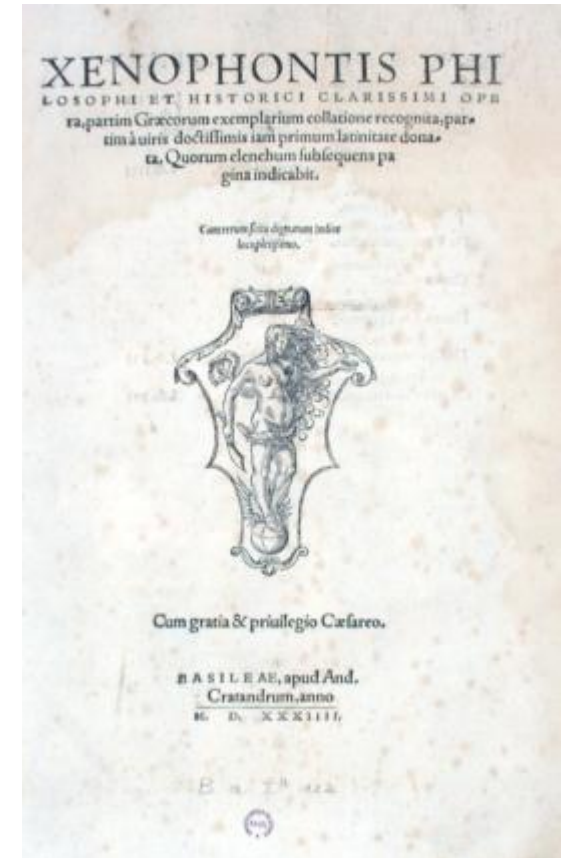
Αρχαία ελληνική οικονομική σκέψη

Ξενοφών (430 – 344 π.Χ.)
Bibliotheca Alexandrina
Museum, Αίγυπτος

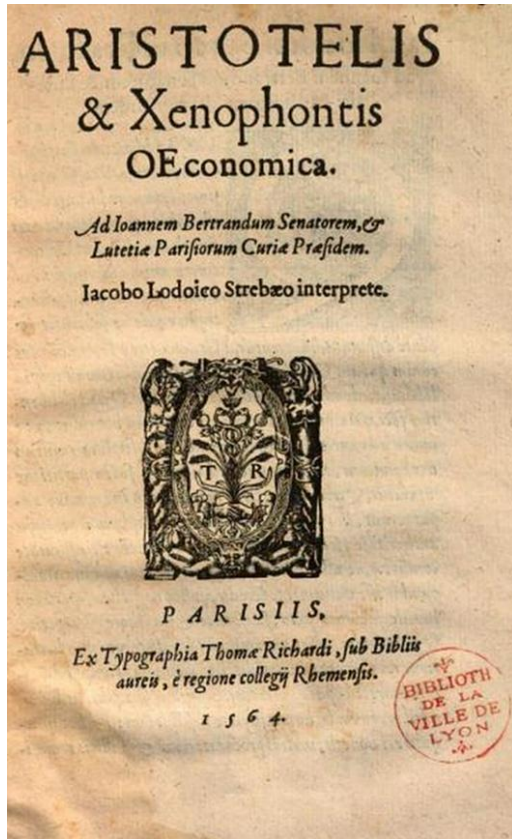

Η πρώτη έκδοση των απάντων
του Ξενοφώντος από τον
Boninus, Giunta Φλωρεντία 1516.

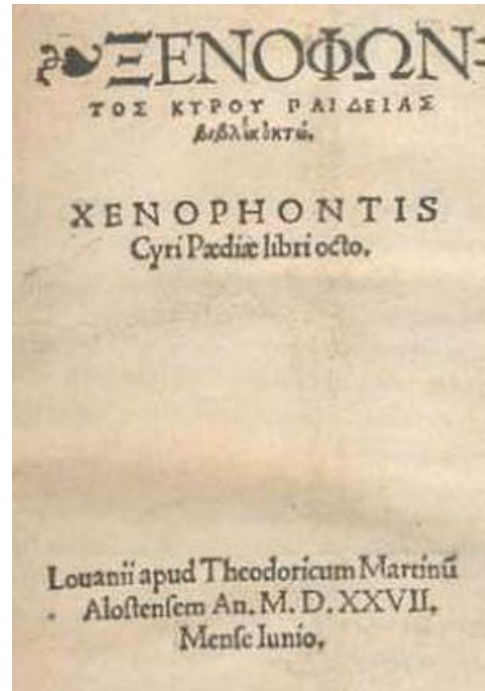

Λατινική έκδοση απάντων
Andreas Cratander,
Βασιλεία, 1534

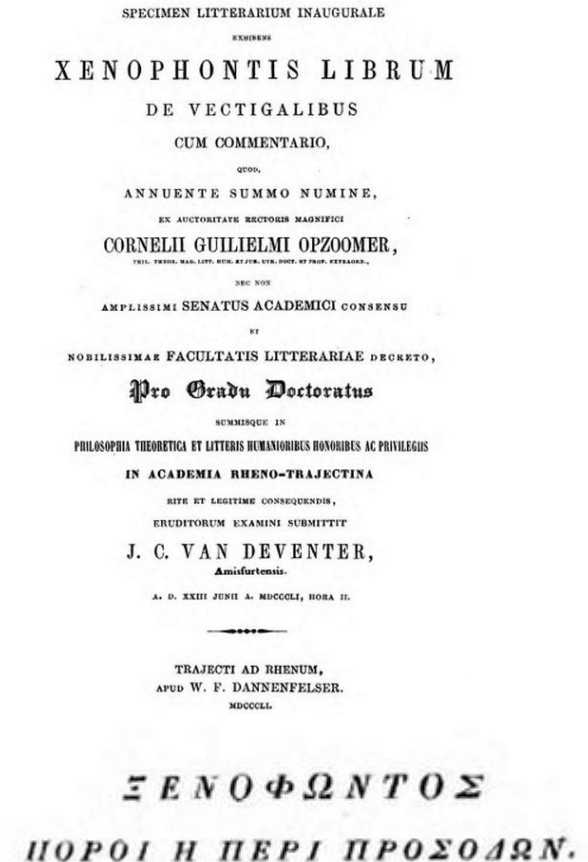
Αρχαία ελληνική οικονομική σκέψη

Κοινή έκδοση των οικονομικών βιβλίων του Αριστοτέλους και του Ξενοφώντος στα λατινικά, Παρίσι, 1564

Ξενοφώντος,
Κύρου Παιδεία,
Aalst, Βέλγιο, 1527

Σχολιασμένη έκδοση,
διδακτορική διατριβή,
Ουτρέχτη, 1851

Ξενοφώντος Κύρου παιδεία 8.2

[5] καὶ τοῦτο μέντοι οὕτως ἔχειν οὐδέν τι θαυμαστόν: ὡσπερ γὰρ καὶ αἱ ἄλλαι τέχναι διαφερόντως ἐν ταῖς μεγάλαις πόλεσιν ἐξειργασμένοι εἰσὶ, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὰ παρὰ βασιλεῖ σῖτα πολὺ διαφερόντως ἐκπεπώνηται. ἐν μὲν γὰρ ταῖς μικραῖς πόλεσιν οἱ αὐτοὶ ποιοῦσι κλίνην, θύραν, ἄροτρον, τράπεζαν, πολλάκις δ' ὁ αὐτὸς οὗτος καὶ οἰκοδομεῖ, καὶ ἀγαπᾷ ἢν καὶ οὕτως ἱκανοὺς αὐτὸν τρέφειν ἐργοδότας λαμβάνη: ἀδύνατον οὖν πολλὰ τεχνώμενον ἄνθρωπον πάντα καλῶς ποιεῖν. ἐν δὲ ταῖς μεγάλαις πόλεσι διὰ τὸ πολλοὺς ἐκάστου δεῖσθαι ἀρκεῖ καὶ μία ἐκάστω τέχνη εἰς τὸ τρέφεσθαι: πολλάκις δὲ οὐδ' ὅλη μία: ἀλλ' ὑποδήματα ποιεῖ ὁ μὲν ἀνδρεῖα, ὁ δὲ γυναικεῖα: ἔστι δὲ ἔνθα καὶ ὑποδήματα ὁ μὲν νευρορραφῶν μόνον τρέφεται, ὁ δὲ σχίζων, ὁ δὲ χιτῶνας μόνον συντέμνων, ὁ δὲ γε τούτων οὐδὲν ποιῶν ἀλλὰ συντιθεῖς ταῦτα. ἀνάγκη οὖν τὸν ἐν βραχυτάτῳ διατρίβοντα ἔργῳ τούτῳ καὶ ἄριστα δὴ ἠναγκάσθαι τοῦτο ποιεῖν.

[6] τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο πέπονθε καὶ τὰ ἀμφὶ τὴν δίαιταν. ὧ μὲν γὰρ ὁ αὐτὸς κλίνην στρώννυσι, τράπεζαν κοσμεῖ, μάπτει, ὄψα ἄλλοτε ἄλλοῖα ποιεῖ, ἀνάγκη οἶμαι τούτῳ, ὡς ἂν ἕκαστον προχωρῇ, οὕτως ἔχειν: ὅπου δὲ ἱκανὸν ἔργον ἐνὶ ἔψειν κρέα, ἄλλῳ ὀπτᾶν, ἄλλῳ δὲ ἰχθύν ἔψειν, ἄλλῳ ὀπτᾶν, ἄλλῳ ἄρτους ποιεῖν, καὶ μὴδὲ τούτους παντοδαπούς, ἀλλ' ἀρκεῖ ἂν ἐν εἶδος εὐδοκιμοῦν παρέχῃ, ἀνάγκη οἶμαι καὶ ταῦτα οὕτω ποιούμενα πολὺ διαφερόντως ἐξειργάσθαι ἕκαστον.

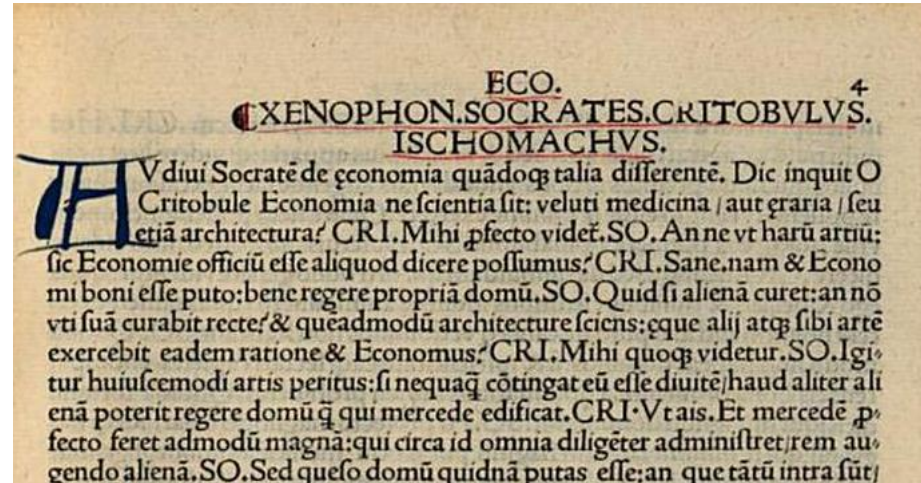
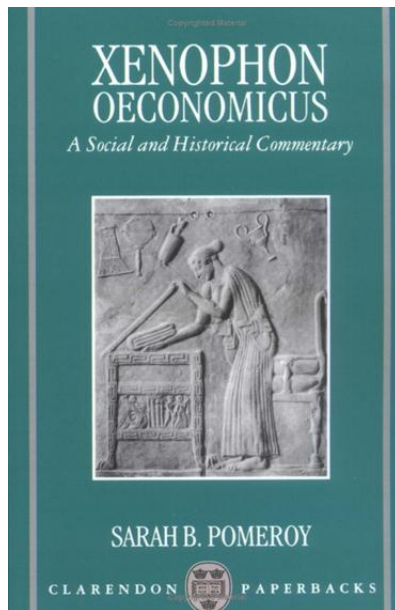
Ο καταμερισμός της εργασίας καθορίζεται από το μέγεθος της αγοράς

ὅτι, φάναι, ὁ διδάσκαλός με ὡς ἤδη ἀκριβοῦντα τὴν δικαιοσύνην καὶ ἄλλοις καλίστη δικάζειν. καὶ τοίνυν, φάναι, ἐπὶ μιᾷ ποτε δίκη πληγὰς ἔλαβον ὡς οὐκ ὀρθῶς δικάσας. ἦν δὲ ἡ δίκη τοιαύτη. παῖς μέγας μικρὸν ἔχων χιτῶνα+ παῖδα μικρὸν μέγαν ἔχοντα χιτῶνα ἐκδύσας αὐτὸν τὸν μὲν ἑαυτοῦ ἐκείνον ἠμφίεσε, τὸν δ' ἐκείνου αὐτὸς ἐνέδου. ἐγὼ οὖν τούτοις δικάζων ἔγνω βέλτιον εἶναι ἀμφοτέροις τὸν ἀρμόττοντα ἐκάτερον χιτῶνα ἔχειν. ἐν τούτῳ δὲ με ἔπαισεν ὁ διδάσκαλος, λέξας ὅτι ὁπότε μὲν τοῦ ἀρμόττοντος εἶην κριτής, οὕτω δέοι ποιεῖν, ὁπότε δὲ κρίναι δέοι ποτέρου ὁ χιτῶν εἶη, τοῦτ' ἔφη σκεπτέον εἶναι τίς κτήσις δικαία ἐστί, πότερα τὸ βία ἀφελόμενον ἔχειν ἢ τὸ ποιησάμενον ἢ πριάμενον κεκτῆσθαι: ἐπεὶ δὲ [ἔφη] τὸ μὲν νόμιμον δίκαιον εἶναι, τὸ δὲ ἄνομον βίαιον, σὺν τῷ νόμῳ ἐκέλευεν ἀεὶ τὸν δικαστὴν τὴν ψῆφον τίθεσθαι.

Κύρου παιδεία, 1.3.16-17. Δεν αποτελεί εφαρμογή του κριτηρίου Pareto η ἔλλειψη δικαιοσύνης

Ξενοφών (430 – 344 π.Χ.)

- Οικονομικός

Λατινική μετάφραση, Παρίσι 1506

S. B. Pomeroy, *Xenophon, Oeconomicus. A Social and Historical Commentary*, Oxford Clarendon Press, 1994.

Ξενοφών (430 – 344 π.Χ.)

Γερμανική έκδοση, Αμβούργο, 1734

Ξενοφώντος Οἰκονομικὸς

Xenophon. *Xenophontis opera omnia*, vol. 2, 2nd ed. Oxford, Clarendon Press. 1921.

I.

ἤκουσα δὲ ποτε αὐτοῦ καὶ περὶ οἰκονομίας τοιάδε διαλεγόμενου: εἶπέ μοι, ἔφη, ὦ Κριτόβουλε, ἄρα γε ἡ οἰκονομία ἐπιστήμη τις ὄνομά ἐστιν, ὥσπερ ἡ ἰατρικὴ καὶ ἡ χαλκευτικὴ καὶ ἡ τεκτονικὴ; ἔμοιγε δοκεῖ, ἔφη ὁ Κριτόβουλος. [2] ἢ καὶ ὥσπερ τούτων τῶν τεχνῶν ἔχοιμεν ἂν εἰπεῖν ὅ τι ἔργον ἐκάστης, οὕτω καὶ τῆς οἰκονομίας δυναίμεθ' ἂν εἰπεῖν ὅ τι ἔργον αὐτῆς ἐστι; δοκεῖ γοῦν, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, οἰκονόμου ἀγαθοῦ εἶναι εὖ οἰκεῖν τὸν ἑαυτοῦ οἶκον. [3] ἢ καὶ τὸν ἄλλου δὲ οἶκον, ἔφη ὁ Σωκράτης, εἰ ἐπιτρέποι τις αὐτῷ, οὐκ ἂν δύναίτο, εἰ βούλοίτο, εὖ οἰκεῖν, ὥσπερ καὶ τὸν ἑαυτοῦ; ὁ μὲν γὰρ τεκτονικὴν ἐπιστάμενος ὁμοίως ἂν καὶ ἄλλω δύναίτο ἐργάζεσθαι ὅ τι περ καὶ ἑαυτῷ, καὶ ὁ οἰκονομικὸς γ' ἂν ὡσαύτως. ἔμοιγε δοκεῖ, ὦ Σώκρατες. [4] ἔστιν ἄρα, ἔφη ὁ Σωκράτης, τὴν τέχνην ταύτην ἐπισταμένω, καὶ εἰ μὴ αὐτὸς τύχοι χρήματα ἔχων, τὸν ἄλλου οἶκον οἰκονομοῦντα ὥσπερ καὶ οἰκοδομοῦντα μισθοφορεῖν; νῆ Δία καὶ πολὺν γε μισθόν, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, φέροίτ' ἂν, εἰ δύναίτο οἶκον παραλαβὼν τελεῖν τε ὅσα δεῖ καὶ περιουσίαν ποιῶν αὔξειν τὸν οἶκον. [5] οἶκος δὲ δὴ τί δοκεῖ ἡμῖν εἶναι; ἄρα ὅπερ οἰκία, ἢ καὶ ὅσα τις ἔξω τῆς οἰκίας κέκτηται, πάντα τοῦ οἴκου ταῦτά ἐστιν; ἐμοὶ γοῦν, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, δοκεῖ, καὶ εἰ μὴδ' ἐν τῇ αὐτῇ πόλει εἴη τῶν κεκτημένων, πάντα τοῦ οἴκου εἶναι ὅσα τις κέκτηται. [6] οὐκοῦν καὶ ἐχθροὺς κέκτηνται τινες; νῆ Δία καὶ πολλοὺς γε ἔνιοι. ἢ καὶ κτήματα αὐτῶν φήσομεν εἶναι τοὺς ἐχθροὺς; γελοῖον μεντὰν εἶη, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, εἰ ὁ τοὺς ἐχθροὺς αὔξων προσέτι καὶ μισθόν τούτου φέροι. [7] ὅτι τοι ἡμῖν ἐδόκει οἶκος ἀνδρὸς εἶναι ὅπερ κτήσις. νῆ Δί', ἔφη ὁ Κριτόβουλος, ὅ τι γε τις ἀγαθὸν κέκτηται: οὐ μὰ Δί' οὐκ εἴ τι κακόν, τοῦτο κτήμα ἐγὼ καλῶ. σὺ δ' ἔοικας τὰ ἐκάστῳ ὠφέλιμα κτήματα καλεῖν. πάνυ μὲν οὖν, ἔφη: τὰ δὲ γε βλάπτοντα ζημίαν ἔγωγε νομίζω μᾶλλον ἢ χρήματα. [8] κἂν ἄρα γέ τις ἵππον πριάμενος μὴ ἐπίστηται αὐτῷ χρῆσθαι, ἀλλὰ καταπίπτων ἀπ' αὐτοῦ κακὰ λαμβάνη, οὐ χρήματα αὐτῷ ἐστὶν ὁ ἵππος; οὐκ, εἴπερ τὰ χρήματά γ' ἐστὶν ἀγαθόν. οὐδ' ἄρα γε ἡ γῆ ἀνθρώπῳ ἐστὶ χρήματα, ὅστις οὕτως ἐργάζεται αὐτὴν ὥστε ζημιουῖσθαι ἐργαζόμενος. οὐδὲ ἡ γῆ μέντοι χρήματά ἐστιν, εἴπερ ἀντὶ τοῦ τρέφειν πεινῆν παρασκευάζει.

Το αντικείμενο της οικονομικῆς τέχνης

Ο οικονόμος μπορεί να ἐργάζεται και για ἄλλους

Ο οικονόμος αυξάνει την περιουσία (κτῆματα)

Κτῆματα μόνο τα ὠφέλιμα

[9] οὐκοῦν καὶ τὰ πρόβατα ὡσαύτως, εἴ τις διὰ τὸ μὴ ἐπίστασθαι προβάτοις χρῆσθαι ζῆμιοῖτο, οὐδὲ τὰ πρόβατα χρήματα τούτῳ εἴη ἄν; οὐκοῦν ἔμοιγε δοκεῖ. σὺ ἄρα, ὡς ἔοικε, τὰ μὲν ὠφελούντα χρήματα ἡγήσῃ, τὰ δὲ βλάπτοντα οὐ χρήματα. οὕτως. [10] ταῦτά ἄρα ὄντα τῷ μὲν ἐπισταμένῳ χρῆσθαι αὐτῶν ἐκάστοις χρήματά ἐστι, τῷ δὲ μὴ ἐπισταμένῳ οὐ χρήματα: ὡσπερ γε αὐλοὶ τῷ μὲν ἐπισταμένῳ ἀξίως λόγου αὐλεῖν χρήματά εἰσι, τῷ δὲ μὴ ἐπισταμένῳ οὐδὲν μᾶλλον ἢ ἄχρηστοι λίθοι, εἴ μὴ ἀποδιδότῳ γε αὐτούς. [11] τοῦτ' ἄρα φαίνεται ἡμῖν, ἀποδιδόμενοις μὲν οἱ αὐλοὶ χρήματα, μὴ ἀποδιδόμενοις δὲ ἀλλὰ κεκτημένοις οὐ, τοῖς μὴ ἐπισταμένοις αὐτοῖς χρῆσθαι. καὶ ὁμολογουμένως γε, ὦ Σώκρατες, ὁ λόγος ἡμῖν χωρεῖ, ἐπεὶ περ εἴρηται τὰ ὠφελούντα χρήματα εἶναι. μὴ πωλούμενοι μὲν γὰρ οὐ χρήματά εἰσι οἱ αὐλοὶ: οὐδὲν γὰρ χρήσιμοί εἰσι: πωλούμενοι δὲ χρήματα. [12] πρὸς ταῦτα δ' ὁ Σωκράτης εἶπεν: ἂν ἐπίστηταιί γε πωλεῖν. εἴ δὲ πωλοίῃ αὐτὸ πρὸς τοῦτο ὧ μὴ ἐπίσταίτο χρῆσθαι, οὐδὲ πωλούμενοί εἰσι χρήματα κατὰ γε τὸν σὸν λόγον. λέγειν ἔοικας, ὦ Σώκρατες, ὅτι οὐδὲ τὸ ἀργυρίον ἐστι χρήματα, εἴ μὴ τις ἐπίσταίτο χρῆσθαι αὐτῷ. [13] καὶ σὺ δέ μοι δοκεῖς οὕτω συνομολογεῖν, ἀφ' ὧν τις ὠφελεῖσθαι δύναται, χρήματα εἶναι. εἴ γοῦν τις χρῶτο τῷ ἀργυρίῳ ὥστε πριάμενος οἶον ἐταίραν διὰ ταύτην κάκιον μὲν τὸ σῶμα ἔχει, κάκιον δὲ τὴν ψυχὴν, κάκιον δὲ τὸν οἶκον, πῶς ἂν ἔτι τὸ ἀργυρίον αὐτῷ ὠφελίμον εἴη; οὐδαμῶς, εἴ μὴ πέρ γε καὶ τὸν ὑσκύαμον καλούμενον χρήματα εἶναι φήσομεν, ὑφ' οὗ οἱ φαγόντες παραπλήγες γίνονται. [14] τὸ μὲν δὴ ἀργυρίον, εἴ μὴ τις ἐπίσταίτο αὐτῷ χρῆσθαι, οὕτω πόρρω ἀπωθείσθω, ὦ Κριτόβουλε, ὥστε μὴδὲ χρήματα εἶναι. οἱ δὲ φίλοι, ἂν τις ἐπίστηται αὐτοῖς χρῆσθαι ὥστε ὠφελεῖσθαι ἀπ' αὐτῶν, τί φήσομεν αὐτούς εἶναι; χρήματα νή Δί', ἔφη ὁ Κριτόβουλος, καὶ πολὺ γε μᾶλλον ἢ τοὺς βοῦς, ἂν ὠφελιμώτεροί γε ᾖσι τῶν βοῶν. [15] καὶ

Μόνο ὅτι ξέρω
να χρησιμοποιοῦ
εἶναι αγαθά

Ακόμα και τα
χρήματα αν
δεν ξέρω να τα
χρησιμοποιοῦ
δεν εἶναι
αγαθά.

Ξενοφώντας Οἰκονομικὸς 6.4

[4] οὐκοῦν, ἔφη ὁ Σωκράτης, ἐπιστήμης μὲν τινος ἔδοξεν ἡμῖν ὄνομα εἶναι ἡ οἰκονομία, ἡ δὲ ἐπιστήμη αὕτη ἐφαίνετο ἢ οἴκους δύνανται αὐξάνειν ἄνθρωποι, οἶκος δ' ἡμῖν ἐφαίνετο ὅπερ κτήσις ἢ σύμπασα, κτήσιν δὲ τοῦτο ἔφαμεν εἶναι ὅ τι ἐκάστω εἴη ὠφέλιμον εἰς τὸν βίον, ὠφέλιμα δὲ ὄντα ἠύρισκετο πάντα ὁπόσοις τις ἐπίσταιτο χρῆσθαι. [5] πάσας μὲν οὖν τὰς ἐπιστήμας οὔτε μαθεῖν οἶόν τε ἡμῖν ἔδοκει, συναπεδοκιμάζομέν τε ταῖς πόλεσι τὰς βαναυσικὰς καλουμένας τέχνας, ὅτι καὶ τὰ σώματα καταλυμαίνεσθαι δοκοῦσι καὶ τὰς ψυχὰς καταγύνουσι. [6] τεκμήριον δὲ σαφέστατον γενέσθαι ἂν τούτου ἔφαμεν, εἰ πολεμίων εἰς τὴν χώραν ἰόντων διακαθίσας τις τοὺς γεωργούς καὶ τοὺς τεχνίτας χωρὶς ἑκατέρους ἐπερωτῶη πότῃρα δοκεῖ ἀρήγειν τῇ χώρῃ ἢ ὑφεμένους τῆς γῆς τὰ τεῖχη διαφυλάττειν. [7] οὕτως γὰρ ἂν τοὺς μὲν ἀμφὶ γῆν ἔχοντας ὠόμεθ' ἂν ψηφίζεσθαι ἀρήγειν, τοὺς δὲ τεχνίτας μὴ μάχεσθαι, ἀλλ' ὅπερ πεπαίδευνται καθῆσθαι μῆτε πονοῦντας μῆτε κινδυνεύοντας. [8] ἔδοκιμάσαμεν δὲ ἀνδρὶ καλῶ τε κάγαθῶ ἐργασίαν εἶναι καὶ ἐπιστήμην κρατίστην γεωργίαν, ἀφ' ἧς τὰ ἐπιτήδεια ἄνθρωποι πορίζονται.

Περίληψη της
συζήτησης

Μόνον η γεωργία
δημιουργεῖ τον
καλό πολίτη που
θα υπερασπίσει τη
χώρα του

Ξενοφώντας Οἰκονομικός 7.1

ἰδὼν οὖν ποτε αὐτὸν ἐν τῇ τοῦ Διὸς τοῦ ἐλευθερίου στοᾶ καθήμενον, ἐπεὶ μοι ἔδοξε σχολάζειν, προσῆλθον αὐτῷ καὶ παρακαλιζόμενος εἶπον: τί, ὦ Ἰσχόμαχε, οὐ μάλα εἰωθῶς σχολάζειν κάθησαι; ἐπεὶ τά γε πλεῖστα ἢ πράττοντά τι ὀρῶ σε ἢ οὐ πάνυ σχολάζοντα ἐν τῇ ἀγορᾷ. [2] οὐδὲ ἂν γε νῦν, ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, ὦ Σώκρατες, ἐώρας, εἰ μὴ ξένους τινὰς συνεδέμεν ἀναμένειν ἐνθάδε. ὅταν δὲ μὴ πράττης τι τοιοῦτον, πρὸς τῶν θεῶν, ἔφην ἐγώ, ποῦ διατρίβεις καὶ τί ποιεῖς; ἐγὼ γάρ τοι πάνυ βούλομαί σου πυθέσθαι τί ποτε πράττων καλὸς κάγαθός κέκλησαι, ἐπεὶ οὐκ ἔνδον γε διατρίβεις οὐδὲ τοιαύτη σου ἢ ἕξις τοῦ σώματος καταφαίνεται. [3] καὶ ὁ Ἰσχόμαχος γελάσας ἐπὶ τῷ τί ποιῶν καλὸς κάγαθός κέκλησαι, καὶ ἠσθεῖς, ὡς γ' ἐμοὶ ἔδοξεν, εἶπεν: ἀλλ' εἰ μὲν ὅταν σοι διαλέγωνται περὶ ἐμοῦ τινες καλοῦσί με τοῦτο τὸ ὄνομα οὐκ οἶδα: οὐ γὰρ δὴ, ὅταν γέ με εἰς ἀντίδοσιν καλῶνται τριηραρχίας ἢ χορηγίας, οὐδεὶς, ἔφη, ζητεῖ τὸν καλὸν τε κάγαθόν, ἀλλὰ σαφῶς, ἔφη, ὀνομάζοντές με Ἰσχόμαχον πατρόθεν προσκαλοῦνται. ἐγὼ μὲν τοίνυν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ὅ με ἐπήρου, οὐδαμῶς ἔνδον διατρίβω. καὶ γὰρ δὴ, ἔφη, τά γε ἐν τῇ οἰκίᾳ μου πάνυ καὶ αὐτὴ ἢ γυνὴ ἐστὶν ἱκανὴ διοικεῖν. [4] ἀλλὰ καὶ τοῦτο, ἔφην, ἔγωγε, ὦ Ἰσχόμαχε, πάνυ ἂν ἠδέως σου πυθόμην, πότῃρα αὐτὸς σὺ ἐπαίδευσας τὴν γυναῖκα ὥστε εἶναι οἴαν δεῖ ἢ ἐπισταμένην ἔλαβες παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς διοικεῖν τὰ προσήκοντα αὐτῇ. [5] καὶ τί ἂν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἐπισταμένην αὐτὴν παρέλαβον, ἢ ἔτη μὲν οὐπω πεντεκαίδεκα γεγονυῖα ἦλθε πρὸς ἐμέ, τὸν δ' ἔμπροσθεν χρόνον ἔζη ὑπὸ πολλῆς ἐπιμελείας ὅπως ὡς ἐλάχιστα μὲν ὄψοιτο, ἐλάχιστα δ' ἀκούσοιτο, ἐλάχιστα δ' ἔροιτο; [6] οὐ γὰρ ἀγαπητόν σοι δοκεῖ εἶναι, εἰ μόνον ἦλθεν ἐπισταμένη ἔργα παραλαβοῦσα ἱμάτιον ἀποδεῖξαι, καὶ ἐωρακυῖα ὡς ἔργα ταλάσια θεραπεύειν δίδοται; ἐπεὶ τά γε ἀμφὶ γαστέρα, ἔφη, πάνυ καλῶς, ὦ Σώκρατες, ἦλθε πεπαιδευμένη: ὅπερ μέγιστον ἔμοιγε δοκεῖ παιδεύμα εἶναι καὶ ἀνδρὶ καὶ γυναικί. [8] οὐ πρὶν γε καὶ ἔδυσσα καὶ ἠϋξάμην ἐμέ τε τυγχάνειν διδάσκοντα καὶ ἐκείνην μανθάνουσαν τὰ βέλτιστα ἀμφοτέροις ἡμῖν. οὐκοῦν, ἔφην ἐγώ, καὶ ἡ γυνὴ σοι συνέδυε καὶ συνηύχετο ταῦτα ταῦτα; καὶ μάλα γ', ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, ἥ πολλὰ ὑπισχνουμένη μὲν πρὸς τοὺς θεοὺς γενέσθαι οἴαν δεῖ, ἥ καὶ εὐδηλος ἦν ὅτι οὐκ ἀμελήσει τῶν διδασκομένων.

Ο καλός κ' αγαθός Ισχόμαχος εκπαιδεύει την 15χρονη σύζυγό του να είναι οικονόμος

Ξενοφώντος Οἰκονομικός 7.1

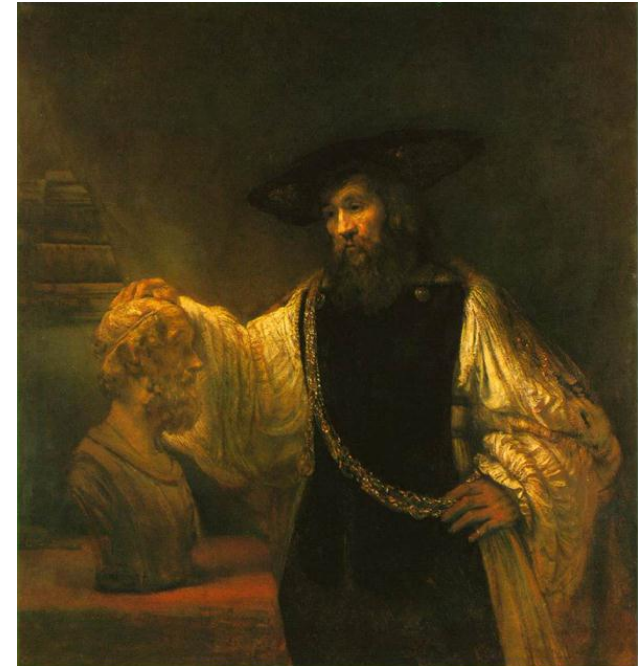
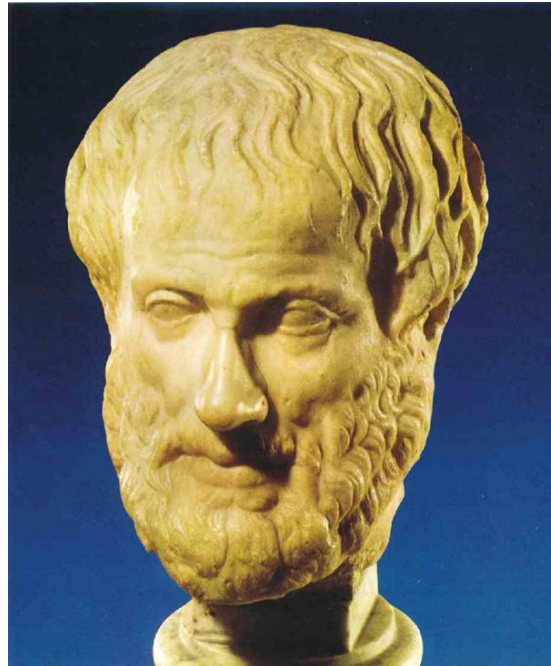
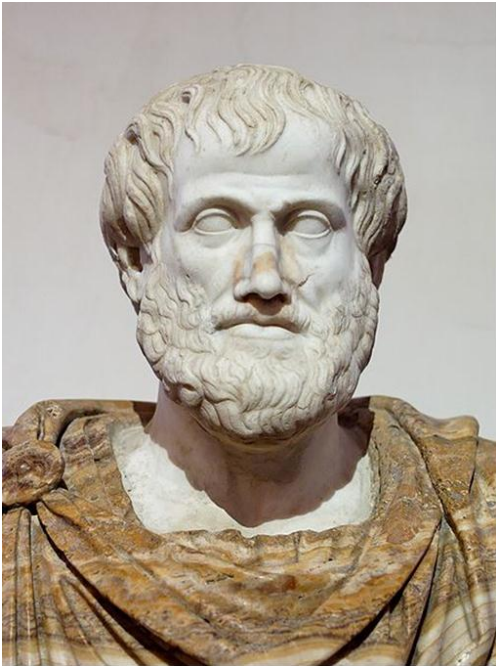
καὶ τί δή; ἡ γυνὴ ἐδόκει σοι, ἔφην ἐγώ, ὦ Ἰσχύμαχε, πῶς τι ὑπακούειν ὦν σὺ ἐσπούδαζες διδάσκων; τί δέ, εἰ μὴ ὑπισχνεῖτό γε ἐπιμελήσεσθαι καὶ φανερὰ ἦν ἠρομένη ἰσχυρῶς, ὥσπερ ἐξ ἀμηχανίας εὐπορίαν τινὰ ἠύρηκυῖα, καὶ ἐδεῖτό μου ὡς τάχιστα ἤπερ ἔλεγον διατάξαι. [2] καὶ πῶς δή, ἔφην ἐγώ, ὦ Ἰσχύμαχε, διέταξας αὐτῆ; τί δ', εἰ μὴ τῆς γε οἰκίας τὴν δύναμιν ἔδοξέ μοι πρῶτον ἐπιδείξαι αὐτῆ. οὐ γὰρ ποικίλμασι κεκόσμηται, ὦ Σώκρατες, ἀλλὰ τὰ οἰκήματα ὑποκόμηνται πρὸς αὐτὸ τοῦτο ἐσκεμμένα, ὅπως ἀγγεῖα ὡς συμφορώτατα ἢ τοῖς μέλλουσιν ἐν αὐτοῖς ἔσεσθαι: ὥστε αὐτὰ ἐκάλει τὰ πρέποντα εἶναι ἐν ἐκάστω. ...

[10] ὅσοις δ' εἰς ἐορτὰς ἢ ξενοδοκίας χρώμεθα ἢ εἰς τὰς διὰ χρόνου πράξεις, ταῦτα δὲ τῆ ταμίᾳ παρεδώκαμεν, καὶ δείξαντες τὰς χώρας αὐτῶν καὶ ἀπαριθμήσαντες καὶ γραψάμενοι ἕκαστα εἶπομεν αὐτῆ διδόναι τούτων ὅτῳ δέοι ἕκαστον, καὶ μεμνήσθαι ὅ τι ἂν τῷ διδῶ, καὶ ἀπολαμβάνουσαν κατατιθέναι πάλιν ὅθενπερ ἂν ἕκαστα λαμβάνῃ. [11] τὴν δὲ ταμίαν ἐποίησάμεθα ἐπισκεψάμενοι ἥτις ἡμῖν ἐδόκει εἶναι ἐγκρατεστάτη καὶ γαστρὸς καὶ οἴνου καὶ ὕπνου καὶ ἀνδρῶν συνουσίας, πρὸς τούτοις δὲ ἢ τὸ μνημονικὸν μάλιστα ἐδόκει ἔχειν καὶ τὸ προνοεῖν μὴ τι κακὸν λάβῃ παρ' ἡμῶν ἀμελοῦσα, καὶ σκοπεῖν ὅπως χαριζομένη τι ἡμῖν ὑφ' ἡμῶν ἀντιτιμῆσεται. [12] ἐδιδάσκομεν δὲ αὐτὴν καὶ εὐνοικῶς ἔχειν πρὸς ἡμᾶς, ὅτ' εὐφραϊνοίμεθα, τῶν εὐφροσυνῶν μεταδιδόντες, καὶ εἴ τι λυπηρὸν εἴῃ, εἰς ταῦτα παρακαλοῦντες. καὶ τὸ προθυμεῖσθαι δὲ συναύξειν τὸν οἶκον ἐπαιθεύομεν αὐτὴν, ἐπιγινώσκειν αὐτὴν ποιοῦντες καὶ τῆς εὐπραγίας αὐτῆ μεταδιδόντες.

Ο Ἰσχύμαχος
εκπαιδεύει τη
σύζυγο

Και αναθέτουν σε
μια πιστή
οικονόμο μέρος
της δουλειάς

Αριστοτέλης (384 – 322 π.Χ.)

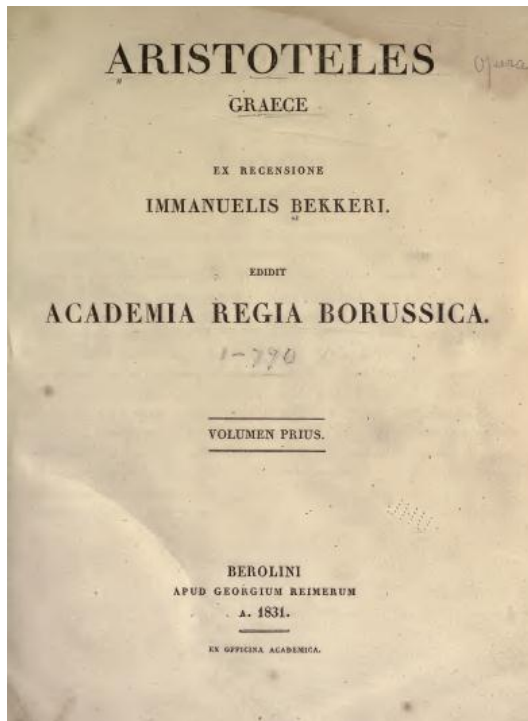
Raffaello Sanzio, Η Σχολή των Αθηνών, 1509
Stanza della Segnatura, Palazzi Pontifici,
Βατικανό

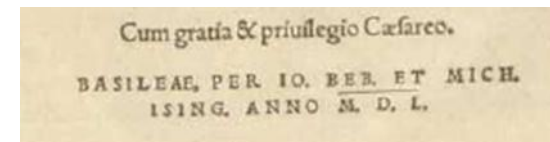
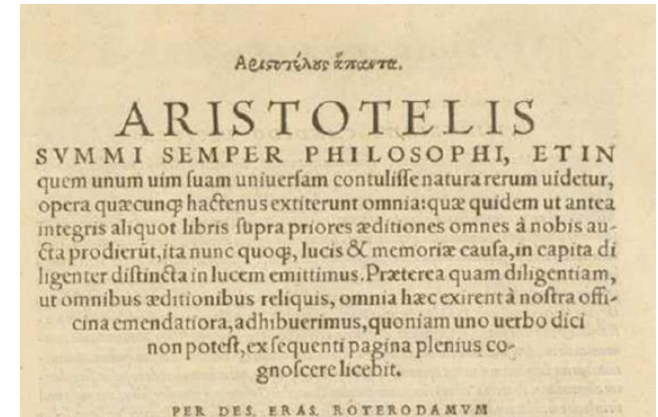
Stanza della Segnatura

Αριστοτέλης (384-322 π.Χ.)

- *Ηθικά Νικομάχεια*
- *Πολιτικά*
- *Οικονομικά (ψευδο-Αριστοτέλειο)*

Η κανονική έκδοση των απάντων από τον Ι. Bekker, Βερολίνο, Reimer 1831

Έκδοση των απάντων του Αριστοτέλους από τον Έρασμο, Βασιλεία 1550

Corpus Aristotelicum

Λογική *Organon* Ὀργανον

- 1a Categories *Categoriae* Κατηγορίαι
- 16a On Interpretation *De Interpretatione* περὶ Ἑρμηνείας
- 24a Prior Analytics *Analytica Priora* Ἀναλυτικά πρότερα A-B
- 71a Posterior Analytics *Analytica Posteriora* Ἀναλυτικά ὕστερα A-B
- 100a Topics *Topica* Τοπικά A-Θ
- 164a Sophistical Refutations *De Sophisticis Elenchis* περὶ σοφιστικῶν ἐλέγχων

Φυσική ή η μελέτη της φύσης

- 184a Physics *Physica* Φυσική Ἀκροασις A-Θ
- 268a On the Heavens *De Caelo* Περὶ οὐρανοῦ A-Δ
- 314a On Generation and Corruption *De Generatione et Corruptione* περὶ γενέσεως και φθορᾶς A-B
- 338a Meteorology *Meteorologica* Μετεωρολογικά A-Δ
- 391a On the Universe *De Mundo* περὶ κόσμου πρὸς Ἀλέξανδρον*
- 402a On the Soul *De Anima* περὶ ψυχῆς A-Γ

Τα *Parva Naturalia* Φυσικά μικρά (Μικρές φυσικές πραγματείες)

- 436a Sense and Sensibilia *De Sensu et Sensibilibus* περὶ αἰσθήσεως καὶ αἰσθητῶν
- 449b On Memory *De Memoria et Reminiscentia* περὶ μνήμης καὶ ἀναμνήσεως
- 453b On Sleep *De Somno et Vigilia* περὶ ὕπνου καὶ ἐρηγήσεως
- 458a On Dreams *De Insomniis* περὶ ἐνυπνίων
- 462b On Divination in Sleep *De Divinatione per Somnum* περὶ τῆς καθ' ὕπνον μαντικῆς

- 464b On Length and Shortness of Life *De Longitudine et Brevitate Vitae* περί μακροβιότητος καὶ βραχυβιότητος
- 467b On Youth, Old Age, Life and Death, and Respiration *De Juventute et Senectute, De Vita et Morte, De Respiratione* περί νεότητος καὶ γήρωος περί ἀναπνοῆς
- 481a On Breath *De Spiritu* περί πνεύματος*
- 486a History of Animals *Historia Animalium* περί τὰ ζῶα ἱστορίαι A-K
- 639a Parts of Animals *De Partibus Animalium* περί ζώων μορίων A-Δ
- 698a Movement of Animals *De Motu Animalium* περί ζώων κινήσεως
- 704a Progression of Animals *De Incessu Animalium* περί πορείας ζώων
- 715a Generation of Animals *De Generatione Animalium* περί ζώων γενέσεως A-E
- 791a On Colors *De Coloribus* περί χρωμάτων*
- 800a On Things Heard *De audibilibus* περί ἀκουστῶν*
- 805a Physiognomics *Physiognomonica* Φυσιογνωμονικά*
- 815a On Plants *De Plantis* περί φυτῶν A-B*
- 830a On Marvellous Things Heard *De mirabilibus auscultationibus* περί θαυμασίων ἀκουσμάτων*
- 847a Mechanics *Mechanica* Μηχανικά*
- 859a Problems *Problemata* Προβλημάτων A-KA-KΘ, ΛΑ-ΛΗ*
- 968a On Indivisible Lines *De Lineis Insecabilibus* περί ἀτόμων γραμμῶν*
- 973a The Situations and Names of Winds *Ventorum Situs* Ἄνέμων θέσεις καὶ προσηγορίαι*
- 974a On Melissus, Xenophanes, and Gorgias περί Ξενοφάνους, περί Ζήνωνος, περί Γοργίου*

Μεταφυσικά [Φιλοσοφία]

980a Metaphysics *Metaphysica* Τὰ μετὰ τὰ φυσικά A-K

Ἠθικά και πολιτικά

1094a Nicomachean Ethics *Ethica Nicomachea* Ἠθικά Νικομάχεια A-K

1181a Great Ethics *Magna Moralia* Ἠθικά Μεγάλα A-B*

1214a Eudemian Ethics *Ethica Eudemia* Ἠθικά Ευδήμεια A-H

1249a On Virtues and Vices *De Virtutibus et Vitiis Libellus* περὶ ἀρετῶν καὶ κακιῶν*

1252a Politics *Politica* Πολιτικά A-Θ

1343a Economics *Oeconomica* Οἰκονομικά A-B*

Ρητορική και ποιητική

1354a Rhetoric *Ars Rhetorica* Τέχνη ρητορικῆς A-Γ

1420a Rhetoric to Alexander *Rhetorica ad Alexandrum* Ρητορική πρὸς Ἀλέξανδρον*

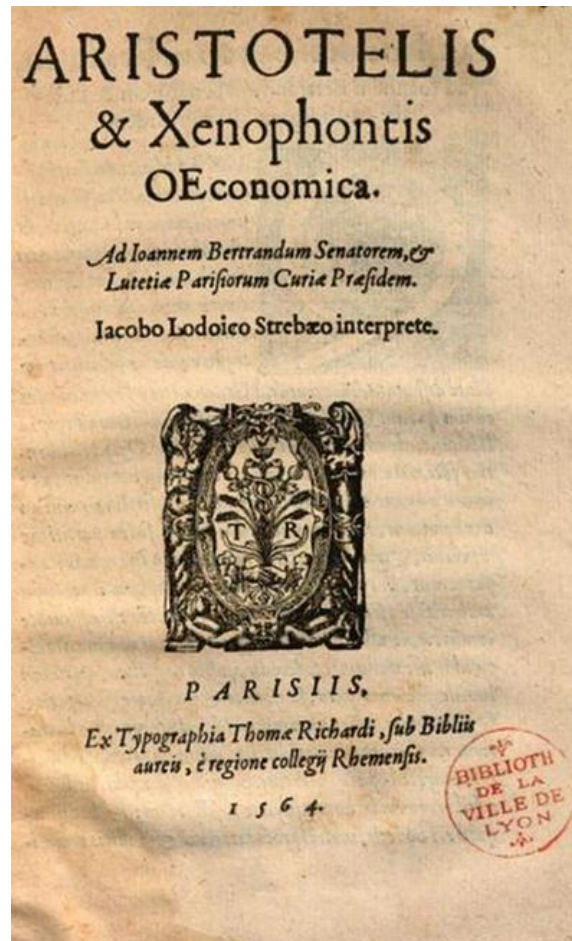
1447a Poetics *Ars Poetica* περὶ Ποιητικῆς

Χωρίς αριθμούς Bekker

The Constitution of the Athenians *Ἀθηναίων Πολιτεία*

Με * ὅσα η νεότερη ἔρευνα δεν αποδίδει στον Αριστοτέλη

Κοινή έκδοση των
οικονομικών βιβλίων
του Αριστοτέλους και
του Ξενοφώντος στα
λατινικά, Παρίσι, 1564

Αριστοτέλης (384-322 π.Χ.)

- **Οικονομικά [1345b]**

- *οἰκονομίαι δὲ εἰσὶ τέσσαρες, ὡς ἐν τύπῳ διελέσθαι τὰς γὰρ ἄλλας εἰς τοῦτο ἐπιπιπούσας εὐρήσομεν, βασιλική σατραπική πολιτική ἰδιωτική.*
- *τούτων δὲ μεγίστη μὲν καὶ ἀπλουστάτη ἡ βασιλική, . . . , ποικιλωτάτη δὲ καὶ ῥάσθη ἡ πολιτική, ἐλαχίστη δὲ καὶ ποικιλωτάτη ἡ ἰδιωτική. ἐπικοινωνεῖν μὲν τὰ πολλὰ ἀλλήλαις ἀναγκαῖόν ἐστιν: ὅσα δὲ μάλιστα δι' αὐτῶν ἐκάστη συμβαίνει, ταῦτα ἐπισκεπτέον ἡμῖν ἐστιν.*
- ...
- *τρίτον δὲ τὴν πολιτικὴν. ταύτης δὲ κρατίστη μὲν πρόσοδος ἡ ἀπὸ τῶν ἰδίων ἐν τῇ χώρᾳ γινομένων, εἶτα ἡ ἀπὸ τῶν ἐμπορίων καὶ διαγωγῶν, εἶτα ἡ ἀπὸ τῶν ἐγκυκλίων.*

bene. Hyppodamus autem Milesius qui & ciuitatum diuisionem inuenit & Pireum
 abscindit cum esset in creta quoq; uita morosior propter gloriae cupiditatem usq; adeo
 ut quibusdam uideretur superflua capillorum uoluxitate & ornata sumptuoso. Præte
 rea uestitu uili quidē: sed a modū fracto: non in hyeme solū: uerū etiā in estate. Studio
 sus aut de oi natura esse uolēs primus omnium qui nō in re pu. uersati eēt aggressus est
 aliquid dicere: de optimo ciuitatis statu. Constituit aut ciuitatē multitudine decem mili
 um in tres diuisam partes. Faciebat. n. unam partem artifices. Alteram agricolas. Tertiā
 ppulsatores belli: diuisit quoq; regionem in tres partes ut eēt pars una sacra. Alia publi
 ca. Tertia priuata. Vnde cultus diis fieret sacra. Vnde uero propulsatores belli alerentur
 publica. Quæ autem agrorum foret priuata. Legum quoq; tres eēt species solum pu
 tabat. De quibus uero iudicia fierent totitem esse numero iniuriarum: damnum: cedem.
 Ponebat quoq; unum iudicium principale: ad quod omnia male iudicata reducerētur.
 Idq; constituēbat ex senibus quibusdam delectis. Sententias uero in iudiciis non calcu
 lis ferendas esse censebat: sed unumquēq; iudicem rabelam afferre in qua scriberet si cō
 demnaret simpliciter sententiā. Sin absolueret simpliciter uacuum: sin partim condē
 naret partim absolueret id ipsum diffiniret. Nam ut nunc quidem fit non recte prouisū
 a lege existimabat: qā cogantur homines alterutrum iudicantes peiorare. Ferebat quoq;
 legem de hiis qui utile quippiam ciuitati reperissent ut honoribus afficerentur: filios au
 tem eorum qui pro patria bellando occubuisse ex publico alendos esse quasi id non pri
 us fuerit lege prouisum. Nam est athenis ea lex & aliis quibusdam ciuitatibus. Magistra
 tum uero omnes actiones populo attribuit: populum autem faciebant tria illa genera
 ciuium. Qui uero delecti essent eorum rerum. pub. curam habere debere item hospita
 lium & pupillarium. Plurima igitur ac maxime digna memoratu in hippodami consti
 tutione ista sunt. Sed primo dubitabit aliquis de partitione ciuium: nam & artifices: &
 agricolæ & qui arma tenet oēs in reipu. cōione uersantur. Verum agricolæ quidem ar

Hippodamus
 milesius

tabella

Ἀριστοτέλους Πολιτικά

πόλις

1252a][1] ἐπειδὴ πάσαν πόλιν ὁρῶμεν κοινωνίαν τινὰ οὔσαν καὶ πάσαν κοινωνίαν ἀγαθοῦ τινος ἐνεκεν συνεστηκυίαν· τοῦ γὰρ εἶναι δοκοῦντος ἀγαθοῦ χάριν πάντα πράττουσι πάντες, δῆλον ὡς πάσαι μὲν ἀγαθοῦ τινος στοχάζονται, μάλιστα δὲ [5] καὶ τοῦ κυριωτάτου πάντων ἢ πασῶν κυριωτάτη καὶ πάσας περιέχουσα τὰς ἄλλας. αὕτη δ' ἐστὶν ἢ καλουμένη πόλις καὶ ἢ κοινωνία ἢ πολιτική. ὅσοι μὲν οὖν οἴονται πολιτικὸν καὶ βασιλικὸν καὶ οἰκονομικὸν καὶ δεσποτικὸν εἶναι τὸν αὐτὸν οὐ καλῶς λέγουσιν· πλήθει γὰρ καὶ ὀλιγότητι νομίζουσι [10] διαφέρειν ἀλλ' οὐκ εἶδει τούτων ἕκαστον, οἷον ἂν μὲν ὀλίγων, δεσπότην, ἂν δὲ πλειόνων, οἰκονόμον, ἂν δ' ἔτι πλειόνων, πολιτικὸν ἢ βασιλικόν, ὡς οὐδὲν διαφέρουσαν μεγάλην οἰκίαν ἢ μικρὰν πόλιν· καὶ πολιτικὸν δὲ καὶ βασιλικόν, ὅταν μὲν αὐτὸς ἐφεστήκη, βασιλικόν, ὅταν [15] δὲ κατὰ τοὺς λόγους τῆς ἐπιστήμης τῆς τοιαύτης κατὰ μέρος ἄρχων καὶ ἀρχόμενος, πολιτικόν· ταῦτα δ' οὐκ ἐστὶν ἀληθῆ· δῆλον δ' ἔσται τὸ λεγόμενον ἐπισκοποῦσι κατὰ τὴν ὑφηγημένην μέθοδον. ὥσπερ γὰρ ἐν τοῖς ἄλλοις τὸ σύνθετον μέχρι τῶν ἀσυνδέτων ἀνάγκη διαιρεῖν· ταῦτα γὰρ ἐλάχιστα [20] μόρια τοῦ παντός, οὕτω καὶ πόλιν ἐξ ὧν σύγκειται σκοποῦντες ὀφόμεθα καὶ περὶ τούτων μᾶλλον, τί τε διαφέρουσιν ἀλλήλων καὶ εἴ τι τεχνικὸν ἐνδέχεται λαβεῖν περὶ ἕκαστον τῶν ῥηθέντων.

Αναγωγή στην
ελάχιστη μονάδα
ανάλυσης

Ἄρρεν - θῆλυ

εἰ δὴ τις ἐξ ἀρχῆς τὰ πράγματα φόμενα βλέψειεν, [25] ὥσπερ ἐν τοῖς ἄλλοις, καὶ ἐν τούτοις κάλλιστ' ἂν οὕτω θεωρήσειεν. ἀνάγκη δὴ πρώτων συνδυάζεσθαι τοὺς ἄνευ ἀλλήλων μὴ δυναμένους εἶναι, οἷον θῆλυ μὲν καὶ ἄρρεν τῆς γενέσεως ἐνεκεν· καὶ τοῦτο οὐκ ἐκ προαιρέσεως, ἀλλ' ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ζώοις καὶ φυτοῖς φυσικὸν τὸ ἐφίεσθαι, [30] οἷον αὐτὸ, τοιοῦτον καταλιπεῖν ἕτερον, ἄρχον δὲ καὶ ἀρχόμενον φύσει, διὰ τὴν σωτηρίαν. τὸ μὲν γὰρ δυνάμενον τῇ διανοίᾳ προορᾷ ἄρχον φύσει καὶ δεσπότην φύσει, τὸ δὲ δυνάμενον τῷ σώματι ταῦτα ποιεῖν ἀρχόμενον καὶ φύσει δούλον· διὸ δεσπότην καὶ δούλων ταῦτ' ἀποφέρει. [1252b][1] φύσει μὲν οὖν διώριστα τὸ θῆλυ καὶ τὸ δούλον· οὐδὲν γὰρ ἢ φύσις ποιεῖ τοιοῦτον οἷον οἱ χαλκοτύποι τὴν Δελφικὴν μάχαιραν, πενιχρῶς, ἀλλ' ἐν πρὸς ἐν· οὕτω γὰρ ἂν ἀποτελοῖτο κάλλιστα τῶν ὀργάνων ἕκαστον, μὴ πολλοῖς ἔργοις ἀλλ' ἐνὶ [5] δουλεύον· ἐν δὲ τοῖς βαρβάροις τὸ θῆλυ καὶ τὸ δούλον τὴν αὐτὴν ἔχει τάξιν. αἴτιον δ' ὅτι τὸ φύσει ἄρχον οὐκ ἔχουσιν, ἀλλὰ γίνεται ἢ κοινωνία αὐτῶν δούλης καὶ δούλου. διὸ φασιν οἱ ποιηταί

Δεσπότης - δούλος

βαρβάρων δ' Ἑλλήνας ἄρχειν εἰκός, Eur. IA 1400

ὡς ταῦτ' οὐ φύσει βάρβαρον καὶ δούλον ὄν. ἐκ μὲν οὖν τούτων [10] τῶν δύο κοινωνιῶν οἰκία πρώτη, καὶ ὁρῶντες Ἡσίοδος εἶπε ποιήσας

οἶκον μὲν πρώτιστα γυναικίκα τε βούν τ' ἀροτήρα: Hes. WD 405

ὁ γὰρ βούς ἀντ' οἰκέτου τοῖς πένησίν ἐστιν. ἢ

[I252b] ἢ δ' ἐκ πλειόνων καμῶν κοινωνία τέλειος πόλις, ἥδη πάσης ἔχουσα πέρας τῆς αὐταρκειᾶς ὡς ἔπος εἰπεῖν, γινομένη μὲν τοῦ [30] ζῆν ἕνεκεν, οὐσα δὲ τοῦ εὖ ζῆν. διὸ πάσα πόλις φύσει ἐστίν, εἶπερ καὶ αἱ πρῶται κοινωνίαι. τέλος γὰρ αὕτη ἐκείνων, ἢ δὲ φύσις τέλος ἐστίν: οἷον γὰρ ἕκαστόν ἐστι τῆς γενέσεως τελεσθεΐσης, ταύτην φασὲν τὴν φύσιν εἶναι ἕκαστου, ὡς περ ἀνθρώπου ἵππου οἰκίας. ἔτι τὸ οὐ ἕνεκα καὶ τὸ τέλος βέλτιστον: [I253a][I] ἢ δ' αὐτάρκεια καὶ τέλος καὶ βέλτιστον. ἐκ τούτων οὖν φανερόν ὅτι τῶν φύσει ἢ πόλις ἐστίν, καὶ ὅτι ὁ ἀνθρωπος φύσει πολιτικὸν ζῷον καὶ ὁ ἀπολις διὰ φύσιν καὶ οὐ διὰ τύχην ἦτοι φαῦλός ἐστιν, ἢ κρείττων ἢ ἀνθρωπος: ὡς περ [5] καὶ ὁ ὑφ' Ὀμήρου λοιδορηθεὶς

ἀφρήτωρ ἀδέμιστος ἀνέστιος: Hom. Il. 9.63

3 ελάχιστα ζεύγη στην
οικία:

Δεσπότης- Δούλος,
Άνδρας – γυναίκα
Πατέρας – παιδιά

3 είδη οικονομικής

Εργαλεία με και χωρίς
ψυχή:
Ο δούλος έμψυχο όργανο

Ιδεολογική δικαιολόγηση
της δουλείας

[I253b][I] ἐπει δὲ φανερόν ἐξ ὧν μορίων ἢ πόλις συνέστηκεν, ἀναγκαῖον πρώτων περὶ
οἰκονομίας εἰπεῖν: πᾶσα γὰρ σύγκειται πόλις ἐξ οἰκιῶν. οἰκονομίας δὲ μέρη ἐξ ὧν πάλιν οἰκία
συνέστηκεν: οἰκία δὲ τέλειος ἐκ δούλων καὶ ἐλευθέρων. ἐπεὶ [5] δ' ἐν τοῖς ἐλαχίστοις πρώτων
ἕκαστον ζητητέον, πρώτα δὲ καὶ ἐλάχιστα μέρη οἰκίας **δεσπότης καὶ δούλος καὶ πόσις καὶ**
ἄλοχος, καὶ πατήρ καὶ τέκνα, περὶ τριῶν ἂν τούτων σκεπτέον εἴη τί ἕκαστον καὶ ποῖον δεῖ
εἶναι. ταῦτα δ' ἐστὶ **δεσποτική** καὶ **γαμικὴ** ἀνώνυμον γὰρ ἢ γυναικὸς καὶ ἀνδρὸς [I0] σύζευξις
καὶ τρίτον **τεκνοποιητική** καὶ γὰρ αὕτη οὐκ ἀνόμασται ἰδίῳ ὀνόματι. ἔστωσαν δὴ αὗται τρεῖς
ὡς εἵπομεν. ἔστι δὲ τι μέρος ὃ δοκεῖ τοῖς μὲν εἶναι οἰκονομία, τοῖς δὲ μέγιστον μέρος αὐτῆς:
ὅπως δ' ἔχει, θεωρητέον: λέγω δὲ περὶ τῆς καλουμένης **χρηματιστικῆς**. πρώτον δὲ [I5] περὶ
δεσπότηου καὶ δούλου ἔπωμεν, ἵνα τὰ τε πρὸς τὴν ἀναγκαίαν χρειαὴν ἴδωμεν, καὶ εἴ τι πρὸς τὸ
εἶδέναι περὶ αὐτῶν δυναίμεθα λαβεῖν βέλτιον τῶν νῦν ὑπολαμβάνομένων. τοῖς μὲν γὰρ δοκεῖ
ἐπιστήμη τέ τις εἶναι ἢ δεσποτεία, καὶ ἢ αὕτη οἰκονομία καὶ δεσποτεία καὶ πολιτικὴ καὶ
βασιλική, [20] καθάπερ εἵπομεν ἀρχόμενοι: τοῖς δὲ παρὰ φύσιν τὸ δεσπόζειν νόμῳ γὰρ τὸν
μὲν δούλον εἶναι τὸν δ' ἐλεύθερον, φύσει δ' οὐδὲν διαφέρειν: διόπερ οὐδὲ δίκαιον: **βίαιον γάρ.**

ἐπεὶ οὖν ἢ κτήσις μέρος τῆς οἰκίας ἐστὶ καὶ ἢ κτητικὴ μέρος τῆς οἰκονομίας ἄνευ γὰρ τῶν
ἀναγκαίων ἀδύνατον [25] καὶ ζῆν καὶ εὖ ζῆν, ὥσπερ δὲ ταῖς ὠρισμέναις τέχναις **ἀναγκαῖον**
ἂν εἶη ὑπάρχειν τὰ οἰκεία ὄργανα εἰ μέλλει ἀποτελεσθῆσθαι τὸ ἔργον, οὕτω καὶ τῷ
οἰκονομικῷ. τῶν δ' ὀργάνων τὰ μὲν **ἄψυχα** τὰ δὲ **ἔμψυχα** οἷον τῷ κυβερνήτῃ ὁ μὲν οἷαξ
ἄψυχον ὁ δὲ προωρεὺς ἔμψυχον: ὁ [30] γὰρ ὑπρέτης ἐν ὀργάνου εἶδει ταῖς τέχναις ἐστίν: οὕτω
καὶ τὸ κτήμα ὄργανον πρὸς ζῶν ἐστὶ, καὶ ἢ κτήσις πλήθος ὀργάνων ἐστὶ, **καὶ ὁ δούλος**
κτημῆμα τι ἔμψυχον, καὶ ὥσπερ ὄργανον πρὸ ὀργάνων πᾶς ὑπρέτης. εἰ γὰρ ἠδύνατο ἕκαστον
τῶν ὀργάνων κελευσθέν ἢ προαισθανόμενον ἀποτελεῖν [35] τὸ αὐτοῦ ἔργον, ὥσπερ τὰ
Δαιδάλου φασὶν ἢ τοὺς τοῦ Ἡφαίστου τρίποδας, οὓς φησὶν ὁ ποιητὴς αὐτομάτους δεῖον
δύεσθαι ἀγῶνα, οὕτως αἱ κερκίδες ἐκέρκιζον αὐταὶ καὶ τὰ πλήκτρα ἐκιδάριζεν, οὐδὲν ἂν ἔδε
οὔτε τοῖς ἀρχιτέκτοσιν ὑπηρετῶν οὔτε τοῖς δεσπότηταις δούλων [I254a][I] τὰ μὲν οὖν
λεγόμενα ὄργανα ποιητικὰ ὄργανά ἐστι, τὸ δὲ κτήμα πρακτικόν: ἀπὸ μὲν γὰρ τῆς κερκίδος
ἕτερόν τι γίνεται παρὰ τὴν χρῆσιν αὐτῆς, ἀπὸ δὲ τῆς ἐσθῆτος καὶ τῆς κλίνης ἢ χρῆσις
μόνον. [5] ἐτι δ' ἐπεὶ διαφέρει ἢ ποιήσις εἶδει καὶ ἢ πράξις, καὶ δέονται ἀμφοτέραι ὀργάνων,
ἀνάγκη καὶ ταῦτα τὴν αὐτὴν ἔχειν διαφορὰν. ὁ δὲ βίος πράξις, οὐ ποιήσις, ἐστίν: διὸ καὶ ὁ
δούλος ὑπρέτης τῶν πρὸς τὴν πράξιν. τὸ δὲ κτήμα λέγεται ὥσπερ καὶ τὸ μόριον. τὸ γὰρ
μόριον οὐ [I0] μόνον ἄλλου ἐστὶ μόριον, ἀλλὰ καὶ ἀπλῶς ἄλλου: ὁμοίως δὲ καὶ τὸ κτήμα. διὸ
ὁ μὲν δεσπότης τοῦ δούλου δεσπότης μόνον, ἐκείνου δ' οὐκ ἐστίν: ὁ δὲ δούλος οὐ μόνον
δεσπότηου δούλος ἐστίν, ἀλλὰ καὶ ὅλως ἐκείνου.

Η δουλεία είναι φυσική

Ο άνδρας είναι από τη φύση του ανώτερος από τη γυναίκα και προορισμένος να άρχει

τίς μὲν οὖν ἢ φύσις τοῦ δούλου καὶ τίς ἢ δύναμις, ἐκ τούτων δῆλον: ὁ γὰρ μὴ αὐτοῦ φύσει [15] ἄλλ' ἄλλου ἄνθρωπος ὢν, οὗτος φύσει δούλος ἐστίν, ἄλλου δ' ἐστὶν ἄνθρωπος ὅς ἂν κτήμα ἢ ἄνθρωπος ὢν, κτήμα δὲ ὄργανον πρακτικόν καὶ χωριστόν.

πότερον δ' ἐστὶ τις φύσει τοιοῦτος ἢ οὐ, καὶ πότερον βέλτιον καὶ δίκαιόν τινι δουλεύειν ἢ οὐ, ἀλλὰ πάσα δουλεία παρὰ φύσιν ἐστὶ, μετὰ ταῦτα [20] σκεπτέον. οὐ χαλεπὸν δὲ καὶ τῷ λόγῳ θεωρῆσαι καὶ ἐκ τῶν γινομένων καταμαθεῖν. τὸ γὰρ ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι οὐ μόνον τῶν ἀναγκαίων ἀλλὰ καὶ τῶν συμφερόντων ἐστὶ, καὶ εὐδύς ἐκ γενετῆς ἐνιαυθότηκε τὰ μὲν ἐπὶ τὸ ἄρχεσθαι τὰ δ' ἐπὶ τὸ ἄρχειν. καὶ εἶδη πολλὰ καὶ ἀρχόντων καὶ [25] ἀρχομένων ἐστίν· καὶ αἰεὶ βελτίων ἢ ἀρχῆ ἢ τῶν βελτιόνων ἀρχομένων, οἷον ἀνθρώπου ἢ θερίου: τὸ γὰρ ἀποτελούμενον ὑπὸ τῶν βελτιόνων βέλτιον ἔργον: ὅπου δὲ τὸ μὲν ἄρχει τὸ δ' ἄρχεται, ἐστὶ τι τούτων ἔργον: ὅσα γὰρ ἐκ πλειόνων συνέστηκε καὶ γίνεται ἐν τι κοινόν, εἴτε ἐκ συνεχῶν εἴτε ἐκ [30] διηρημένων, ἐν ἅπασιν ἐμφαίνεται τὸ ἀρχον καὶ τὸ ἀρχόμενον, καὶ τοῦτο ἐκ τῆς ἀπάσης φύσεως ἐνυπάρχει τοῖς ἐμψύχοις: καὶ γὰρ ἐν τοῖς μὴ μετέχουσι ζωῆς ἐστὶ τις ἀρχῆ, οἷον ἀρμονίας. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἴσως ἐξωτερικωτέρας ἐστὶ σκέψεως: τὸ δὲ ζῶον πρῶτον συνέστηκεν ἐκ ψυχῆς [35] καὶ σώματος, ὢν τὸ μὲν ἀρχον ἐστὶ φύσει τὸ δ' ἀρχόμενον. δεῖ δὲ σκοπεῖν ἐν τοῖς κατὰ φύσιν ἔχουσι μᾶλλον τὸ φύσει, καὶ μὴ ἐν τοῖς διεφθαρμένοις: διὸ καὶ τὸν βέλτιστα διακείμενον καὶ κατὰ σῶμα καὶ κατὰ ψυχὴν ἄνθρωπον θεωρητέον, ἐν ᾧ τοῦτο δῆλον: [1254b][1] τῶν γὰρ μοχθηρῶν ἢ μοχθηρῶς ἐχόντων δόξειεν ἂν ἄρχειν πολλάκις τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς διὰ τὸ φαύλως καὶ παρὰ φύσιν ἔχειν.

ἐστὶ δ' οὖν, ὡς περ λέγομεν, πρῶτον ἐν ζῶῳ θεωρῆσαι καὶ δεσποτικὴν ἀρχὴν καὶ πολιτικὴν: ἢ μὲν γὰρ ψυχὴ τοῦ σώματος [5] ἄρχει δεσποτικὴν ἀρχὴν, ὁ δὲ νοῦς τῆς ὀρέξεως πολιτικὴν ἢ βασιλικὴν: ἐν οἷς φανερόν ἐστὶν ὅτι κατὰ φύσιν καὶ συμφέρον τὸ ἄρχεσθαι τῷ σώματι ὑπὸ τῆς ψυχῆς, καὶ τῷ παιδητικῷ μορίῳ ὑπὸ τοῦ νοῦ καὶ τοῦ μορίου τοῦ λόγον ἔχοντος, τὸ δ' ἐξ ἴσου ἢ ἀνάπαλιν βλαβερόν πάσιν. [10] πάλιν ἐν ἀνθρώπῳ καὶ τοῖς ἄλλοις ζῴοις ὡσαύτως: τὰ μὲν γὰρ ἡμεῖρα τῶν ἀγρίων βελτίω τῆν φύσιν, τούτοις δὲ πάσι βέλτιον ἄρχεσθαι ὑπ' ἀνθρώπου: τυγχάνει γὰρ σωτηρίας οὕτως. ἔτι δὲ τὸ ἄρχειν πρὸς τὸ δῆλυ φύσει τὸ μὲν κρείττον τὸ δὲ χεῖρον, καὶ τὸ μὲν ἀρχον τὸ δ' ἀρχόμενον

Η χρήση των δούλων
είναι μια επιστήμη
χωρίς ιδιαίτερη
αξιοπρέπεια.
Το αρχαίο human
resources management

Οικονομικοί βίοι
χωρίς ανταλλαγή:
νομαδικός, ληστρικός,
αλιευτικός,
θηρευτικός, γεωργικός

[30] αἱ μὲν οὖν τοιαῦται πάσαι δουλικαὶ ἐπιστήμαί εἰσι: δεσποτικὴ δ' ἐπιστήμη ἐστὶν ἢ χρηστικὴ δούλων. ὁ γὰρ δεσπότης οὐκ ἐν τῷ κτᾶσθαι τοὺς δούλους, ἀλλ' ἐν τῷ χρῆσθαι δούλοις. ἔστι δ' αὕτη ἢ ἐπιστήμη οὐδὲν μέγα ἔχουσα οὐδὲ σεμνόν: ἃ γὰρ τὸν δούλον ἐπίστασθαι δεῖ ποιεῖν, ἐκείνον δεῖ [35] ταῦτα ἐπίστασθαι ἐπιτάττειν. διὸ ὅσοις ἐξουσία μὴ αὐτοῖς κακοπαθεῖν, ἐπίτροπός λαμβάνει ταύτην τὴν τιμὴν, αὐτοὶ δὲ πολιτεύονται ἢ φιλοσοφουσιν. ἢ δὲ κτητικὴ ἕτερα ἀμφοτέρων τούτων, οἷον ἢ δικαία, πολεμικὴ τις οὕσα ἢ θηρευτικὴ. περὶ μὲν οὖν δούλου καὶ δεσπότου τούτου διωρίσθω τὸν [40] τρόπον.

[1256a][I] ὅλως δὲ περὶ πάσης κτήσεως καὶ χρηματιστικῆς θεωρήσωμεν κατὰ τὸν ὑψηλῆς τρόπον, ἐπειπερ καὶ ὁ δούλος τῆς κτήσεως μέρος τι ἦν. πρῶτον μὲν οὖν ἀπορήσειεν ἂν τις πότερον ἢ χρηματιστικὴ ἢ αὕτη τῆ οικονομικῆ ἐστὶν [5] ἢ μέρος τι, ἢ ὑψηλικὴ, καὶ εἰ ὑψηλικὴ, πότερον ὡς ἢ κερκιδοποιικὴ τῆ ὑφαντικῆ ἢ ὡς ἢ χαλκοουργικὴ τῆ ἀνδριαντοποιία; οὐ γὰρ ὡσαύτως ὑψηλοῦσιν, ἀλλ' ἢ μὲν ὄργανα παρέχει, ἢ δὲ τὴν ὕλην: λέγω δὲ ὕλην τὸ ὑποκείμενον ἐξ οὗ τι ἀποτελεῖται ἔργον, οἷον ὑφαντὴ μὲν ἔρια [10] ἀνδριαντοποιῶ δὲ χαλκόν. ὅτι μὲν οὖν οὐχ ἢ αὕτη ἢ οικονομικὴ τῆ χρηματιστικῆ, δῆλον τῆς μὲν γὰρ τὸ πορίσασθαι, τῆς δὲ τὸ χρῆσασθαι: τίς γὰρ ἔσται ἢ χρησομένη τοῖς κατὰ τὴν οἰκίαν παρὰ τὴν οικονομικῆν; πότερον δὲ μέρος αὐτῆς ἐστὶ τι ἢ ἕτερον εἶδος, ἔχει διαμφισθῆτησιν: [15] εἰ γὰρ ἐστὶ τοῦ χρηματιστικοῦ θεωρῆσαι πόθεν χρήματα καὶ κτήσις ἔσται, ... ἢ δὲ κτήσις πολλὰ περιεῖληφε μέρη καὶ ὁ πλοῦτος, ὥστε πρῶτον ἢ γεωργικὴ πότερον μέρος τι τῆς οικονομικῆς ἢ ἕτερόν τι γένος, καὶ καθόλου ἢ περὶ τὴν τροφὴν ἐπιμέλεια καὶ κτήσις; ἀλλὰ μὴν εἶδη γε πολλὰ τροφῆς, [20] διὸ καὶ βίοι πολλοὶ καὶ τῶν ζώων καὶ τῶν ἀνθρώπων εἰσὶν: οὐ γὰρ οἷον τε ζῆν ἄνευ τροφῆς, ὥστε αἱ διαφοραὶ τῆς τροφῆς τοὺς βίους πεποιήκασιν διαφέροντας τῶν ζώων. τῶν τε γὰρ θηρίων τὰ μὲν ἀγλαία τὰ δὲ σποραδικὰ ἐστὶν, ὁποτέρως συμφέροι πρὸς τὴν τροφήν αὐτοῖς διὰ τὸ τὰ μὲν [25] ζωοφάγα τὰ δὲ καρποφάγα τὰ δὲ παμφάγα αὐτῶν εἶναι, ὥστε πρὸς τὰς ἑρατώνας καὶ τὴν αἴρεσιν τὴν τούτων ἢ φύσιν τοὺς βίους αὐτῶν διώρισεν, ἐπεὶ δ' οὐ ταῦτ' ἑκάστῳ ἠδὲ κατὰ φύσιν ἀλλὰ ἕτερα ἕτεροις, καὶ αὐτῶν τῶν ζωοφάγων καὶ τῶν καρποφάγων οἱ βίοι πρὸς ἄλληλα διεστᾶσιν: ὁμοίως δὲ [30] καὶ τῶν ἀνθρώπων. πολὺ γὰρ διαφέρουσιν οἱ τούτων βίοι. οἱ μὲν οὖν ἀργότατοι νομάδες εἰσὶν ἢ γὰρ ἀπὸ τῶν ἡμέρων τροφὴ ζώων ἄνευ πόνου γίνεται σχολάζουσιν: ἀναγκαίου δ' ὄντος μεταβάλλειν τοῖς κτήνεσι διὰ τὰς νομάς καὶ αὐτοὶ ἀναγκάζονται συνακολουθεῖν, ὥσπερ γεωργίαν ζώσαν [35] γεωροῦντες: οἱ δ' ἀπὸ θήρας ζῶσι, καὶ θήρας ἕτεροι ἕτερας, οἷον οἱ μὲν ἀπὸ ληστείας, οἱ δ' ἀπὸ ἀλιείας, ὅσοι λίμνας καὶ ἔλη καὶ ποταμούς ἢ θάλατταν τοιαύτην προσοικουσί, οἱ δ' ἀπὸ ὀρεῖων ἢ θηρίων ἀγρίων: τὸ δὲ πλεῖστον γένος τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τῆς γῆς ζῆ καὶ τῶν ἡμέρων καρπῶν.

[40] οἱ μὲν οὖν βίοι τοσοῦτοι σχεδόν εἰσιν, ὅσοι γε αὐτόφωτον ἔχουσι τὴν ἐργασίαν καὶ μὴ δι' ἀλλαγῆς καὶ καπηλείας πορίζονται τὴν τροφήν, [1256b][I] νομαδικὸς ληστρικός ἀλιευτικός θηρευτικός γεωργικός. οἱ δὲ καὶ μιγνύντες ἐκ τούτων ἠδέως ζῶσι, προσαναπληροῦντες τὸν ἐνδεέστερον βίον, ἢ τυγχάνει ἐλλείπων πρὸς τὸ αὐτάρκης εἶναι, οἷον οἱ μὲν [5] νομαδικὸν ἅμα καὶ ληστρικόν, οἱ δὲ γεωργικόν καὶ θηρευτικόν: ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τοὺς ἄλλους: ὡς ἂν ἢ χρεῖα συναναγκάζη, τούτου τὸν τρόπον διάγουσιν. ἢ μὲν οὖν τοιαύτη κτήσις ὑπ' αὐτῆς φαίνεται τῆς φύσεως διδομένη πάσιν, ὥσπερ κατὰ τὴν πρώτην γένεσιν εὐθύς, οὕτω καὶ τελειωθεῖσιν. [

Η κτητική είναι φυσικό μέρος της οικονομικής όταν υπάρχει πέρασ στη συσσώρευση πλούτου

Χρηματιστική: είδος κτητικής όπου ο πλούτος δεν έχει όριο

Διπλή χρήση των κτημάτων (αγαθών)

Αξία χρήσης και ανταλλακτική αξία;

Η ανταλλαγή είναι φυσική όταν γίνεται για να επιτευχθεί η αυτάρκεια

Ρόλος του χρήματος στη διευκόλυνση των ανταλλαγών

ἐν μὲν οὖν εἶδος κτητικῆς κατὰ φύσιν τῆς οικονομικῆς μέρος ἐστίν, καθὸ δεῖ ἤτοι ὑπάρχειν ἢ προίξειν αὐτὴν ὅπως ὑπάρχη ὣν ἐστὶ θησαυρισμὸς χρημάτων πρὸς ζωὴν ἀναγκαίων, καὶ χρησίμων [30] εἰς κοινωνίαν πόλεως ἢ οἰκίας. καὶ ἔοικεν ὁ γ' ἀληθινὸς πλοῦτος ἐκ τούτων εἶναι. ἢ γὰρ τῆς τοιαύτης κτήσεως αὐτάρκεια πρὸς ἀγαθὴν ζωὴν οὐκ ἄπειρός ἐστιν, ὥσπερ Σόλων φησὶ ποιήσας

πλοῦτου δ' οὐδὲν τέμα πεφασμένον ἀνδράσι κείται. Solon 13.71

κείται γὰρ ὥσπερ καὶ ταῖς ἄλλαις τέχναις: [35] οὐδὲν γὰρ ὄργανον ἄπειρον οὐδαμῶς ἐστὶ τέχνης οὔτε πλήθει οὔτε μεγέθει, ὁ δὲ πλοῦτος ὄργανον πλήθός ἐστιν οικονομικῶν καὶ πολιτικῶν. ὅτι μὲν τοῖνυν ἐστὶ τις κτητικὴ κατὰ φύσιν τοῖς οἰκονομοῖς καὶ τοῖς πολιτικοῖς, καὶ δι' ἣν αἰτίαν, δῆλον.

[40] ἐστὶ δὲ γένος ἄλλο κτητικῆς, ἣν μάλιστα καλοῦσι, καὶ δίκαιον αὐτὸ καλεῖν, χρηματιστικὴν δι' ἣν οὐδὲν δοκεῖ πέρασ εἶναι πλοῦτου καὶ κτήσεως [1257a][I] ἣν ὡς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν τῆ λεχθεῖσα πολλοὶ νομίζουσι διὰ τὴν γεινῶσιν: ἐστὶ δ' οὔτε ἡ αὐτὴ τῆ εἰρημένη οὔτε πόρρω ἐκείνης. ἐστὶ δ' ἢ μὲν φύσει ἢ δ' οὐ φύσει αὐτῶν, ἀλλὰ δι' ἐμπειρίας [5] τινός καὶ τέχνης γίνεταί μαλλον. λάβωμεν δὲ περὶ αὐτῆς τὴν ἀρχὴν ἐντεῦθεν. ἐκάστου γὰρ κτήματος **διττὴ ἢ χρησίς** ἐστίν, ἀμφότεραι δὲ καθ' αὐτὸ μὲν ἀλλ' οὐκ ὁμοίως καθ' αὐτό, ἀλλ' ἢ μὲν οἰκεία ἢ δ' οὐκ οἰκεία τοῦ πράγματος, οἷον ὑποδήματος ἢ τε ὑπόθεσις καὶ ἢ μεταβλητικῆ. ἀμφότεραι [10] γὰρ ὑποδήματος χρήσεις: καὶ γὰρ ὁ ἀλλαπτόμενος τῷ δεομένῳ ὑποδήματος ἀντὶ νομίσματος ἢ τροφῆς χρεῖται τῷ ὑποδήματι ἢ ὑπόδημα, ἀλλ' οὐ τὴν οἰκείαν χρήσιν: οὐ γὰρ ἀλλαγῆς ἔνεκεν γέγονε. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἔχει καὶ περὶ τῶν ἄλλων κτημάτων. ἐστὶ γὰρ ἢ [15] μεταβλητικὴ πάντων, ἀρξαμένη τὸ μὲν πρῶτον ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν τῷ τὰ μὲν πλείω τὰ δὲ ἐλάττω τῶν ἱκανῶν ἔχειν τοὺς ἀνθρώπους ἢ καὶ δῆλον ὅτι οὐκ ἐστὶ φύσει τῆς χρηματιστικῆς ἢ κατηρικῆς: ὅσον γὰρ ἱκανὸν αὐτοῖς, ἀναγκαῖον ἦν ποιῆσθαι τὴν ἀλλαγὴν. ἐν μὲν οὖν τῇ πρώτῃ [20] κοινωνίᾳ τούτο δ' ἐστὶν οἰκία φανερόν ὅτι οὐδὲν ἐστὶν ἔργον αὐτῆς, ἀλλ' ἤδη πλείονων τῆς κοινωνίας οὕσης. οἱ μὲν γὰρ τῶν αὐτῶν ἐκοινωνοῦν πάντων, οἱ δὲ κεχωρισμένοι πολλῶν πάλιν καὶ ἑτέρων, ὧν κατὰ τὰς δεήσεις ἀναγκαῖον ποιῆσθαι τὰς μεταδόσεις, καθάπερ ἔτι πολλὰ ποιεῖ καὶ τῶν [25] βαρβαρικῶν ἔθνων, κατὰ τὴν ἀλλαγὴν. αὐτὰ γὰρ τὰ χρησίμα πρὸς αὐτὰ καταλλάττονται ἐπὶ πλεον δ' οὐδὲν, οἷον οἶνον πρὸς σίτον διδόντες καὶ λαμβάνοντες, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων ἕκαστον. ἢ μὲν οὖν τοιαύτη μεταβλητικὴ οὔτε παρὰ φύσιν οὔτε χρηματιστικῆς ἐστὶν εἶδος οὐδὲν [30] εἰς ἀναπλήρωσιν γὰρ τῆς κατὰ φύσιν αὐτάρκειας ἢ ἐκ μέντοι ταύτης ἐγένετ' ἐκείνη κατὰ λόγον. ξενικωτέρας γὰρ γενομένης τῆς βοηθείας τῷ εἰσάγεσθαι ὧν ἐνδεεῖς καὶ ἐκπέμπειν ὧν ἐπλεόναζον, ἐξ ἀνάγκης ἢ τὰ νομίσματος ἐπορίσθη χρήσις. οὐ γὰρ εὐβάστακτον ἕκαστον τῶν κατὰ φύσιν [35] ἀναγκαίων: διὸ πρὸς τὰς ἀλλαγὰς τοιούτων τι συνέθεντο πρὸς σφὰς αὐτοὺς διδόναι καὶ λαμβάνειν, ὃ τῶν χρησίμων αὐτὸ ὃν εἶχε τὴν χρεῖα εὐμεταχειρίστον πρὸς τὸ ζῆν, οἷον σίδηρος καὶ ἀργυρος κἂν εἴ τι τοιούτων ἑτερον, τὸ μὲν πρῶτον ἀπλῶς ὀρισθὲν μεγέθει καὶ σταθμῷ, τὸ δὲ τελευταῖον [40] καὶ χαρακτηρὰ ἐπιβαλλόντων, ἵνα ἀπολύσῃ τῆς μετρήσεως αὐτοῦς: ὅγαρ χαρακτηρὸν ἐτέθη τοῦ ποσοῦ σημείον.

Το νόμισμα
επιτρέπει την
ύπαρξη μια
χρηματιστικής
όπου δεν
υπάρχει
πέρας.

X-E-X'

[1257b][1] πορισθέντος οὖν ἤδη νομίσματος ἐκ τῆς ἀναγκαίας ἀλλαγῆς θάτερον εἶδος τῆς χρηματιστικῆς ἐγένετο, τὸ καπηλικόν, τὸ μὲν πρῶτον ἀπλῶς ἴσως γινόμενον, εἶτα δι' ἐμπειρίας ἤδη τεχνικώτερον, πόθεν καὶ πῶς μεταβαλλόμενον πλείστον [5] ποιήσει κέρδος. διὸ δοκεῖ ἡ χρηματιστικὴ μάλιστα περὶ τὸ νόμισμα εἶναι, καὶ ἔργον αὐτῆς τὸ δύνασθαι θεωρησάαι πόθεν ἔσται πλήθος, ποιητικὴ γὰρ εἶναι πλούτου καὶ χρημάτων. καὶ γὰρ τὸν πλούτον πολλάκις τιθεάσι νομίσματος πλήθος, διὰ τὸ περὶ τοῦτ' εἶναι τὴν χρηματιστικὴν [10] καὶ τὴν καπηλικὴν. ὅτε δὲ πάλιν λήρος εἶναι δοκεῖ τὸ νόμισμα καὶ νόμος παντάπασι, φύσει δ' οὐδέν, ὅτι μεταθεμένων τε τῶν χρωμένων οὐθενὸς ἄξιον οὐδὲ χρήσιμον πρὸς οὐδὲν τῶν ἀναγκαίων ἐστί, καὶ νομίσματος πλουτῶν πολλάκις ἀπορήσει τῆς ἀναγκαίας τροφῆς: καίτοι ἄτοπον τοιοῦτον [15] εἶναι πλούτον οὐ εὐπορῶν λιμῶ ἀπολείται, καθάπερ καὶ τὸν Μίδαν ἐκείνον μυθολογοῦσι διὰ τὴν ἀπληστίαν τῆς εὐχῆς πάντων αὐτῷ γιγνομένων τῶν παρατιθεμένων χρυσῶν. διὸ ζητοῦσιν ἕτερόν τι τὸν πλούτον καὶ τὴν χρηματιστικὴν, ὁρῶντες ζητοῦντες. ἔστι γὰρ ἕτερα ἡ χρηματιστικὴ καὶ ὁ πλούτος ὁ [20] κατὰ φύσιν, καὶ αὕτη μὲν οἰκονομικὴ, ἡ δὲ καπηλικὴ, ποιητικὴ πλούτου οὐ πάντως ἀλλὰ διὰ χρημάτων μεταβολῆς. καὶ δοκεῖ περὶ τὸ νόμισμα αὕτη εἶναι: τὸ γὰρ νόμισμα στοιχείον καὶ πέρασ τῆς ἀλλαγῆς ἐστί. καὶ ἄπειρος δὴ οὗτος ὁ πλούτος, ὁ ἀπὸ ταύτης τῆς χρηματιστικῆς. [25] ὥσπερ γὰρ ἡ ἰατρικὴ τοῦ ὑγιαίνειν εἰς ἄπειρόν ἐστί, καὶ ἐκάστη των τεχνῶν τοῦ τέλους εἰς ἄπειρον ὅτι μάλιστα γὰρ ἐκεῖνο βούλονται ποιεῖν, τῶν δὲ πρὸς τὸ τέλος οὐκ εἰς ἄπειρον πέρασ γὰρ τὸ τέλος πάσαις, οὕτω καὶ ταύτης τῆς χρηματιστικῆς οὐκ ἔστι τοῦ τέλους πέρασ, τέλος δὲ ὁ τοιοῦτος [30] πλούτος καὶ χρημάτων κτήσεις. τῆς δ' οἰκονομικῆς χρηματιστικῆς ἐστί πέρασ: οὐ γὰρ τοῦτο τῆς οἰκονομικῆς ἔργον. διὸ τῆ μὲν φαίνεται ἀναγκαῖον εἶναι παντὸς πλούτου πέρασ, ἐπὶ δὲ τῶν γινομένων ὁρῶμεν συμβαίνειν τὸναντίον: πάντες γὰρ εἰς ἄπειρον αὔξουσιν οἱ χρηματιζόμενοι τὸ νόμισμα. [35] αἴτιον δὲ τὸ σύνεγγυς αὐτῶν. ἐπαλλάττει γὰρ ἡ κτήσις τοῦ αὐτοῦ οὐσα ἐκατέρας τῆς χρηματιστικῆς. τῆς γὰρ αὐτῆς ἐστί κτήσεως κτήσεις, ἀλλ' οὐ κατὰ ταῦτόν, ἀλλὰ τῆς μὲν ἕτερον τέλος, τῆς δ' ἡ αὔξησης. ὥστε δοκεῖ τισι τοῦτ' εἶναι τῆς οἰκονομικῆς ἔργον, καὶ διατελοῦσιν ἢ σώξιν οἴομενοι [40] δεῖν ἢ αὔξιν τὴν τοῦ νομίσματος οὐσίαν εἰς ἄπειρον. αἴτιον δὲ ταύτης τῆς διαθέσεως τὸ σπουδάζειν περὶ τὸ ζῆν, ἀλλὰ μὴ τὸ εὖ ζῆν: [1258a][1] εἰς ἄπειρον οὖν ἐκείνης τῆς ἐπιθυμίας οὔσης, καὶ τῶν ποιητικῶν ἀπείρων ἐπιθυμοῦσιν. ὅσοι δὲ καὶ τοῦ εὖ ζῆν ἐπιβάλλονται τὸ πρὸς τὰς ἀπολαύσεις τὰς σωματικὰς ζητοῦσιν, ὥστ' ἐπεὶ καὶ τοῦτ' ἐν τῇ κτήσει φαίνεται ὑπάρχειν, [5] πᾶσα ἡ διατριβὴ περὶ τὸν χρηματισμὸν ἐστί, καὶ τὸ ἕτερον εἶδος τῆς χρηματιστικῆς διὰ τοῦτ' ἐλήλυθεν. ἐν ὑπερβολῇ γὰρ οὔσης τῆς ἀπολαύσεως, τὴν τῆς ἀπολαυστικῆς ὑπερβολῆς ποιητικὴν ζητοῦσιν: κἂν μὴ διὰ τῆς χρηματιστικῆς δύνωνται πορίζειν, δι' ἄλλης αἰτίας τοῦτο πειρῶνται, [10] ἐκάστη χρώμενοι τῶν δυνάμεων οὐ κατὰ φύσιν. ἀνδρείας γὰρ οὐ χρήματα ποιεῖν ἐστί ἀλλὰ θάρρους, οὐδὲ στρατηγικῆς καὶ ἰατρικῆς, ἀλλὰ τῆς μὲν νίκην τῆς δ' ὑγίειαν. οἱ δὲ πάσας ποιοῦσι χρηματιστικὰς, ὡς τοῦτο τέλος ὄν, πρὸς δὲ τὸ τέλος ἅπαντα θέον ἅπαντῶν.

περὶ μὲν οὖν τῆς τε μῆ [15] ἀναγκαΐας χρηματιστικῆς, καὶ τίς, καὶ δι' αἰτίαν τίνα ἐν χρεΐα ἔσμεν αὐτῆς, εἴρηται, καὶ περὶ τῆς ἀναγκαΐας, ὅτι ἑτέρα μὲν αὐτῆς οἰκονομικὴ δὲ κατὰ φύσιν ἢ περὶ τὴν τροφήν, οὐχ ὥσπερ αὕτη ἄπειρος ἀλλ' ἔχουσα ὄρον.

δήλον δὲ καὶ τὸ ἀπορούμενον ἐξ ἀρχῆς, πότερον τοῦ [20] οἰκονομικοῦ καὶ πολιτικοῦ ἔστιν ἢ χρηματιστικὴ ἢ οὐ, ἀλλὰ δεῖ τοῦτο μὲν ὑπάρχειν ὥσπερ γὰρ καὶ ἀνθρώπους οὐ ποιεῖ ἢ πολιτικὴ, ἀλλὰ λαβοῦσα παρὰ τῆς φύσεως χρήται αὐτοῖς, οὕτω καὶ τροφήν τὴν φύσιν δεῖ παραδοῦναι γῆν ἢ θάλατταν ἢ ἄλλο τί, ἐκ δὲ τούτων, ὡς δεῖ ταῦτα διαθεῖναι [25] προσήκει τὸν οἰκονόμον. οὐ γὰρ τῆς ὑφαντικῆς ἔρια ποιῆσαι, ἀλλὰ χρῆσασθαι αὐτοῖς, καὶ γινῶναι δὲ τὸ ποῖον χρηστὸν καὶ ἐπιτήθειον, ἢ φαῦλον καὶ ἀνεπιτήθειον. καὶ γὰρ ἀπορήσειεν ἂν τις διὰ τί ἢ μὲν χρηματιστικὴ μόνον τῆς οἰκονομίας, ἢ δ' ἰατρικὴ οὐ μόνον: καίτοι δεῖ ὑγιαίνειν τοὺς [30] κατὰ τὴν οἰκίαν, ὥσπερ ζῆν ἢ ἄλλο τι τῶν ἀναγκαίων. ἐπεὶ δὲ ἔστι μὲν ὡς τοῦ οἰκονόμου καὶ τοῦ ἄρχοντος καὶ περὶ ὑγείας ἰδεῖν, ἔστι δ' ὡς οὐ, ἀλλὰ τοῦ ἰατροῦ, οὕτω καὶ περὶ τῶν χρημάτων ἔστι μὲν ὡς τοῦ οἰκονόμου, ἔστι δ' ὡς οὐ, ἀλλὰ τῆς ὑπηρετικῆς: μάλιστα δέ, καθάπερ εἴρηται πρότερον, δεῖ [35] φύσει τοῦτο ὑπάρχειν. φύσεως γὰρ ἔστιν ἔργον τροφήν τῷ γεννηθέντι παρέχειν: παντὶ γάρ, ἐξ οὗ γίνεται, τροφή τὸ λειπόμενον ἔστι. διὸ κατὰ φύσιν ἔστιν ἢ χρηματιστικὴ πάσιν ἀπὸ τῶν καρπῶν καὶ τῶν ζώων. διπλῆς δ' οὔσης αὐτῆς, ὥσπερ εἴπομεν, καὶ τῆς μὲν καπηλικῆς τῆς δ' οἰκονομικῆς, [40] καὶ ταύτης μὲν ἀναγκαΐας καὶ ἐπαινουμένης, τῆς δὲ μεταβλητικῆς ψεγομένης δικαίως[1258b][1] οὐ γὰρ κατὰ φύσιν ἀλλ' ἀπ' ἀλλήλων ἔστιν, εὐλογώτατα μισεῖται ἢ ὀβολοστατικὴ διὰ τὸ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ νομίσματος εἶναι τὴν κτήσιν καὶ οὐκ ἐφ' ὅπερ ἐπορίσθη. μεταβολῆς γὰρ ἐγένετο χάριν, [5] ὁ δὲ τόκος αὐτὸ ποιεῖ πλέον ὄσεν καὶ τοῦνομα τοῦτ' εἴληφεν: ὅμοια γὰρ τὰ τικτόμενα τοῖς γεννώσιν αὐτὰ ἔστιν, ὁ δὲ τόκος γίνεται νόμισμα ἐκ νομίσματος: ὥστε καὶ μάλιστα παρὰ φύσιν οὗτος τῶν χρηματισμῶν ἔστιν.

Ο τοκισμός
μισητός
Τόκος < τίκτω
Παρά φύση διότι
το νόμισμα δεν
δημιουργήθηκε
για να γεννά
αλλά για να
διευκολύνει τις
ανταλλαγές

Τρία είδη
μεταβλητικής:
εμπορία,
τοκισμός και
μισθαρνία

3 είδη εμπορίας:
δια θαλάσσης, δια
ξηράς και στο
κατάστημα.
Όσο μεγαλύτερος ο
κίνδυνος τόσο
μεγαλύτερο το
κέρδος

Το μονοπώλιο
δημιουργεί
κέρδος. Π.χ.,
Θαλής ο
Μιλήσιος.
Δημοσιονομική
χρήση του
μονοπωλίου

ἐπεὶ δὲ τὰ πρὸς τὴν γνώσιν διωρίκαμεν ἰκανῶς, τὰ [10] πρὸς τὴν χρῆσιν δεῖ διελεῖν. πάντα δὲ τὰ τοιαῦτα τὴν μὲν θεωρίαν ἐλευθέραν ἔχει, τὴν δ' ἐμπειρίαν ἀναγκαίαν. ἔστι δὲ χρηματιστικῆς μέρη χρήσιμα: τὸ περὶ τὰ κτήματα ἐμπειρον εἶναι, ποῖα λυσιτελέστατα καὶ ποῖα καὶ πῶς, οἷον ἵππων κτήσις ποῖα τις ἢ βοῶν ἢ προβάτων, ὁμοίως δὲ καὶ [15] τῶν λοιπῶν ζῴων δεῖ γὰρ ἐμπειρον εἶναι πρὸς ἀλλήλα τε τούτων τίνα λυσιτελέστατα, καὶ ποῖα ἐν ποίοις τόποις: ἄλλα γὰρ ἐν ἄλλαις εὐθρῆναι χωραῖς, εἶτα περὶ γεωργίας, καὶ ταύτης ἤδη ψιλῆς τε καὶ πεφτυεμένης, καὶ μελιττοουργίας, καὶ τῶν ἄλλων ζῴων τῶν πλωτῶν ἢ πτηνῶν, ἀφ' [20] ὧσων ἔστι τυγχάνειν βοηθείας. τῆς μὲν οὖν οἰκισιότατης χρηματιστικῆς ταῦτα μόρια καὶ πρῶτα: τῆς δὲ μεταβλητικῆς μέριστον μὲν **ἐμπορία** καὶ ταύτης μέρη **τρία, ναυκληρία φορτηγία παρόστασις**: διαφέρει δὲ τούτων ἕτερα ἕτερον τῶ τὰ μὲν ἀσφαλέστερα εἶναι, τὰ δὲ πλείω πορίζει τὴν ἐπικαρτιά, [25] δεύτερον δὲ **τοκισμός**, τρίτον δὲ **μισθαρνία**: ταύτης δ' ἡ μὲν τῶν βαναύσων τεχνῶν, ἡ δὲ τῶν ἀτέχνων καὶ τῶ σώματι μόνῳ **χρησίμων**: τρίτον δὲ εἶδος χρηματιστικῆς μεταξὺ ταύτης καὶ τῆς πρώτης ἔχει γὰρ καὶ τῆς κατὰ φύσιν τι μέρος καὶ τῆς μεταβλητικῆς, ὅσα ἀπο γῆς [30] καὶ τῶν ἀπο γῆς γιγνομένων, ἀκάθρων μὲν χρησίμων δέ, οἷον ὑλοτομία τε καὶ πάσα μεταλλευτική. αὕτη δὲ πολλὰ ἤδη περιεῖληψε γένη: πολλὰ γὰρ εἶδη τῶν ἐκ γῆς μεταλλουμένων ἔστιν. εἰσὶ δὲ τεχνικώτατα μὲν τῶν ἐργασιῶν ὅπου ἐλάχιστον τῆς τύχης, βαναυσότατα δ' ἐν αἷς τὰ [35] σώματα λωβῶνται μάλιστα, δουλικώτατα δὲ ὅπου τοῦ σώματος πλείοται χρήσις, ἀγεννέστατα δὲ ὅπου ἐλάχιστον προσθεὶ ἀρετῆς, περὶ ἐκάστου δὲ τούτων καθόλου μὲν εἴρηται καὶ νῦν, τὸ δὲ κατὰ μέρος ἀκριβολογεῖσθαι χρήσιμον μὲν πρὸς τὰς ἐργασίας, φορτικὸν δὲ τὸ ἐνδιατρίβειν. ἐπεὶ δ' ἔστιν ἐνίοις [40] γεγραμμένα περὶ τούτων, οἷον **Χαρητίδῃ τῷ Παρίῳ [1259a][1]** καὶ **Ἀπολλοδώρῳ τῷ Ἀθηναίῳ περὶ γεωργίας καὶ ψιλῆς καὶ πεφτυεμένης**, ὁμοίως δὲ καὶ ἄλλοις περὶ ἄλλων, ταῦτα μὲν ἐκ τούτων θεωρεῖται ὅτῳ ἐπιμελές: ἔτι δὲ καὶ τὰ λεγόμενα σποράδην, δι' ὧν ἐπιτετυχηκασιν ἐνίοι χρηματιζόμενοι, [5] δεῖ συλλέγειν. πάντα γὰρ ὠφέλιμα ταῦτ' ἔστι τοῖς τιμῶσι τὴν χρηματιστικὴν, οἷον καὶ τὸ **Θάλεω τοῦ Μιλήσιου** τοῦτο γὰρ ἔστι κατανοητὰ τὴν χρηματιστικὴν, ἀλλ' ἐκεῖνον μὲν διὰ τὴν σοφίαν προσάπτουσι, τυγχάνει δὲ καθόλου τι οὐ. ὀνειδιζόντων γὰρ αὐτῷ διὰ τὴν πενίαν ὡς ἀνωφελοῦς [10] τῆς φιλοσοφίας οὔσης, κατανοήσαντά φασι αὐτὸν ἐλαιῶν φορὰν ἐσομένην ἐκ τῆς ἀστρολογίας, ἔτι χειμῶνος ὅτος εὐπορήσαντα χρημάτων ὀλίγων ἀραβῶνας διαδοῦναι τῶν ἐλαιουργῶν τῶν τ' ἐν Μιλήτῳ καὶ Χίῳ πάντων, ὀλίγου μισθωσάμενον ἅτ' οὐδενὸς ἐπιβάλλοντος: ἐπειδὴ δ' ὁ καιρὸς [15] ἦκε, πολλῶν ζητουμένων ἅμα καὶ ἐξαίφνης, ἐκμισθούντα οὖν τρόπον ἠθούλετο, πολλὰ χρήματα συλλέξαντα ἐπίδειξαι ὅτι θάδιόν ἐστι πλουτεῖν τοῖς φιλοσόφοις, ἂν βούλωνται, ἀλλ' οὐ τοῦτ' ἔστι περὶ ὃ σπουδάξουσιν. **Θαλής μὲν οὖν λέγειναι τούτων τὸν τρόπον ἐπίδειξεν ποιήσασθαι τῆς σοφίας: ἔστι δ', ὥσπερ [20] εἶπομεν, καθόλου τὸ τοιούτων χρηματιστικόν, ἔαν τις δύνηται μονοπωλίαν αὐτῷ κατασκευάζειν. διὸ καὶ τῶν πόλεων εἶναι τούτων ποιουνται τὸν πόρον, ὅταν ἀπορωσι **χρημάτων μονοπωλίαν γὰρ τῶν ὀνίων ποιουσιν.** ἐν Σικελίᾳ δὲ τις τεθέντος παρ' αὐτῷ νομίσματος συνεπράτα πάντα τὸν σίδηρον ἐκ [25] τῶν σιδηρείων, μετὰ δὲ ταῦτα ὡς ἀφίκοντο ἐκ τῶν ἐμπορίων οἱ ἔμποροι, ἐπῶλε μόνος, οὐ πολλὴν ποιήσας ὑπερβολὴν τῆς τιμῆς: ἀλλ' ὅμως ἐπὶ τοῖς πενήτηντα ταλάντοις ἐπέλαβεν ἑκατόν. τοῦτο μὲν οὖν **Διονύσιος** αἰσθόμενος τὰ μὲν χρήματα ἐκέλευσεν ἐκκομίσασθαι, μὴ μὲντοι γε ἔτι [30] μένει ἐν Συρακούσαις, ὡς πόρους εὐρίσκοντα τοῖς αὐτοῦ πράγμασι ἀσυμφοροῦς: τὸ μὲντοι ὄραμα **Θάλεω** καὶ τοῦτο ταῦτόν ἐστιν: ἀμφότεροι γὰρ ἑαυτοῖς ἐτέχρασαν γενέσθαι μονοπωλίαν. **χρήσιμον δὲ γνωρίζειν ταῦτα καὶ τοῖς πολιτικοῖς. πολλὰς γὰρ πόλεις δεῖ χρηματισμοῦ καὶ τοιούτων [35] πόρων, ὥσπερ οἰκία, μᾶλλον δὲ: διόπερ τινὲς καὶ πολιτεύονται τῶν πολιτευομένων ταῦτα μόνον.****

Βιβλίον Β

[1260b][27] ἐπεὶ δὲ προαιρούμεθα θεωρήσαι περὶ τῆς κοινωνίας τῆς πολιτικῆς, τίς κρατίστη πασῶν τοῖς δυναμένοις ζῆν ὅτι μάλιστα κατ' εὐχὴν, δεῖ καὶ τὰς ἄλλας ἐπισκέψασθαι πολιτείας, [30] αἷς τε χρώνται τινες τῶν πόλεων τῶν εὐνομεῖσθαι λεγομένων, κὰν εἴ τινες ἕτεροι τυγχάνουσιν ὑπὸ τινῶν εἰρημέναι καὶ δοκοῦσαι καλῶς ἔχειν, ἵνα τό τ' ὀρθῶς ἔχον ὀφθῆ καὶ τὸ χρήσιμον, ἔτι δὲ τὸ ζητεῖν τι παρ' αὐτὰς ἕτερον μὴ δοκῆ πάντως εἶναι σοφίζεσθαι βουλομένων, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ [35] καλῶς ἔχειν ταύτας τὰς νῦν ὑπαρχούσας, διὰ τοῦτο ταύτην δοκῶμεν ἐπιβαλέσθαι τὴν μέθοδον. ἀρχὴν δὲ πρῶτον ποιητέον ἢ περὶ πέφυκεν ἀρχὴ ταύτης τῆς σκέψεως. ἀνάγκη γὰρ ἦτοι πάντας πάντων κοινωνεῖν τοὺς πολίτας, ἢ μηδενός, ἢ τινῶν μὲν τινῶν δὲ μὴ. τὸ μὲν οὖν μηδενός κοινωνεῖν φανερόν [40] ὡς ἀδύνατον ἢ γὰρ πολιτεία κοινωνία τίς ἐστὶ, καὶ πρῶτον ἀνάγκη τοῦ τόπου κοινωνεῖν: ὁ μὲν γὰρ τόπος εἰς ὃ τῆς μιᾶς πόλεως, οἱ δὲ πολῖται κοινωνοὶ τῆς μιᾶς πόλεως: [1261a][1] ἀλλὰ πότερον ὅσων ἐνδέχεται κοινωνῆσαι, πάντων βέλτιον κοινωνεῖν τὴν μέλλουσαν οἰκῆσεσθαι πόλιν καλῶς, ἢ τινῶν μὲν τινῶν δ' οὐ βέλτιον; ἐνδέχεται γὰρ καὶ τέκνων καὶ γυναικῶν [5] καὶ κτημάτων κοινωνεῖν τοὺς πολίτας ἀλλήλοις, ὥσπερ ἐν τῇ Πολιτείᾳ τῇ Πλάτωνος: ἐκεῖ γὰρ ὁ Σωκράτης φησὶ δεῖν κοινὰ τὰ τέκνα καὶ τὰς γυναῖκας εἶναι καὶ τὰς κτήσεις. τοῦτο δὲ πότερον ὡς νῦν οὕτω βέλτιον ἔχειν, ἢ κατὰ τὸν ἐν τῇ Πολιτείᾳ γεγραμμένον νόμον;

[10] ἔχει δὲ δυσχερείας ἄλλας τε πολλὰς τὸ πάντων εἶναι τὰς γυναῖκας κοινὰς, καὶ δι' ἣν αἰτίαν φησὶ δεῖν νενομοθετῆσθαι τὸν τρόπον τοῦτον ὁ Σωκράτης, οὐ φαίνεται συμβαίνειν ἐκ τῶν λόγων. ἔτι δὲ πρὸς, τὸ τέλος ὃ φησὶ τῇ πόλει δεῖν ὑπάρχειν, ὡς μὲν εἴρηται νῦν, ἀδύνατον, πῶς δὲ δεῖ διελεῖν, οὐδὲν διώρισται. [15] λέγω δὲ τὸ μίαν εἶναι τὴν πόλιν ὡς ἄριστον ὃν ὅτι μάλιστα πάσαν: λαμβάνει γὰρ ταύτην ὑπόθεσιν ὁ Σωκράτης. καίτοι φανερόν ἐστὶν ὡς προϊούσα καὶ γινομένη μία μᾶλλον οὐδὲ πόλις ἐστὶ: πλήθος γὰρ τι τὴν φύσιν ἐστὶν ἢ πόλις, γινομένη τε μία μᾶλλον οἰκία μὲν ἐκ πόλεως ἄνθρωπος δ' ἐξ οἰκίας [20] ἐστὶ: μᾶλλον γὰρ μίαν τὴν οἰκίαν τῆς πόλεως φαίμεν ἂν, καὶ τὸν ἕνα τῆς οἰκίας: ὥστ' εἰ καὶ δυνατὸς τις εἴη τοῦτο δεῖν, οὐ ποιητέον: ἀναιρήσει γὰρ τὴν πόλιν.

οὐ μόνον δ' ἐκ πλειόνων ἀνθρώπων ἐστὶν ἢ πόλις, ἀλλὰ καὶ ἐξ εἰδῶν διαφερόντων. οὐ γὰρ γίνεται πόλις ἐξ ὁμοίων. ἕτερον γὰρ συμμαχία [25] καὶ πόλις τὸ μὲν γὰρ τῷ ποσῷ χρήσιμον, κὰν ἢ τὸ αὐτὸ τῷ εἶδει βοηθείας γὰρ χάριν ἢ συμμαχία πέφυκεν, ὥσπερ ἂν εἰ σταδμὸς πλείον ἐλκύσειε, ἐξ ὧν δὲ δεῖ ἐν γενέσθαι εἶδει διαφέρειν: διοίσει δὲ τῷ τοιούτῳ καὶ πόλις ἔθνος, [30] ὅταν μὴ κατὰ κάμματος ὡς κεχωρισμένοι τὸ πλήθος, ἀλλ' οἷον Ἀρκάδες. διόπερ τὸ ἴσον τὸ ἀντιπεπονηδὸς σώζει τὰς πόλεις, ὥσπερ ἐν τοῖς Ἡθικοῖς εἴρηται πρότερον:

Η κοινοκτημοσύνη
και η κοινογαμία
[Πλάτων] δεν είναι
πρακτικές

Ο καταμερισμός
της εργασίας μέσω
της ισοδύναμης
ανταλλαγῆς
συνέχει τις πόλεις

Η ατομική ιδιοκτησία οδηγεί σε καλύτερη χρήση των αγαθών

ἀλλὰ μὴν οὐδ' εἰ τοῦτο ἄριστόν ἐστι, τὸ μίαν ὅτι μάλιστ' εἶναι τὴν κοινωνίαν, οὐδὲ τοῦτο ἀποδείκνυσθαι φαίνεται κατὰ τὸν λόγον, ἐὰν πάντες ἅμα λέγωσι τὸ ἐμὸν καὶ τὸ μὴ ἐμὸν: τοῦτο γὰρ οἶεται ὁ Σωκράτης σημεῖον εἶναι τοῦ τὴν [20] πόλιν τελέως εἶναι μίαν. τὸ γὰρ πάντες διπτόν. εἰ μὲν οὖν ὡς ἕκαστος, τάχ' ἂν εἴη μᾶλλον ὃ βούλεται ποιεῖν ὁ Σωκράτης ἕκαστος γὰρ υἱὸν ἑαυτοῦ φήσει τὸν αὐτὸν καὶ γυναῖκα δὴ τὴν αὐτήν, καὶ περὶ τῆς οὐσίας καὶ περὶ ἑκάστου δὴ τῶν συμβαινόντων ὡσαύτως: νῦν δ' οὐχ οὕτως φήσουσιν οἱ [25] κοιναῖς χρώμενοι ταῖς γυναῖξι καὶ τοῖς τέκνοις, ἀλλὰ πάντες μὲν, οὐχ ὡς ἕκαστος δ' αὐτῶν, ὁμοίως δὲ καὶ τὴν οὐσίαν πάντες μὲν, οὐχ ὡς ἕκαστος δ' αὐτῶν. ὅτι μὲν τοίνυν παραλογισμὸς τίς ἐστι τὸ λέγειν πάντας, φανερόν· τὸ γὰρ πάντες καὶ ἀμφοτέρω, καὶ περιττὰ καὶ ἄρτια, διὰ τὸ διπτόν καὶ [30] ἐν τοῖς λόγοις ἐριστικούς ποιεῖ συλλογισμούς: διό ἐστι τὸ πάντας τὸ αὐτὸ λέγειν ὡδὶ μὲν καλὸν ἀλλ' οὐ δυνατόν, ὡδὶ δ' οὐδὲν ὁμοιοσητικόν: πρὸς δὲ τούτοις ἕτερον ἔχει βλάβη τὸ λεγόμενον. ἥμιστά γὰρ ἐπιμελείας τυγχάνει τὸ πλείστων κοινόντων γὰρ ἰδίων μάλιστα φροντίζουσιν, τῶν δὲ κοινῶν [35] ἥττον ἢ ὅσον ἑκάστῳ ἐπιβάλλει: πρὸς γὰρ τοῖς ἄλλοις ὡς ἑτέρου φροντίζοντος ὀλιγοῦρουσι μᾶλλον, ὡσπερ ἐν ταῖς οἰκετικαῖς διακονίαις οἱ πολλοὶ θεράποντες ἐνίοτε χειρὸν ὑπηρετοῦσι τῶν ἐλαττόνων. γίνονται δ' ἑκάστῳ χίλιοι τῶν πολιτῶν υἱοί, καὶ οὗτοι οὐχ ὡς ἑκάστου, ἀλλὰ τοῦ τυχόντος ὁ τυχῶν [40] ὁμοίως ἐστὶν υἱός: ὥστε πάντες ὁμοίως ὀλιγοῦρησουσιν.

[1262a][1] ἔτι οὕτως ἕκαστος “ἐμὸς” λέγει τὸν εὖ πράττοντα τῶν πολιτῶν ἢ κακῶς, ὅποστος τυγχάνει τὸν ἀριθμὸν ὧν, οἷον ἐμὸς ἢ τοῦ δεινός, τοῦτον τὸν τρόπον λέγων καθ' ἕκαστον τῶν χιλίων, ἢ ὅσων ἢ [5] πόλις ἐστί, καὶ τοῦτο διστάζων: ἄδηλον γὰρ εἴ συνέβη γενέσθαι τέκνον καὶ σωθῆναι γενόμενον. καίτοι πότερον οὕτω κρείττον τὸ ἐμὸν λέγειν ἕκαστον, τὸ αὐτὸ ἐμὸν προσαγορεύοντα δισχιλίω καὶ μυρίω, ἢ μᾶλλον ὡς νῦν ἐν ταῖς πόλεσι τὸ ἐμὸν λέγουσιν; ὁ μὲν γὰρ υἱὸν αὐτοῦ ὁ δὲ ἀδελφὸν αὐτοῦ [10] προσαγορεύει τὸν αὐτόν, ὁ δ' ἀνεψιὸν, ἢ καθ' ἄλλην τινὰ συγγένειαν [ἢ] πρὸς αἵματος ἢ καθ' οἰκειότητα καὶ κηδεῖαν αὐτοῦ πρῶτον ἢ τῶν αὐτοῦ, πρὸς δὲ τούτοις ἕτερος φράτορα φυλέτην. κρείττον γὰρ ἴδιον ἀνεψιὸν εἶναι ἢ τὸν τρόπον τοῦτον υἱόν. οὐ μὴν ἀλλ' οὐδὲ διαφυγεῖν δυνατόν τὸ μὴ τινὰς [15] ὑπολαμβάνειν ἑαυτῶν ἀδελφούς τε καὶ παῖδας καὶ πατέρας καὶ μητέρας: κατὰ γὰρ τὰς ὁμοιότητος αἱ γίνονται τοῖς τέκνοις πρὸς τοὺς γεννήσαντας ἀναγκαῖον λαμβάνειν περὶ ἀλλήλων τὰς πίστεις. ὅπερ φασὶ καὶ συμβαίνειν τινὲς τῶν τὰς τῆς γῆς περιόδους πραγματευομένων: εἶναι γὰρ τισὶ [20] τῶν ἄνω Λιβύων κοινὰς τὰς γυναῖκας, τὰ μέντοι γινόμενα τέκνα διαιρεῖσθαι κατὰ τὰς ὁμοιότητας. εἰσὶ δὲ τινες καὶ γυναῖκες καὶ τῶν ἄλλων ζώων, οἷον ἵπποι καὶ βόες, αἱ σφόδρα πεφύκασιν ὅμοια ἀποδιδόναι τὰ τέκνα τοῖς γονεῦσιν, ὡσπερ ἢ ἐν Φαρσάλω κληθεῖσα Δικαία ἵππος.

[ΙΙ30b] (30) τῆς δὲ κατὰ μέρος δικαιοσύνης καὶ τοῦ κατ' αὐτὴν δικαίου ἐν μὲν ἔστιν εἶδος τὸ ἐν ταῖς διανομαῖς τιμῆς ἢ χρημάτων ἢ τῶν ἄλλων ὅσα μεριστὰ τοῖς κοινωνοῦσι τῆς πολιτείας· ἐν τούτοις γὰρ ἔστι καὶ ἄνισον ἔχειν καὶ ἴσον ἕτερον ἑτέρου,

[ΙΙ31a] (1) ἐν δὲ τὸ ἐν τοῖς συναλλαγμασι διορθωτικόν. τούτου δὲ μέρη δύο: τῶν γὰρ συναλλαγμάτων τὰ μὲν ἐκούσια ἔστι τὰ δ' ἀκούσια, ἐκούσια μὲν τὰ τοιάδε οἷον πράσις ὠνὴ δανεισμός ἐγγυή χρεῖσι παρακαταθήκη μίσθωσις· ἐκούσια δὲ λέγεται, (5) ὅτι ἡ ἀρχὴ τῶν συναλλαγμάτων τούτων ἐκούσιος, τῶν δ' ἀκούσιων τὰ μὲν λαθραία, οἷον κλοπὴ μοιχεία φαρμακεία προσαγωγεία δουλαπατία δολοφονία ψευδομαρτυρία, τὰ δὲ βίαια, οἷον αἰκία δεσμός θάνατος ἀρπαγὴ πῆρσις κακηγορία προσηλακισμός.

(10) ἐπεὶ δ' ὁ τ' ἄδικος ἄνισος καὶ τὸ ἄδικον ἄνισον, δῆλον ὅτι καὶ μέσον τι ἔστι τοῦ ἄνισου. τούτου δ' ἔστι τὸ ἴσον: ἐν ὁποῖα γὰρ πρᾶξι ἔστι τὸ πλεόν καὶ τὸ ἔλαττον, ἔστι καὶ τὸ ἴσον. εἰ οὖν τὸ ἄδικον ἄνισον, τὸ δίκαιον ἴσον: ὅπερ καὶ ἄνευ λόγου δοκεῖ πάσιν. ἐπεὶ δὲ τὸ ἴσον μέσον, τὸ δίκαιον μέσον τι ἂν (15) εἴη. ἔστι δὲ τὸ ἴσον ἐν ἐλαχίστοις δυσὶν. ἀνάγκη τοίνυν τὸ δίκαιον μέσον τε καὶ ἴσον εἶναι καὶ πρὸς τι καὶ τισίν, καὶ ἢ μὲν μέσον, τινῶν ταῦτα δ' ἔστι πλείον καὶ ἔλαττον, ἢ δ' ἴσον, δυσὶν, ἢ δὲ δίκαιον, τισίν. ἀνάγκη ἄρα τὸ δίκαιον ἐν ἐλαχίστοις εἶναι τέτταρσιν: οἷς τε γὰρ δίκαιον τυγχάνει (20) ὅν, δύο ἐστί, καὶ ἐν οἷς, τὰ πράγματα, δύο. καὶ ἡ αὐτὴ ἔσται ἰσότης, οἷς καὶ ἐν οἷς: ὡς γὰρ ἐκεῖνα ἔχει, τὰ ἐν οἷς, οὕτω καὶ ἐκεῖνα ἔχει: εἰ γὰρ μὴ ἴσοι, οὐκ ἴσα ἔξουσιν, ἀλλ' ἐντεῦθεν αἱ μάχαι καὶ τὰ ἐγκλήματα, ὅταν ἢ μὴ ἴσα ἴσοι ἢ μὴ ἴσοι ἴσα ἔχωσι καὶ νέμονται. ἐτι ἐκ τοῦ κατ' ἀξίαν (25) τούτου δῆλον: τὸ γὰρ δίκαιον ἐν ταῖς νομαῖς ὁμολογοῦσι πάντες κατ' ἀξίαν τινὰ δεῖν εἶναι, τὴν μέντοι ἀξίαν οὐ τὴν αὐτὴν λέγουσι πάντες [ὑπάρχειν], ἀλλ' οἱ μὲν δημοκρατικοὶ ἐλευθερίαν, οἱ δ' ὀλιγαρχικοὶ πλοῦτον, οἱ δ' εὐγένειαν, οἱ δ' ἀριστοκρατικοὶ ἀρετὴν. ἔστιν ἄρα τὸ δίκαιον ἀνάλογόν τι. (30) τὸ γὰρ ἀνάλογον οὐ μόνον ἐστὶ μοναδικῷ ἀριθμῷ ἴδιον, ἀλλ' ὅλως ἀριθμοῦ: ἢ γὰρ ἀναλογία ἰσότης ἐστὶ λόγων, καὶ ἐν τέτταρσιν ἐλαχίστοις. ἢ μὲν οὖν διηρημένη ὅτι ἐν τέτταρσι, δῆλον. ἀλλὰ καὶ ἡ συνεχῆς: τῷ γὰρ ἐνὶ ὡς δυσὶ χρήται καὶ δις λέγει,

[ΙΙ31b] (1) οἷον ὡς ἢ τοῦ α πρὸς τὴν τοῦ β, οὕτως ἢ τοῦ β πρὸς τὴν τοῦ γ. δις οὖν ἢ τοῦ β εἴρηται: ὥστ' ἐὰν ἢ τοῦ β τεθῆ δις, τέτταρα ἔσται τὰ ἀνάλογα. ἔστι δὲ καὶ τὸ δίκαιον ἐν τέτταρσιν ἐλαχίστοις, καὶ ὁ λόγος ὁ αὐτός: (5) διηρηται γὰρ ὁμοίως οἷς τε καὶ ἄ. ἔσται ἄρα ὡς ὁ α ὅρος πρὸς τὸν β, οὕτως ὁ γ πρὸς τὸν δ, καὶ ἐναλλάξ ἄρα, ὡς ὁ α πρὸς τὸν γ, ὁ β πρὸς τὸν δ. ὥστε καὶ τὸ ὅλον πρὸς τὸ ὅλον: ὅπερ ἢ νομὴ συνδυάζει, κἂν οὕτω συντεθῆ, δικαίως συνδυάζει. ἢ ἄρα τοῦ α ὅρου τῷ γ καὶ ἢ τοῦ β τῷ δ σύζευξις (10) τὸ ἐν διανομῇ δίκαιόν ἐστι, καὶ μέσον τὸ δίκαιον τούτ' ἐστὶ, <τὸ δ' ἄδικον> τὸ παρὰ τὸ ἀνάλογον: τὸ γὰρ ἀνάλογον μέσον, τὸ δὲ δίκαιον ἀνάλογον. καλοῦσι δὲ τὴν τοιαύτην ἀναλογίαν γεωμετρικὴν οἱ μαθηματικοί: ἐν γὰρ τῇ γεωμετρικῇ συμβαίνει καὶ τὸ ὅλον πρὸς τὸ ὅλον ὅπερ ἐκάτερον πρὸς ἐκάτερον. (15) ἔστι δ' οὐ συνεχῆς αὕτη ἢ ἀναλογία: οὐ γὰρ γίνεται εἰς ἀριθμῷ ὅρος, ὦ καὶ ἄ. τὸ μὲν οὖν δίκαιον τούτου, τὸ ἀνάλογον: τὸ δ' ἄδικον τὸ παρὰ τὸ ἀνάλογον. γίνεται ἄρα τὸ μὲν πλεόν τὸ δ' ἔλαττον, ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων συμβαίνει: ὁ μὲν γὰρ ἀδικῶν πλεόν ἔχει, ὁ δ' ἀδικούμενος (20) ἔλαττον τοῦ ἀγαθοῦ. ἐπὶ δὲ τοῦ κακοῦ ἀνάπαλιν: ἐν ἀγαθῷ γὰρ λόγῳ γίνεται τὸ ἔλαττον κακὸν πρὸς τὸ μείζον κακόν: ἔστι γὰρ τὸ ἔλαττον κακὸν μᾶλλον αἰρετὸν τοῦ μείζονος, τὸ δ' αἰρετὸν ἀγαθόν, καὶ τὸ μᾶλλον μείζον. τὸ μὲν οὖν ἐν εἶδος τοῦ δικαίου τούτ' ἐστίν.

Διανεμητικὸν δίκαιον

Διορθωτικὸν δίκαιον

Πολιτικά κριτήρια
διανεμητικῆς
δικαιοσύνης

$\alpha/\beta = \gamma/\delta$
Γεωμετρικὴ ἀναλογία

(25) τὸ δὲ λοιπὸν ἐν τῷ διορθωτικῷ, ὃ γίνεται ἐν τοῖς συναλλάγμασι καὶ τοῖς ἐκουσίοις καὶ τοῖς ἀκουσίοις. τούτο δὲ τὸ δίκαιον ἄλλο εἶδος ἔχει τοῦ πρότερον. τὸ μὲν γὰρ διανεμητικὸν δίκαιον τῶν κοινῶν ἀεὶ κατὰ τὴν ἀναλογίαν ἐστὶ τὴν εἰρημένην: καὶ γὰρ ἀπὸ χρημάτων κοινῶν ἐὰν γίνηται (30) ἡ διανομή, ἔσται κατὰ τὸν λόγον τὸν αὐτὸν ὅπερ ἔχουσι πρὸς ἀλλήλα τὰ εἰσενεχθέντα: καὶ τὸ ἄδικον τὸ ἀντικείμενον τῷ δικαίῳ τούτῳ τὸ παρὰ τὸ ἀνάλογόν ἐστιν. τὸ δ' ἐν τοῖς συναλλάγμασι δίκαιον ἐστὶ μὲν ἴσον τι, καὶ τὸ ἄδικον ἄνισον,

[II32a] (I) ἀλλ' οὐ κατὰ τὴν ἀναλογίαν ἐκείνην ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν. οὐδὲν γὰρ διαφέρει, εἰ ἐπιεικῆς φαῦλον ἀπεστέρησεν ἢ φαῦλος ἐπιεικῆ, οὐδ' εἰ ἐμοίχευσεν ἐπιεικῆς ἢ φαῦλος: ἀλλὰ πρὸς τοῦ βλάβους τὴν διαφορὰν μόνον βλέπει (5) ὁ νόμος, καὶ χρῆται ὡς ἴσοις, εἰ ὁ μὲν ἀδικεῖ ὁ δ' ἀδικεῖται, καὶ εἰ ἔβλαψεν ὁ δὲ βέβλαπται. ὥστε τὸ ἄδικον τοῦτο ἄνισον ὅν ἰσάζειν πειρᾶται ὁ δικαστής: καὶ γὰρ ὅταν ὁ μὲν πληγῇ ὁ δὲ πατάξῃ, ἢ καὶ κτείνῃ ὁ δ' ἀποσάνῃ, διήρηται τὸ πάθος καὶ ἡ πράξις εἰς ἄνισα: ἀλλὰ πειρᾶται τῇ (I0) ζημίᾳ ἰσάζειν, ἀφαιρῶν τοῦ κέρδους. λέγεται γὰρ ὡς ἀπλῶς εἰπεῖν ἐπὶ τοῖς τοιοῦτοις, κἂν εἰ μὴ τισιν οἰκείου ὄνομα εἴη, τὸ κέρδος, οἷον τῷ πατάξαντι, καὶ ἡ ζημία τῷ παθόντι: ἀλλ' ὅταν γε μετρηθῇ τὸ πάθος, καλεῖται τὸ μὲν ζημία τὸ δὲ κέρδος. ὥστε τοῦ μὲν πλείονος καὶ ἐλάττονος τὸ ἴσον (I5) μέσον, τὸ δὲ κέρδος καὶ ἡ ζημία τὸ μὲν πλεόν τὸ δ' ἐλάττον ἐναντίως, τὸ μὲν τοῦ ἀγαθοῦ πλεόν τοῦ κακοῦ δ' ἐλάττον κέρδος, τὸ δ' ἐναντίον ζημία: ὣν ἦν μέσον τὸ ἴσον, ὃ λέγομεν εἶναι δίκαιον: ὥστε τὸ ἐπανορθωτικὸν δίκαιον ἂν εἴη τὸ μέσον ζημίας καὶ κέρδους. διὸ καὶ ὅταν ἀμφισβητῶσιν, (20) ἐπὶ τὸν δικαστὴν καταφεύγουσιν: τὸ δ' ἐπὶ τὸν δικαστὴν ἵεναι ἵεναι ἐστὶν ἐπὶ τὸ δίκαιον: ὁ γὰρ δικαστής βούλεται εἶναι οἷον δίκαιον ἐμψυχον: καὶ ζητοῦσι δικαστὴν μέσον, καὶ καλοῦσιν ἐνιοὶ μεσιδίους, ὡς ἐὰν τοῦ μέσου τύχωσι, τοῦ δικαίου τευξόμενοι. μέσον ἄρα τι τὸ δίκαιον, εἴπερ καὶ ὁ δικαστής. ὁ δὲ (25) δικαστής ἐπανισοῖ, καὶ ὡσπερ γραμμῆς εἰς ἄνισα τετμημένης, ᾧ τὸ μείζον τμήμα τῆς ἡμισείας ὑπερέχει, τούτ' ἀφείλε καὶ τῷ ἐλάττονι τμήματι προσέθηκεν. ὅταν δὲ δίχα διαιρεθῇ τὸ ὅλον, τότε φασὶν ἔχειν τὸ αὐτοῦ ὅταν λάβωσι τὸ ἴσον. τὸ δ' ἴσον μέσον ἐστὶ τῆς μείζονος καὶ (30) ἐλάττονος κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν ἀναλογίαν. διὰ τοῦτο καὶ ὀνομάζεται δίκαιον, ὅτι δίχα ἐστίν, ὡσπερ ἂν εἴ τις εἴποι δίχαιον, καὶ ὁ δικαστής διχαστής. ἐπὶν γὰρ δύο ἴσων ἀφαιρεθῇ ἀπὸ θάτερου, πρὸς θάτερον δὲ προστεθῇ, δυσὶ τούτοις ὑπερέχει θάτερον: εἰ γὰρ ἀφηρέθη μὲν, μὴ προστεθῆ δέ, ἐνὶ ἂν μόνον ὑπερέχειν.

Το διορθωτικὸ δίκαιο ἀφορὰ τις συναλλαγές (ακούσιες ἢ ἀκούσιες) μεταξύ των πολιτῶν

Το διορθωτικὸ δίκαιο δεν ἀφορὰ τὴ θέση τοῦ πολίτη. Σε αὐτὸ ἐφαρμόζεται ἡ ἀριθμητικὴ ἀναλογία.

[1132b] (1) τοῦ μέσου ἄρα ἐνί, καὶ τὸ μέσον, ἀφ' οὗ ἀφηρέθη, ἐνί. τούτω ἄρα γνωριούμεν τί τε ἀφελεῖν δεῖ ἀπὸ τοῦ πλέον ἔχοντος, καὶ τί προσθεῖναι τῷ ἔλαττον ἔχοντι: ᾧ μὲν γὰρ τὸ μέσον ὑπερέχει, τοῦτο προσθεῖναι (5) δεῖ τῷ ἔλαττον ἔχοντι, ᾧ δ' ὑπερέχεται, ἀφελεῖν ἀπὸ τοῦ μεγίστου. ἴσαι αἱ ἐφ' ὧν αα ββ γγ ἀλλήλαις: ἀπὸ τῆς αα ἀφηρέσθω τὸ αε, καὶ προσκείσθω τῇ γγ τὸ ἐφ' ᾧ γδ, ὥστε ὅλη ἢ δγγ τῆς εα ὑπερέχει τῷ γδ καὶ τῷ γς: τῆς ἄρα ββ τῷ γδ. [ἔστι δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν: (10) ἀνηροῦντο γὰρ ἄν, εἰ μὴ ἐποίει τὸ ποιοῦν καὶ ὅσον καὶ οἶον, καὶ τὸ πάσχιον ἔπασχε τοῦτο καὶ τοσοῦτον καὶ τοιοῦτον.] ἐλήλυθε δὲ τὰ ὀνόματα ταῦτα, ἢ τε ζημία καὶ τὸ κέρδος, ἐκ τῆς ἐκουσίου ἀλλαγῆς: τὸ μὲν γὰρ πλέον ἔχειν ἢ τὰ αὐτοῦ κερδαίνειν λέγεται, τὸ δ' ἔλαττον τῶν ἐξ ἀρχῆς ζημιουῦσθαι, (15) οἶον ἐν τῷ ἀνείσθαι καὶ πωλεῖν καὶ ἐν ὅσοις ἄλλοις ἀδειαν δέδωκεν ὁ νόμος: ὅταν δὲ μήτε πλέον μήτ' ἔλαττον ἀλλ' αὐτὰ (τὰ) δι' αὐτῶν γένηται, τὰ αὐτῶν φασὶν ἔχειν καὶ οὔτε ζημιουῦσθαι οὔτε κερδαίνειν. ὥστε κέρδους τινός καὶ ζημίας μέσον τὸ δίκαιόν ἐστι τῶν παρὰ τὸ ἐκούσιον, τὸ ἴσον ἔχειν (20) καὶ πρότερον καὶ ὕστερον.

Αν υπάρχει υπεροχή,
ο δικαστής αφαιρεί
το ήμισυ της
υπεροχής και το
προσθέτει στο μέρος
που έχει έλλειψη
ώστε να επιτευχθεί η
ισότητα

αντιπεπονθός:
ειδικός τύπος
δικαίου. Ούτε
νεμητικόν ούτε
διορθωτικόν

δοκεῖ δὲ τισι καὶ τὸ ἀντιπεπονθὸς εἶναι ἀπλῶς δίκαιον, ὥσπερ οἱ Πυθαγόρειοι ἔφασαν:
ὠρίζοντο γὰρ ἀπλῶς τὸ δίκαιον τὸ ἀντιπεπονθὸς ἄλλω. τὸ δ' ἀντιπεπονθὸς οὐκ ἐφαρμόττει
οὔτ' ἐπὶ τὸ νεμητικόν δίκαιον οὔτ' ἐπὶ τὸ διορθωτικόν--καίτοι (25) βούλονταί γε τοῦτο λέγειν
καὶ τὸ Ῥαδαμάνθυος δίκαιον:

εἴ κε πάθοι τά τ' ἔρεξε, δίκη κ' ἰθεῖα γένοιτο

Ἐχει εφαρμογή
στην περίπτωση
της ανταλλαγής.
Η συνοχή της
πόλης βασίζεται
στην αντίδοση.

--πολλαχοῦ γὰρ διαφωνεῖ: οἷον εἰ ἀρχὴν ἔχων ἐπάταξεν, οὐ δεῖ ἀντιπληγῆναι, καὶ εἰ ἄρχοντα
ἐπάταξεν, οὐ πληγῆναι (30) μόνον δεῖ ἀλλὰ καὶ κολασθῆναι. ἔτι τὸ ἐκούσιον καὶ τὸ ἀκούσιον
διαφέρει πολύ. ἀλλ' ἐν μὲν ταῖς κοινωνίαις ταῖς ἀλλακτικαῖς συνέχει τὸ τοιοῦτον δίκαιον, τὸ
ἀντιπεπονθὸς κατ' ἀναλογίαν καὶ μὴ κατ' ἰσότητα. τῷ ἀντιποιεῖν γὰρ ἀνάλογον συμμένει ἢ
πόλις. ἢ γὰρ τὸ κακῶς ζητοῦσιν:

[1133a] (1) εἰ δὲ μή, δουλεία δοκεῖ εἶναι [εἰ μὴ ἀντιποιήσῃ]: ἢ τὸ εὖ: εἰ δὲ μή, μετάδοσις οὐ γίνεται, τῇ μεταδόσει δὲ συμμένουσιν. διὸ καὶ Χαρίτων ἰερὸν ἐμποδῶν ποιοῦνται, ἵν' ανταπόδοσις ᾗ: τοῦτο γὰρ ἴδιον χάριτος: ἀνθυπηρετήσαι γὰρ δεῖ τῷ (5) χαρισαμένῳ, καὶ πάλιν αὐτὸν ἄρξαι χαριζόμενον. ποιεῖ δὲ τὴν ἀντίδοσιν τὴν κατ' ἀναλογίαν ἢ κατὰ διάμετρον σύζευξις. οἰκοδόμος ἐφ' ᾧ α, σκυτοτόμος ἐφ' ᾧ β, οἰκία ἐφ' ᾧ γ, ὑπόδημα ἐφ' ᾧ δ. δεῖ οὖν λαμβάνειν τὸν οἰκοδόμον παρὰ τοῦ σκυτοτόμου τὸ ἐκείνου ἔργον, καὶ αὐτὸν (10) ἐκείνῳ μεταδιδόναι τὸ αὐτοῦ. ἐὰν οὖν πρῶτον ἢ τὸ κατὰ τὴν ἀναλογίαν ἴσον, εἶτα τὸ ἀντιπεπονθὸς γένηται, ἔσται τὸ λεγόμενον. εἰ δὲ μή, οὐκ ἴσον, οὐδὲ συμμένει: οὐδὲν γὰρ κωλύει κρεῖττον εἶναι τὸ θατέρου ἔργον ἢ τὸ θατέρου: δεῖ οὖν ταῦτα ἴσασθῆναι. ἔστι δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν: ἀνηροῦντο (15) γὰρ ἄν, εἰ μὴ <ὸ> ἐποίει τὸ ποιοῦν καὶ ὅσον καὶ οἶον, καὶ τὸ πάσχον ἔπασχε τοῦτο καὶ τοσοῦτον καὶ τοιοῦτον. οὐ γὰρ ἐκ δύο ἰατρῶν γίνεται κοινωνία, ἀλλ' ἐξ ἰατροῦ καὶ γεωργοῦ, καὶ ὅλως ἐτέρων καὶ οὐκ ἴσων: ἀλλὰ τούτους δεῖ ἴσασθῆναι. διὸ πάντα συμβλητὰ δεῖ πως εἶναι, ὧν ἐστὶν ἀλλαγὴ. (20) ἐφ' ᾧ τὸ νόμισμ' ἐλήλυθε, καὶ γίνεταί πως μέσον: πάντα γὰρ μετρεῖ, ὥστε καὶ τὴν ὑπεροχὴν καὶ τὴν ἔλλειψιν, πόσα ἄττα δὴ ὑποδήματ' ἴσον οἰκία ἢ τροφή. δεῖ τοίνυν ὅπερ οἰκοδόμος πρὸς σκυτοτόμον, τοσαυτὰ ὑποδήματα πρὸς οἰκίαν ἢ τροφήν. εἰ γὰρ μὴ τοῦτο, οὐκ ἔσται ἀλλαγὴ οὐδὲ κοινωνία. (25) τοῦτο δ', εἰ μὴ ἴσα εἴη πως, οὐκ ἔσται. δεῖ ἄρα ἐνὶ τινὶ πάντα μετρεῖσθαι, ὥσπερ ἐλέχθη πρότερον. τοῦτο δ' ἐστὶ τῇ μὲν ἀληθείᾳ ἢ χρεῖα, ἢ πάντα συνέχει: εἰ γὰρ μηδὲν δέοιντο ἢ μὴ ὁμοίως, ἢ οὐκ ἔσται ἀλλαγὴ ἢ οὐχ ἢ αὐτή: οἶον δ' ὑπάλλαγμα τῆς χρεῖας τὸ νόμισμα γέγονε κατὰ συνθήκην: (30) καὶ διὰ τοῦτο τοῦνομα ἔχει νόμισμα, ὅτι οὐ φύσει ἀλλὰ νόμῳ ἐστί, καὶ ἐφ' ἡμῖν μεταβαλεῖν καὶ ποιῆσαι ἀχρηστον. ἔσται δὴ ἀντιπεπονθὸς, ὅταν ἴσασθῆ, ὥστε ὅπερ γεωργὸς πρὸς σκυτοτόμον, τὸ ἔργον τὸ τοῦ σκυτοτόμου πρὸς τὸ τοῦ γεωργοῦ.

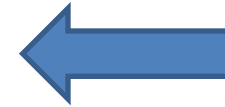
νόμισμα

χρεῖα

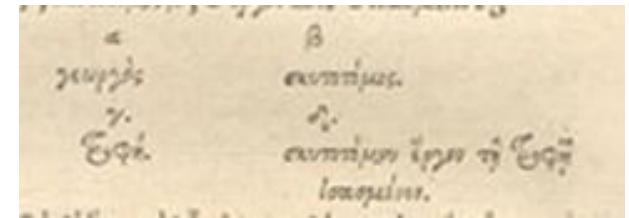
Νόμισμα υπάλλαγμα της χρεῖας

Νόμισμα κατά συνθήκη

[II33b] (I) εἰς σχῆμα δ' ἀναλογίας οὐ δεῖ ἄγειν, ὅταν ἀλλάζωνται· εἰ δὲ μὴ, ἀμφοτέρως ἔξει τὰς ὑπεροχὰς τὸ ἕτερον ἄκρον, ἀλλ' ὅταν ἔχῃσι τὰ αὐτῶν. οὕτως ἴσοι καὶ κοινωνοί, ὅτι αὕτη ἢ ἰσότης δύναται ἐπ' αὐτῶν γίνεσθαι. γεωργὸς α, τροφὴ γ, (5) σκυτοτόμος β, τὸ ἔργον αὐτοῦ τὸ ἴσαμένον δ. εἰ δ' οὕτω μὴ ἦν ἀντιπεπονθέναι, οὐκ ἂν ἦν κοινωνία. ὅτι δ' ἡ χρεία συνέχει ὥσπερ ἓν τι ὄν, δηλοῖ ὅτι ὅταν μὴ ἐν χρεία ὦσιν ἀλλήλων, ἢ ἀμφοτέροι ἢ ἄτερος, οὐκ ἀλλάττονται, ἥ ὥσπερ ὅταν οὐ ἔχει αὐτὸς δέηταί τις, οἶον οἴνου, διδόντες σίτου ἐξαγωγῆν. ἢ (ΙΟ) δεῖ ἄρα τοῦτο ἴσασθῆναι. ὑπὲρ δὲ τῆς μελλούσης ἀλλαγῆς, εἰ νῦν μηδὲν δεῖται, ὅτι ἔσται ἂν δεηθῆ, τὸ νόμισμα οἶον ἐγγυητῆς ἐσθ' ἡμῖν: δεῖ γὰρ τοῦτο φέροντι εἶναι λαβεῖν. πάσχει μὲν οὖν καὶ τοῦτο τὸ αὐτό: οὐ γὰρ αἰεὶ ἴσον δύναται: ὅμως δὲ βούλεται μένειν μάλλον. διὸ δεῖ πάντα (Ι5) τετιμῆσθαι: οὕτω γὰρ αἰεὶ ἔσται ἀλλαγή, εἰ δὲ τοῦτο, κοινωνία. τὸ δὴ νόμισμα ὥσπερ μέτρον σύμμετρα ποιήσαν ἰσάζει: οὔτε γὰρ ἂν μὴ οὔσης ἀλλαγῆς κοινωνία ἦν, οὔτ' ἀλλαγῆ ἰσότητος μὴ οὔσης, οὔτ' ἰσότης μὴ οὔσης συμμετρίας. τῇ μὲν οὖν ἀληθεῖα ἀδύνατον τὰ τοσοῦτον διαφέροντα σύμμετρα (20) γενέσθαι, πρὸς δὲ τὴν χρείαν ἐνδέχεται ἱκανῶς. ἐν δὴ τι δεῖ εἶναι, τοῦτο δ' ἐξ ὑποθέσεως: διὸ νόμισμα καλεῖται: τοῦτο γὰρ πάντα ποιεῖ σύμμετρα: μετροῦται γὰρ πάντα νομίσματι. οἰκία α, μναὶ δέκα β, κλίνη γ. τὸ α τοῦ β ἡμισυ, εἰ πέντε μνῶν ἀξία ἢ οἰκία, ἢ ἴσον: ἢ δὲ κλίνη δέκατον (25) μέρος, τὸ γ τοῦ β: δῆλον τοίνυν πόσαι κλῖναι ἴσον οἰκία, ὅτι πέντε. ὅτι δ' οὕτως ἢ ἀλλαγῆ ἦν πρὶν τὸ νόμισμα εἶναι, δῆλον: διαφέρει γὰρ οὐδὲν ἢ κλῖναι πέντε ἀντὶ οἰκίας, ἢ ὅσου αἰ πέντε κλῖναι.

Αδύνατο να
βρούμε
μέτρο της
αξίας

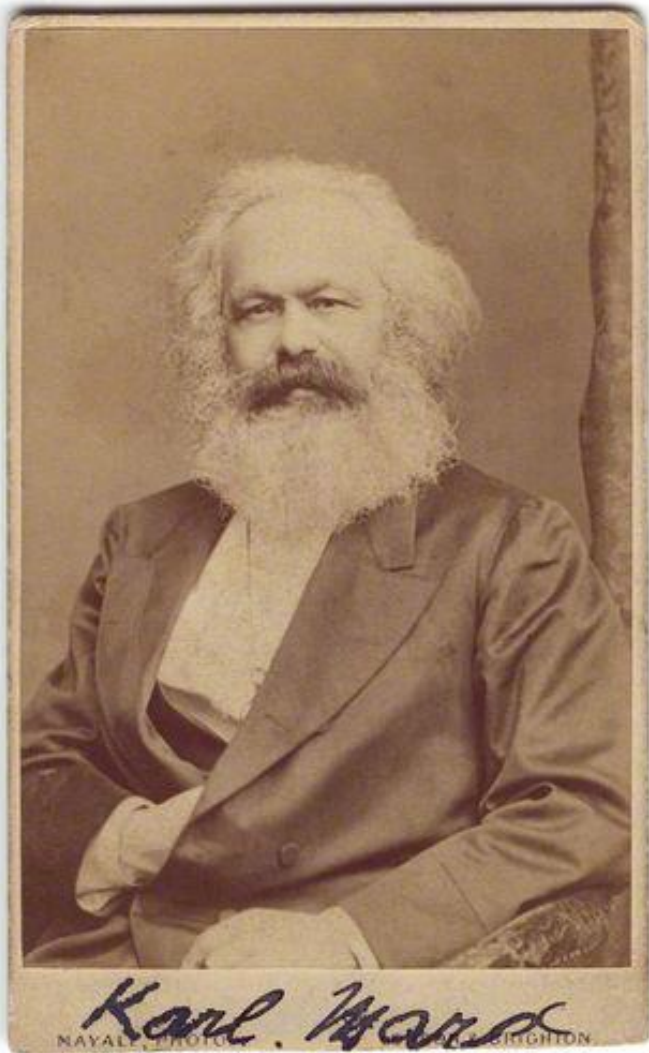
- ↓ Κοινωνία
- ↓ Ἀλλαγή
- ↓ Ἰσότης
- ↓ Συμμετρία

Οικία = 5 μναι

Κλίνη = 1 μνα

Οικία = 5 κλῖναι

$$\alpha = \beta / 2 = 5\gamma$$

1818-1883

Das Kapital.

Kritik der politischen Oekonomie.

Von

Karl Marx.

Erster Band.

Buch I: Der Produktionsprozess des Kapitals.

Zweite verbesserte Auflage.

Das Recht der Uebersetzung wird vorbehalten.

Hamburg

Verlag von Otto Meissner.

1872.

Die beiden zuletzt entwickelten Eigenthümlichkeiten der Aequivalentform werden noch fassbarer, wenn wir zu dem grossen Forscher

zurückgehn, der die Werthform, wie so viele Denkformen, Gesellschaftsformen und Naturformen zuerst analysirt hat. Es ist diess Aristoteles.

Zunächst spricht Aristoteles klar aus, dass die Geldform der Waare nur die weiter entwickelte Gestalt der einfachen Werthform ist, d. h. des Ausdrucks des Werths einer Waare in irgend einer beliebigen andren Waare, denn er sagt:

„5 Polster = 1 Haus“ („*Κλίνας πέντε ἀντὶ οἰκίας*“)

„unterscheidet sich nicht“ von:

„5 Polster = so und so viel Geld“

(„*Κλίνας πέντε ἀντὶ . . . ὅσου αἱ πέντε κλίνας*“).

Er sieht ferner ein, dass das Werthverhältniss, worin dieser Werthausdruck steckt, seinerseits bedingt, dass das Haus dem Polster qualitativ gleichgesetzt wird, und dass diese sinnlich verschiedenen Dinge ohne solche Wesensgleichheit nicht als kommensurable Grössen auf einander beziehbar wären. „Der Austausch“, sagt er, „kann nicht sein ohne die Gleichheit, die Gleichheit aber nicht ohne die Kommensurabilität“ („*οὐτ' ἰσότης μὴ οὐσης συμμετρίας*“). Hier aber stutzt er und giebt die weitere Analyse der Werthform auf. „Es ist aber in Wahrheit unmöglich („*τῇ μὲν οὖν ἀληθείᾳ ὀδύνατον*“), dass so verschiedenartige Dinge kommensurabel“, d. h. qualitativ gleich seien. Diese Gleichsetzung kann nur etwas der wahren Natur der Dinge Fremdes sein, also nur „Nothbehelf für das praktische Bedürfniss“.

Aristoteles sagt uns also selbst, woran seine weitere Analyse scheitert, nämlich am Mangel des Werthbegriffs. Was ist das Gleiche, d. h. die gemeinschaftliche Substanz, die das Haus für den Polster im Werthausdruck des Polsters vorstellt? So etwas kann „in Wahrheit nicht existiren“, sagt Aristoteles. Warum? Das Haus stellt dem Polster gegenüber ein Gleiches vor, soweit es das in Beiden, dem Polster und dem Haus, wirklich Gleiches vorstellt. Und das ist — menschliche Arbeit.

Das aber in der Form der Waarenwerthe alle Arbeiten als gleiche menschliche Arbeit und daher als gleichgeltend ausgedrückt sind, konnte Aristoteles nicht aus der Werthform selbst herauslesen, weil die griechische Gesellschaft auf der Sklavenarbeit beruhte, daher die Ungleichheit der Menschen und ihrer Arbeitskräfte zur Naturbasis hatte. Das Geheimniss des Werthausdrucks, die Gleichheit und gleiche

3*

Gültigkeit aller Arbeiten, weil und insofern sie menschliche Arbeit überhaupt sind, kann nur entziffert werden, sobald der Begriff der menschlichen Gleichheit bereits die Festigkeit eines Volksvorurtheils besitzt. Das ist aber erst möglich in einer Gesellschaft, worin die Waarenform die allgemeine Form des Arbeitsprodukts, also auch das Verhältniss der Menschen zu einander als Waarenbesitzer das herrschende gesellschaftliche Verhältniss ist. Das Genie des Aristoteles glänzt grade darin, dass er im Werthausdruck der Waaren ein Gleichheitsverhältniss entdeckt. Nur die historische Schranke der Gesellschaft, worin er lebte, verhindert ihn herauszufinden, worin denn „in Wahrheit“ diess Gleichheitsverhältniss besteht.

ΠΡΟΛΕΤΑΡΙΟΙ ΟΛΩΝ ΤΩΝ ΧΩΡΩΝ ΕΝΩΘΕΙΤΕ!

ΚΑΡΛ ΜΑΡΞ
ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ
ΚΡΙΤΙΚΗ
ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

ΒΙΒΛΙΟ Ι

ΤΟ ΠΡΟΣΕΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ
ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Μετάφραση
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΜΑΥΡΟΜΜΑΤΗ

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ
ΑΘΗΝΑ 2002

πού είναι άμεσα ανταλλάξιμο με άλλο εμπόρευμα. Ἡ τρίτη λοιπόν ιδιομορφία τῆς ἰσοδύναμης μορφῆς εἶναι ὅτι ἡ άτομική ἐργασία γίνεται μορφή τοῦ ἀντίθετου τῆς, ἐργασία με ἄμεσα κοινωνική μορφή.

Οἱ δύο τελευταῖες ιδιομορφίες τῆς ἰσοδύναμης μορφῆς πού ἐξετάσαμε γίνονται ἀκόμα πιό κατανοητές, ἀν ἀνατρέξουμε στό μεγάλο ἐρευνητή, πού πρῶτος ἀνάλυσε τή μορφή τῆς ἀξίας, ὅπως καί τόσες μορφές τῆς νόησης, κοινωνικές καί φυσικές μορφές. Πρόκειται γιά τόν Ἀριστοτέλη.

Πρῶτα-πρῶτα ὁ Ἀριστοτέλης λέει ξεκάθαρα ὅτι ἡ χρηματική μορφή τοῦ ἐμπορεύματος εἶναι ἀπλῶς ἡ παραπέρα ἀναπτυγμένη μορφή τῆς ἀπλῆς μορφῆς τῆς ἀξίας, δηλ. τῆς ἔκφρασης τῆς ἀξίας ἑνός ἐμπορεύματος με ἓνα ὁποιοδήποτε ἄλλο εμπόρευμα, γιατί λέει:

«ὅ κρεβάτια = 1 σπίτι» («Κλίνας πέντε ἀντί οικίας»)

«δέν διαφέρει» ἀπό:

«ὅ κρεβάτια = τόσο χρῆμα»

(«Κλίνας πέντε ἀντί... ὅσον αἱ πέντε κλίνας»).

Βλέπει ἀκόμα ὅτι ἡ ἀξιακή σχέση μέσα στήν ὁποία περιέχεται αὐτή ἡ ἔκφραση τῆς ἀξίας προϋποθέτει με τή σειρά τῆς ὅτι τό σπίτι ἐξομοιώνεται ποιοτικά με τό κρεβάτι καί ὅτι αὐτά τά διαφορετικά αἰσθητῶς πράγματα χωρίς μιὰ τέτλια ὁμοιότητα τῆς οὐσίας τους δέ θά μπορούσαν νά συσχετιστοῦν σάν σύμμετρα μεγέθη. «Ἡ ἀντάλλαγή—λέει—δέν μπορεί νά ὑπάρχει χωρίς τήν ἰσότητα, οὔτε ἡ ἰσότητα χωρίς τή σύμμετρία» («ὄντ' ἰσότης μή οὐσης συμμετρίας»). Ἐδῶ ὅμως σταματάει καί ἐγκαταλείπει τήν παραπέρα ἀνάλυση τῆς μορφῆς τῆς ἀξίας. «Καί εἶναι σ' ἀλήθεια ἀδύνατο («τῆ μὲν οὖν ἀληθεία ἀδύνατον») νά εἶναι σύμμετρα τόσο διαφορετικά πράγματα», δηλ. νά εἶναι ποιοτικά ἴσα. Μιὰ τέτλια ἐξίσωση μπορεί νά εἶναι μόνο κάτι τό ξένο πρὸς τήν πραγματική φύση τῶν πραγμάτων, δηλ. μόνο «ἔσχατο μέτρο γιά τήν κάλυψη μιᾶς πρακτικῆς ἀνάγκης».

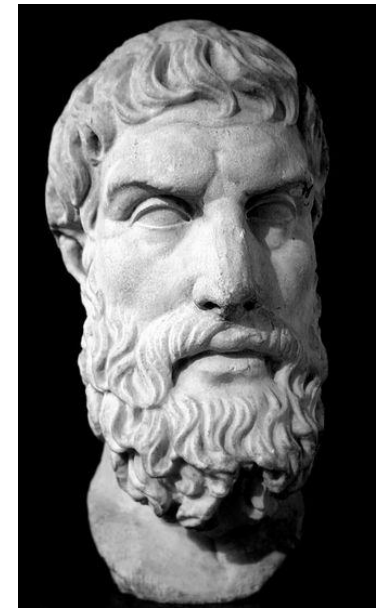
Ἔτσι ὁ Ἀριστοτέλης μᾶς λέει μόνος του πού σκόνησε κα ἀπότυχε ἡ παραπέρα ἀνάλυσή του, καί συγκεκριμένα στήν ἔλλειψη τῆς ἔννοιας τῆς ἀξίας. Τί εἶναι αὐτό τό ὅμοιο, δηλαδή ἡ κοινή οὐσία πού παρασταίνει τό σπίτι γιά τό κρεβάτι στήν ἔκφραση τῆς ἀξίας τοῦ κρεβατιοῦ; Δέν μπορεί «στ' ἀλήθεια νά ὑπάρχει» κάτι τέτλιο, λέει ὁ Ἀριστοτέλης. Γιατί; Τό σπίτι παρασταίνει γιά τό κρεβάτι κάτι τό ἴσο, ἐφόσον παρασταίνει αὐτό πού εἶναι πραγματικά ὅμοιο καί στά δύο, στί κρεβάτι καί στό σπίτι. Καί αὐτό εἶναι: ἡ ἀνθρώπινη ἐργασία.

Τό γεγονός ὅμως ὅτι στή μορφή τῶν ἀξιών τῶν ἐμπορευμάτων ὅλες οἱ ἐργασίες ἐκφράζονται σάν ἴδια ἀνθρώπινη ἐργασία καί ἐπομένως σάν ἰσότητες, δέν μπορούσε ὁ Ἀριστοτέλης νά τό μαντέψει ἀπό τήν ἴδια τή μορφή τῆς ἀξίας, γιατί ἡ ἑλληνική κοινωνία στηριζόταν στήν ἐργασία τῶν δούλων καί ἐπομένως εἶχε σάν φυσική τῆς βία τήν ἀνισότητα τῶν ἀνθρώπων καί τῶν ἐργατικῶν τους δυνάμεων. Τό μυστικό τῆς ἔκφρασης τῆς ἀξίας, ἡ ἰσότητα καί τό ἰσάζιο ὄλων τῶν ἐργασιῶν—ἐπειδή εἶναι καί ἐφόσον εἶναι ἀνθρώπινη ἐργασία γενικά—

μπορεῖ ν' ἀποκρυπτογραφηθεῖ μόνο δταν ἡ ἔννοια τῆς ἰσότητας τῶν ἀνθρώπων ἀποχτήσῃ πιά τή σταθερότητα λαβῆς πρόληψης. Αὐτό ὅμως εἶναι δυνατό μόνο σέ μιὰ κοινωνία, ὅπου ἡ μορφή τοῦ ἐμπορεύματος εἶναι ἡ γενική μορφή τοῦ προϊόντος ἐργασίας, ἐπομένως καί ἡ σχέση τῶν ἀνθρώπων μεταξύ τους σάν κατόχων ἐμπορευμάτων εἶναι ἡ κυρίαρχη κοινωνική σχέση. Ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ Ἀριστοτέλη λάμπει στό γεγονός ἀκριβῶς ὅτι ἀνακάλυψε μιὰ σχέση ἰσότητας στήν ἔκφραση τῆς ἀξίας τῶν ἐμπορευμάτων. Μονάχα οἱ ἱστορικοί φραγμαῖοί τῆς κοινωνίας πού ζοῦσε τόν ἐμπόδιαν νά βρεῖ σέ τί συνίσταται «στ' ἀλήθεια» αὐτή ἡ σχέση ἰσότητας.

Αρχαία ελληνική οικονομική σκέψη

- Επίκουρος (341-270 π.Χ.)
- Στωικοί
 - Ζήνων ο Κιτιεύς (334-262 π.Χ.)
 - Χρύσιππος (279-206 π.Χ.)
 - Κικέρων (106-43 π.Χ.)
 - Σενέκας (4 π.Χ.-65 μ.Χ)
 - Επίκτητος (55-135 μ.Χ)
 - Μάρκος Αυρήλιος (121-180 μ.Χ)

Ρωμαϊκή Προτομή
του Επίκουρου

Το μεγάλο χάσμα

- Joseph A. Schumpeter “The Great Gap”
- Ισλαμική οικονομική σκέψη
- Οικονομική σκέψη στο Βυζάντιο

M. Yassine Essid, “Islamic Economic Thought”, στο S. Todd Lowry (επιμ.), *Pre-Classical Economic Thought: From the Greeks to the Scottish Enlightenment*, [Series: Recent Economic Thought, Vol. 10], Springer 1987.

Angeliki E. Laiou, “Economic Thought and Ideology”, στο: της ίδιας (επιμ.), *The Economic History of Byzantium: From the Seventh through the Fifteenth Century*, Dumbarton Oaks, 2007 [online: <http://www.doaks.org/resources/publications/doaks-online-publications/economic-history-of-byzantium>] [Ελληνική έκδοση: MIET]

Αρχαία ελληνική και σχολαστική οικονομική σκέψη

Σχολαστική οικονομική σκέψη

Σχολαστική οικονομική σκέψη

- 13^{ος} – 16^{ος} αιώνας
- Καθολικοί θεολόγοι
- Σκέψη βασισμένη στη
 - Βίβλο
 - Πατερική σκέψη
 - Ρωμαϊκό δίκαιο
 - Αριστοτέλη

Laurentius de Voltolina: *Liber ethicorum des Henricus de Allemania*. Ο Henricus de Allemania (1245-1340) και οι φοιτητές του. Σχολή Μπολόνιας. Ζωγραφική σε περγαμηνή, 2^ο μισό 14^{ου} αι.

Albertus Magnus (1193/1206 –1280)

differentia secundum labores et expensae

opus diximus esse usum vel utilitatem vel indigentiam

Αξία σύμφωνα με εργασία και κόστος

Αξία σύμφωνα με χρησιμότητα και
χρεία

Θωμάς Ακινάτης (1225-1274)

Ο Θρίαμβος του
Αγίου Θωμά
Ακινάτη: Δεξιά του
ο Αριστοτέλης,
Αριστερά ο
Πλάτωνας.
Στα πόδια του ο
μέγας Άραβας
φιλόσοφος
Αβερρόης

Benozzo Gozzoli, Ο Θρίαμβος του
Αγίου Θωμά Ακινάτη (1470-5)

Benozzo di Lese di Sandro, dit GOZZOLI
Florence, vers 1420/1422 - Pistoia, 1497

Le Triomphe de saint Thomas d'Aquin
Vers 1470 - 1475

H. : 2,30 m. ; L. : 1,02 m.

http://cartelen.louvre.fr/cartelen/visite?srv=car_not_frame&idNotice=1203

Θωμάς Ακινάτης (1225-1274)

- Summa theologica
- Sententiae libri Ethicorum

St. Thomas Aquinas

The Summa Theologica

(Benziger Bros. edition, 1947)
Translated by
Fathers of the English Dominican Province

[Index](#)
[Second Part of the Second Part](#) [[<<](#) | [>>](#)]
[Question: 77](#) [[<<](#) | [>>](#)]

(D) BY SINS COMMITTED IN BUYING AND SELLING (Question [77])

OF CHEATING, WHICH IS COMMITTED IN BUYING AND SELLING (FOUR ARTICLES)

Deinde considerandum est de peccatis quae sunt circa voluntarias commutationes.

- Et primo, de fraudulentia quae committitur in emptionibus et venditionibus;
- secundo, de usura, quae fit in mutuis.

Circa alias enim commutationes voluntarias non invenitur aliqua species peccati quae distinguatur a rapina vel furto.

Circa primum quaeruntur quatuor.

Primo, de iniusta venditione ex parte pretii, scilicet, utrum liceat aliquid vendere plus quam valeat.

Secundo, de iniusta venditione ex parte rei venditae.

Tertio, utrum teneatur venditor dicere vitium rei venditae.

Quarto, utrum licitum sit aliquid, negotiando, plus vendere quam emptum sit.

We must now consider those sins which relate to voluntary commutations.

- First, we shall consider cheating, which is committed in buying and selling;
- secondly, we shall consider usury, which occurs in loans.

In connection with the other voluntary commutations no special kind of sin is to be found distinct from rapine and theft.

Under the first head there are four points of inquiry:

[\(1\)](#) Of unjust sales as regards the price; namely, whether it is lawful to sell a thing for more than its worth?

[\(2\)](#) Of unjust sales on the part of the thing sold;

[\(3\)](#) Whether the seller is bound to reveal a fault in the thing sold?

[\(4\)](#) Whether it is lawful in trading to sell a thing at a higher price than was paid for it?

Whether it is lawful to sell a thing for more than its worth?

Ad primum sic proceditur. Videtur quod aliquis licite possit vendere rem plus quam valeat. Iustum enim in commutationibus humanae vitae secundum leges civiles determinatur. Sed secundum eas licitum est emptori et venditori ut se invicem decipiant, quod quidem fit in quantum venditor plus vendit rem quam valeat, emptor autem minus quam valeat. Ergo licitum est quod aliquis vendat rem plus quam valeat.

Praeterea, illud quod est omnibus commune videtur esse naturale et non esse peccatum. Sed sicut Augustinus refert, XIII de Trin., dictum cuiusdam mimi fuit ab omnibus acceptatum, vili vultis emere, et care vendere. Cui etiam consonat quod dicitur Prov. XX, malum est, malum est, dicit omnis emptor, et cum recesserit, gloriatur. Ergo licitum est aliquid carius vendere et vilius emere quam valeat.

Praeterea, non videtur esse illicitum si ex conventionem agatur id quod fieri debet ex debito honestatis. Sed secundum philosophum, in VIII Ethic., in amicitia utilis recompensatio fieri debet secundum utilitatem quam consecutus est ille qui beneficium suscipit, quae quidem quandoque excedit valorem rei datae; sicut contingit cum aliquis multum re aliqua indiget, vel ad periculum evitandum vel ad aliquod commodum consequendum. Ergo licet in contractu emptionis et venditionis aliquid dare pro maiori pretio quam valeat.

Sed contra est quod dicitur Matth. VII, omnia quaecumque vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis. Sed nullus vult sibi rem vendi carius quam valeat. Ergo nullus debet alteri vendere rem carius quam valeat.

Respondeo dicendum quod fraudem adhibere ad hoc quod aliquid plus iusto pretio vendatur, omnino peccatum est, in quantum aliquis decipit proximum in damnum ipsius. Unde et Tullius dicit, in libro de Offic., tollendum est ex rebus contrahendis omne mendacium, non licitorem venditor, non qui contra se licitetur emptor apponet.

Objection 1: It would seem that it is lawful to sell a thing for more than its worth. In the commutations of human life, civil laws determine that which is just. Now according to these laws it is just for buyer and seller to deceive one another (Cod. IV, xliv, De Rescind. Vend. 8,15): and this occurs by the seller selling a thing for more than its worth, and the buyer buying a thing for less than its worth. Therefore it is lawful to sell a thing for more than its worth

Objection 2: Further, that which is common to all would seem to be natural and not sinful. Now Augustine relates that the saying of a certain jester was accepted by all, "You wish to buy for a song and to sell at a premium," which agrees with the saying of Prov. 20:14, "It is naught, it is naught, saith every buyer: and when he is gone away, then he will boast." Therefore it is lawful to sell a thing for more than its worth.

Objection 3: Further, it does not seem unlawful if that which honesty demands be done by mutual agreement. Now, according to the Philosopher (Ethic. viii, 13), in the friendship which is based on utility, the amount of the recompense for a favor received should depend on the utility accruing to the receiver: and this utility sometimes is worth more than the thing given, for instance if the receiver be in great need of that thing, whether for the purpose of avoiding a danger, or of deriving some particular benefit. Therefore, in contracts of buying and selling, it is lawful to give a thing in return for more than its worth.

On the contrary, It is written ([Mt. 7:12](#)): "All things . . . whatsoever you would that men should do to you, do you also to them." But no man wishes to buy a thing for more than its worth. Therefore no man should sell a thing to another man for more than its worth.

I answer that, It is altogether sinful to have recourse to deceit in order to sell a thing for more than its just price, because this is to deceive one's neighbor so as to injure him. Hence Tully says (De Offic. iii, 15): "Contracts should be entirely free from double-dealing: the seller must not impose upon the bidder, nor the buyer upon one that bids against him."

Si autem fraus deficit, tunc de emptione et venditione dupliciter loqui possumus. Uno modo, secundum se. Et secundum hoc emptio et venditio videtur esse introducta pro communi utilitate utriusque, dum scilicet unus indiget re alterius et e converso, sicut patet per philosophum, in I Polit. Quod autem pro communi utilitate est inductum, non debet esse magis in gravamen unius quam alterius. Et ideo debet secundum aequalitatem rei inter eos contractus institui. Quantitas autem rerum quae in usum hominis veniunt mensuratur secundum pretium datum, ad quod est inventum numisma, ut dicitur in V Ethic. Et ideo si vel pretium excedat quantitatem valoris rei, vel e converso res excedat pretium, tolletur iustitiae aequalitas. Et ideo carius vendere aut vilius emere rem quam valeat est secundum se iniustum et illicitum.

Alio modo possumus loqui de emptione et venditione secundum quod per accidens cedit in utilitatem unius et detrimentum alterius, puta cum aliquis multum indiget habere rem aliquam, et alius laeditur si ea careat. Et in tali casu iustum pretium erit ut non solum respiciatur ad rem quae venditur, sed ad damnum quod venditor ex venditione incurrit. Et sic licite poterit aliquid vendi plus quam valeat secundum se, quamvis non vendatur plus quam valeat habenti. Si vero aliquis multum iuvetur ex re alterius quam accepit, ille vero qui vendidit non damnificatur carendo re illa, non debet eam supervendere. Quia utilitas quae alteri accrescit non est ex vendente, sed ex conditione ementis, nullus autem debet vendere alteri quod non est suum, licet possit ei vendere damnum quod patitur.

Ille tamen qui ex re alterius accepta multum iuatur, potest propria sponte aliquid vendenti supererogare, quod pertinet ad eius honestatem.

But, apart from fraud, we may speak of buying and selling in two ways. First, as considered in themselves, and from this point of view, buying and selling seem to be established for the common advantage of both parties, one of whom requires that which belongs to the other, and vice versa, as the Philosopher states (Polit. i, 3). Now whatever is established for the common advantage, should not be more of a burden to one party than to another, and consequently all contracts between them should observe equality of thing and thing. Again, the quality of a thing that comes into human use is measured by the price given for it, for which purpose money was invented, as stated in Ethic. v, 5. Therefore if either the price exceed the quantity of the thing's worth, or, conversely, the thing exceed the price, there is no longer the equality of justice: and consequently, to sell a thing for more than its worth, or to buy it for less than its worth, is in itself unjust and unlawful.

Secondly we may speak of buying and selling, considered as accidentally tending to the advantage of one party, and to the disadvantage of the other: for instance, when a man has great need of a certain thing, while an other man will suffer if he be without it. In such a case the just price will depend not only on the thing sold, but on the loss which the sale brings on the seller. And thus it will be lawful to sell a thing for more than it is worth in itself, though the price paid be not more than it is worth to the owner. Yet if the one man derive a great advantage by becoming possessed of the other man's property, and the seller be not at a loss through being without that thing, the latter ought not to raise the price, because the advantage accruing to the buyer, is not due to the seller, but to a circumstance affecting the buyer. Now no man should sell what is not his, though he may charge for the loss he suffers.

On the other hand if a man find that he derives great advantage from something he has bought, he may, of his own accord, pay the seller something over and above: and this pertains to his honesty.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut supra dictum est, lex humana populo datur, in quo sunt multi a virtute deficientes, non autem datur solis virtuosus. Et ideo lex humana non potuit prohibere quicquid est contra virtutem, sed ei sufficit ut prohibeat ea quae destruunt hominum convictum; alia vero habeat quasi licita, non quia ea approbet, sed quia ea non punit. Sic igitur habet quasi licitum, poenam non inducens, si absque fraude venditor rem suam supervendat aut emptor vilis emat, nisi sit nimius excessus, quia tunc etiam lex humana cogit ad restituendum, puta si aliquis sit deceptus ultra dimidiam iusti pretii quantitatem.

Sed lex divina nihil impunitum relinquit quod sit virtuti contrarium. Unde secundum divinam legem illicitum reputatur si in emptione et venditione non sit aequalitas iustitiae observata. Et tenetur ille qui plus habet recompensare ei qui damnificatus est, si sit notabile damnum. Quod ideo dico quia iustum pretium rerum quandoque non est punctaliter determinatum, sed magis in quadam aestimatione consistit, ita quod modica additio vel minutio non videtur tollere aequalitatem iustitiae.

Ad secundum dicendum quod, sicut Augustinus ibidem dicit, nimis ille vel seipsum intuendo, vel alios experiendo vili velle emere et care vendere, omnibus id credidit esse commune. Sed quoniam revera vitium est, potest quisque adipisci huiusmodi iustitiam qua huic resistat et vincat. Et ponit exemplum de quodam qui modicum pretium de quodam libro propter ignorantiam postulanti iustum pretium dedit. Unde patet quod illud commune desiderium non est naturae, sed vitii. Et ideo commune est multis, qui per latam viam vitiorum incedunt.

Ad tertium dicendum quod in iustitia commutativa consideratur principaliter aequalitas rei. Sed in amicitia utilis consideratur aequalitas utilitatis, et ideo recompensatio fieri debet secundum utilitatem perceptam. In emptione vero, secundum aequalitatem rei.

Reply to Objection 1: As stated above ([FS, Question \[96\], Article \[2\]](#)) human law is given to the people among whom there are many lacking virtue, and it is not given to the virtuous alone. Hence human law was unable to forbid all that is contrary to virtue; and it suffices for it to prohibit whatever is destructive of human intercourse, while it treats other matters as though they were lawful, not by approving of them, but by not punishing them. Accordingly, if without employing deceit the seller disposes of his goods for more than their worth, or the buyer obtain them for less than their worth, the law looks upon this as licit, and provides no punishment for so doing, unless the excess be too great, because then even human law demands restitution to be made, for instance if a man be deceived in regard to more than half the amount of the just price of a thing [*Cod. IV, xlv, De Rescind. Vend. 2,8*].

On the other hand the Divine law leaves nothing unpunished that is contrary to virtue. Hence, according to the Divine law, it is reckoned unlawful if the equality of justice be not observed in buying and selling: and he who has received more than he ought must make compensation to him that has suffered loss, if the loss be considerable. I add this condition, because the just price of things is not fixed with mathematical precision, but depends on a kind of estimate, so that a slight addition or subtraction would not seem to destroy the equality of justice.

Reply to Objection 2: As Augustine says "this jester, either by looking into himself or by his experience of others, thought that all men are inclined to wish to buy for a song and sell at a premium. But since in reality this is wicked, it is in every man's power to acquire that justice whereby he may resist and overcome this inclination." And then he gives the example of a man who gave the just price for a book to a man who through ignorance asked a low price for it. Hence it is evident that this common desire is not from nature but from vice, wherefore it is common to many who walk along the broad road of sin.

Reply to Objection 3: In commutative justice we consider chiefly real equality. On the other hand, in friendship based on utility we consider equality of usefulness, so that the recompense should depend on the usefulness accruing, whereas in buying it should be equal to the thing bought.

(E) BY SINS COMMITTED IN LOANS (Question [78])

OF THE SIN OF USURY (FOUR ARTICLES)

Deinde considerandum est de peccato usurae, quod committitur in mutuis. Et circa hoc quaeruntur quatuor.

Primo, utrum sit peccatum accipere pecuniam in pretium pro pecunia mutuata, quod est accipere usuram.

Secundo, utrum liceat pro eodem quamcumque utilitatem accipere quasi in recompensationem mutui.

Tertio, utrum aliquis restituere teneatur id quod de pecunia usuraria iusto lucro lucratus est.

Quarto, utrum liceat accipere mutuo pecuniam sub usura.

We must now consider the sin of usury, which is committed in loans: and under this head there are four points of inquiry:

(1) Whether it is a sin to take money as a price for money lent, which is to receive usury?

(2) Whether it is lawful to lend money for any other kind of consideration, by way of payment for the loan?

(3) Whether a man is bound to restore just gains derived from money taken in usury?

(4) Whether it is lawful to borrow money under a condition of usury?

I answer that, To take usury for money lent is unjust in itself, because this is to sell what does not exist, and this evidently leads to inequality which is contrary to justice. In order to make this evident, we must observe that there are certain things the use of which consists in their consumption: thus we consume wine when we use it for drink and we consume wheat when we use it for food. Wherefore in such like things the use of the thing must not be reckoned apart from the thing itself, and whoever is granted the use of the thing, is granted the thing itself and for this reason, to lend things of this kin is to transfer the ownership. Accordingly if a man wanted to sell wine separately from the use of the wine, he would be selling the same thing twice, or he would be selling what does not exist, wherefore he would evidently commit a sin of injustice. In like manner he commits an injustice who lends wine or wheat, and asks for double payment, viz. one, the return of the thing in equal measure, the other, the price of the use, which is called usury.

On the other hand, there are things the use of which does not consist in their consumption: thus to use a house is to dwell in it, not to destroy it. Wherefore in such things both may be granted: for instance, one man may hand over to another the ownership of his house while reserving to himself the use of it for a time, or vice versa, he may grant the use of the house, while retaining the ownership. For this reason a man may lawfully make a charge for the use of his house, and, besides this, revendicate the house from the person to whom he has granted its use, as happens in renting and letting a house.

Now money, according to the Philosopher (Ethic. v, 5; Polit. i, 3) was invented chiefly for the purpose of exchange: and consequently the proper and principal use of money is its consumption or alienation whereby it is sunk in exchange. Hence it is by its very nature unlawful to take payment for the use of money lent, which payment is known as usury: and just as a man is bound to restore other ill-gotten goods, so is he bound to restore the money which he has taken in usury.

COMMENTARY ON THE NICOMACHEAN ETHICS

by
Thomas Aquinas

translated by
C. I. Litzinger, O.P.

Chicago: Henry Regnery Company, 1964, 2 volumes

Deinde cum dicit: quanta quaedam etc., ostendit quomodo, secundum commensurationem praedictam fit commutatio. Licet enim domus sit magis aliquid in pretio quam calciamentum, tamen aliquanta calceamenta adaequant in pretio unam domum, vel et cibum unius hominis per aliquod longum tempus. Oportet igitur ad hoc quod sit commutatio ut tanta calceamenta dentur pro una domo vel pro cibo unius hominis, quantum aedificator vel etiam agricola excedit coriarium in labore et expensis, quia si hoc non observetur, non erit commutatio rerum, neque homines sibiinvicem sua bona communicabunt. Id autem quod dictum est, scilicet quod aliqua calceamenta dentur pro una domo, non poterit esse nisi aliquo modo sint aequalia calceamenta domui.

Deinde cum dicit: oportet enim etc., assignat rationem praedictae commensurationis, quae fit per numisma. Et dicit, quod ideo possunt omnia adaequari, quia omnia possunt commensurari per aliquid unum, ut dictum est; hoc autem unum, quod omnia mensurat secundum rei veritatem est indigentia, quae continet omnia commutabilia, in quantum scilicet omnia referuntur ad humanam indigentiam; non enim appetantur res secundum dignitatem naturae ipsorum: alioquin unus mus, quod est animal sensibile, maioris pretii esset quam una margarita, quae est res inanimata: sed rebus pretia imponuntur, secundum quod homines indigent eis ad suum usum.

980. Next [1, a, ii], at ‘W certain number,’ he shows how exchange takes place according to the preceding commensuration. Although a house is worth more than a sandal, nevertheless, a number of sandals are equal in value to one house or the food required for one man during a long period. In order then to have just exchange, as many sandals must be exchanged for one house or for the food required for one man as the builder or the farmer exceeds the shoemaker in his labor and costs. If this is not observed, there will be no exchange of things and men will not share their goods with one another. But what has been said, that a number of sandals are exchanged for one house, is not possible unless the sandals are equated with the house in some way.

981. At “Therefore, it is” [i, a, iii] he indicates the nature of this commensuration made by means of money. He states that for this reason it is possible to equate things because all things can be measured by some one standard, as was pointed out (957). But this one standard which truly measures all things is demand. This includes all commutable things inasmuch as everything has a reference to human need. Articles are not valued according to the dignity of their nature, otherwise a mouse, an animal endowed with sense, should be of greater value than a pearl, a thing without life. But they are priced according as man stands in need of them for his own use.

Σχολαστική οικονομική σκέψη

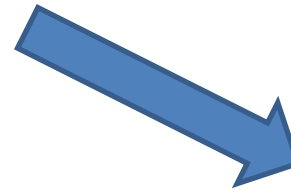
Δίκαιη τιμή: *iustum praetium*
Κοινωνική Ιεραρχία ή ανταγωνιστική τιμή;

Labor & Expensae
Bonitas intrinseca
Virtuositas
Raritas
Utilitas
Complacibilitas

Τοκογλυφία (τοκισμός): *Usura*

Αποδεκτοί λόγοι τοκισμού

Damnum emergens
Lucrum cessans
Stipendium laboris
Periculum sortis
Ratio incertitudinis

Inter-esse

Σχολαστική οικονομική σκέψη

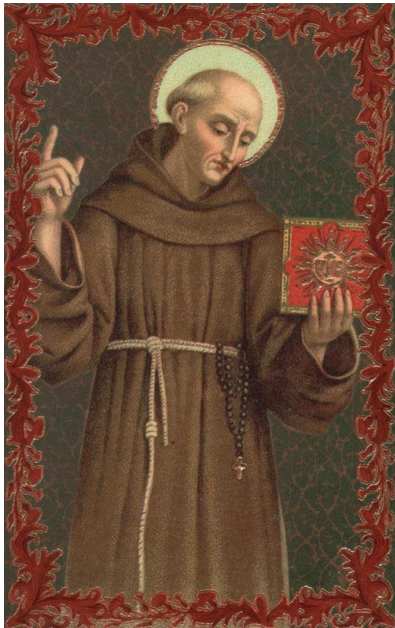
Αυγουστίνος, *De Civitate Dei*, lib. XI, cap. XVI. «Ποιος δεν προτιμά να έχει στο σπίτι ψωμί αντί για ποντίκια, χρήματα αντί για ψύλλους; Αλλά γιατί να μας ξαφνιάζει όταν στην εκτίμηση των ίδιων των ανθρώπων, που η φύση τους έχει τόση ευγένεια, συχνά ένα άλογο θεωρείται ακριβότερο από έναν δούλο, ένα κόσμημα από μία θεραπαινίδα; Έτσι η λογική κάποιου που στοχάζεται καταλήγει σε διαφορετικές κρίσεις από εκείνες που υπαγορεύονται από την ανάγκη του ενδεούς ή την επιθυμία του φιλήδονου. Ο πρώτος στοχάζεται ποια αξία έχει το πράγμα καθεαυτό στην κλίμακα της δημιουργίας, ενώ η ανάγκη εξετάζει πως ικανοποιεί την ίδια· η λογική βλέπει τι φαίνεται αληθινό στο φως του νου, ενώ η ηδονή κοιτάζει τι ερεθίζει τις αισθήσεις του σώματος» (*Ita libertate iudicandi plurimum distat ratio considerantis a necessitate indigentis seu uoluptate cupientis, cum ista quid per se ipsum in rerum gradibus pendat, necessitas autem quid propter quid expetat cogitat, et ista quid uerum lucis mentis appareat, uoluptas uero quid iucundum corporis sensibus blandiatur spectat*).

Σχολαστική οικονομική σκέψη

Petrus Olivi (1248-1298)

Άγιος Βερναρδίνος της Σιένας (San Bernardino da Siena) (1380-1444)

Άγιος Αντωνίνος, αρχιεπίσκοπος Φλωρεντίας (1389-1459)

San Bernardino da Siena

Sant'Antonino da Firenze

Σχολαστική οικονομική σκέψη

Σχολή της Salamanca

Martín de Azpilcueta (1493–1586)
Doctor Navarrus

Luis de Molina (1535–1600)

Σχολαστική οικονομική σκέψη

Σχολή της Salamanca

Those who measure the just price by the labor, costs, and risk incurred by the person who deals in the merchandise or produces it, or by the cost of transport or the expense of traveling ... or by what he has to pay the factors for their industry, risk, and labor, are greatly in error, and still more so are those who allow a certain profit of a fifth or a tenth. For the just price arises from the abundance or scarcity of goods, merchants, and money ... and not from costs, labor, and risk. If we had to consider labor and risk in order to assess the just price, no merchant would ever suffer loss, nor would abundance or scarcity of goods and money enter into the question. Prices are not commonly fixed on the basis of costs. Why should a bale of linen brought overland from Brittany at great expense be worth more than one which is transported cheaply by sea? ... Why should a book written out by hand be worth more than one which is printed, when the latter is better though it costs less to produce? ... The just price is found not by counting the cost but by the common estimation. **Luis Saravía de la Calle 1544**

Τέλος Ενότητας

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αθηνών**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

